

ОДБРАНА

Година IV ■ Број 69 ■ 1. август 2008. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

Уфокусу
ПОДЕЛА
ВОЈНИХ СТАНОВА

Прилог
130 ГОДИНА ВОЈНОГ МУЗЕЈА

НОВИНСКИ ЦЕНТАР

ОДБРАНА

ПРЕПОРУЧУЈЕ
КАПИТАЛНО
ИЗДАЊЕ

ПОПУСТ
40%

ЗЕМЉА ЖИВИХ

310116

Аутори: Владимир Стојанчевић, Љубодраг Динић и Ђорђе Борозан

Угледни аутори Владимир Стојанчевић, Љубодраг Динић и Ђорђе Борозан написали су текст за репрезентативно издање „ЗЕМЉА ЖИВИХ“ који је дат у двојезичном слогу на српском и енглеском језику. Писан је на темељу потврђених чињеница и поткрепљен до сада необјављиваним историјским документима који појашњавају сложеност теме. Реч је о генези српско-албанских односа у 19. и 20. веку. Корени садашњих (не)прилика дубоки су више од две стотине година и неопходно је добро их изучити како би неке актуелне појаве биле много јасније. Прецизан научни приступ теми, јасна методологија истраживања и свима разумљива писана реч јесу додатне вредности књиге која садржи поуке и за наредне генерације.

Благослов за штампање књиге дао је Патријарх српски господин Павле.

Књига је врхунски опремљена, у тврдом повезу, смештена у кутију, обима 372 стране, формата 28,3 x 29 цм. Цена књиге је 7.560,00 динара.

Сада са попустом по цени **4.536,00** динара Наручбеницу и примерак уплатнице послати на адресу: НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд.

Књига се може набавити и у нашој књижари – у Београду, Васе Чарапића 22

НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
тел: 011/3241-026, телефакс: 011/3241-363.
жиро-рачун: 840-49849-58

НАРУЧБЕНИЦА

Наручујем примерака књиге: „ЗЕМЉА ЖИВИХ“

Књиге ћу платити (заокружити број):

- 1) одједном (плаћање унапред) по цени од 4.536,00 дин. за примерак,
- 2) на кредит по цени од 7.560,00 дин. за примерак у месечних рата (највише 6 рата, минимални износ рате 1.000,00 динара) по динара, уз оверену административну забрану.

Код плаћања унапред уз наручбеницу послати доказ о уплати целокупног износа увећаног за поштарину у износу 200 динара.

Купци на кредит достављају административну забрану (образац се добија од НЦ „ОДБРАНА“) оверену у Војној пошти или предузећу у коме су запослени.

Рекламације у случају неуручивања књига примамо у року од 30 дана.

Купац.....
(име, очево име, презиме)

Матични број грађана Број личне карте

издате у МУП

Улица и број

Место и број поште Телефон

Датум Потпис наручиоца

Специјално издање МАГАЗИНА **ОДБРАНА**

АРСЕНАЛ

Специјално издање Магазина **ОДБРАНА**

*Цена са поштом
350,00*

www.arsenal.magazin.rs

1-10

400 дин.

ДЕШТ специјална прилога магазина „Одбрана“
СРЕПЕД најмањих достигнућа у свету и код нас
БЕСКРАЈНО тема „црни октер“, ракетни систем „С 400“...
КОНТРАВАНД стрелачко оружје у операцији „Ирочка слобода“
ЗАКОНДНО најскупља пиштоља, најмања беспилотна летелица...

240 СТРАНА

- О савременом оружју: оклопним борбеним возилима, хаубицама, авионима, хеликоптерима, беспилотним летелицама, сателитима, бродовима, подморницама...
- Развој, техничке карактеристике, борбена употреба и историја наоружања и војне опреме.
- У пуном колору, уз мноштво фотографија, „Арсенал“ говори и о томе како је конструисана, где испитивана и када коришћена војна техника коју свет данас познаје.

НАРУЏБЕНИЦА

НОВИНСКИ ЦЕНТАР „ОДБРАНА“
 Браће Југовића 19, 11000 Београд
 Тел: 011/3241-026, телефакс: 011/3241-363
 Жиро-рачун : 840 - 49849 - 58

Наручујем _____ примерака Специјалног издања „Арсенал“ по цени од 350,00 динара по примерку.
 Плаћање целокупног износа, увећаног за 100,00 дин. за поштарину, врши се унапред на жиро-рачун НЦ „Одбрана“. Уз наруџбеницу треба послати доказа о уплати, након чега испоручујемо публикацију.

Купац: _____
 Улица и број: _____
 Место: _____ Телефон: _____

Потпис наручиоца: _____

М.П. _____

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Ратника“, чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)
Мира Шведић (арсенал)

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник фрегате,
Душан Глишић (фељтон, историја и традиције),
мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, мајор (одбрана),
Сања Савић (интернет)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастиан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијалковски, мр Зоран Миладиновић,
Предраг Милићевић, Миљан Милкић,
Крстан Милошевић, др Милан Милошевић,
др Александар Мутавић, Никола Остојић,
Никола Оташ, Иштван Паљанац,
Будимир М. Попадић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници)

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Попадић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241- 257; 23-808
Секретар редакције 3201-809; 23-079
Прелом 3240-019; 23-583
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ „Одбрана“

Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара.
За претлатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,

Македонска 29

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења војних новинара

Снимко Немања ПАНЧИЋ

САДРЖАЈ

ИНТЕРВЈУ

Др Обрад Вучуровић, доајен ракетне технике
ИСТИНА О ОРКАНУ 8

Per aspera

КОМАНДАНТ МРТВЕ ВОЈСКЕ 13

У ФОКУСУ

Подела војних станова 2008.

БРАВА НАДОХВАТ РУКЕ 14

ТЕМА

У сусрет Дану авијације

ГОДИНА УЗЛЕТА 16

ОДБРАНА

Обука војника

СЕРТИФИКАЦИЈА КАО МОТИВ 20

Санитетска служба у српској војсци

СИСТЕМ ВИСОКИХ СТАНДАРДА 22

Реформа сектора безбедности

ИЗЛАЗАК ИЗ СЕНКЕ ПРОШЛОСТИ 24

Посета делегације ВиПВО Националној гарди Охаја

ИСКУСТВА НА ЦЕНИ 26

ПРИЛОГ

130 година Врјног музеја

БИОГРАФИЈА НАРОДА 27

УЗЛЕТ

60

70

Са галерије

РАТ ГДЕ ГА НЕМА

59

ДРУШТВО

Забрана хемијског оружја

УКЛАЊАЊЕ РИЗИКА

60

Пуковник у пензији др Раде Рајић

ОТАЏБИНСКИ ИДЕАЛ

62

Подвиг војника Кенана Стрковића

НА ЧАСТ УНИФОРМИ

65

СВЕТ

Реформа француске војске

ПЕНТАГОН**НА ФРАНЦУСКИ НАЧИН**

66

Паралеле

НАДЗВУЧНИ ЛОВЦИ ПРОТИВ ПОДЗВУЧНИХ ЈУРИШНИКА

69

КУЛТУРА

Никита Михалков, руски глумац и редитељ

УНУТРАШЊА СТРАНА СТВАРНОСТИ

70

ФЕЉТОН

Војне побуне (3)

ВИЈЕТНАМ И СССР

74

Из авијације Војске Србије стижу боље вести. Гориво већ дуже време није проблем. Има га довољно за оперативну употребу, обуку студента и редовне часове налета пилота, који је са тек неколико сати годишње у 2005. години сада подиђнут на просечно 30 часова по пилоту.

Исправност летелица је такође знатно побољшана и са расположивим капацитетима ваздухопловни састави ВС могу успешно да заштите наше небо и одговоре свим осталим мисијама и задацима Војске. Борбена флота коначно је попуњена ремонтаним двадесетдеветкама, хеликоптерима Ми-8, а у строју је поново и транспортни авион Ан-26, опремљен савременим навигацијским и комуникацијским средствима, која задовољавају и цивилне стандарде. У пуном сјају, са новим маскирним шарам и ознакама заблистаће на небу изнад Батајнице на смотри поводом 2. августа – Дана авијације, када ће врата батајничког аеродрома бити широм отворена за све љубитеље ваздухопловства.

Звезда тог аеромитинга биће поново орао мајора Миодрга Ристића, у новим бојама, модерно дизајниран и са оригиналним летачким програмом, којим ће се средином августа представити и на чувеној ваздухопловној смотри у Кечкмету.

Набавка нових вишенаменских борбених авиона још није на дневном реду, али се о томе озбиљно размишља. Тактичка студија усвојена је на главном војнотехничком савету и, како је предвиђено средњорочним планом опремања до 2015. године, Ваздухопловство ВС биће ојачано једном ескадрилом модерних борбених авиона. Којих – то још није одлучено. Понуда на светском тржишту је богата, а изабран ће бити авион који је конструисан тако да испуни строге тактичко-техничке захтеве.

Реализација тог посла зависи, наравно, у првом реду од могућности државе да издвоји немала финансијска средства и да тиме обезбеди мирно небо над Србијом у наредних неколико деценија.

Најављени бољи дани долазе и армији војних бескућника. Први субвенционисани стамбени кредити за припаднике Министарства одбране и Војске Србије већ су реализовани, а неколико стотина захтева је у процедури код Националне корпорације за осигурање стамбених кредита и пословних банака.

Недавно је још 67 станова додељено активним и пензионисаним војним и цивилним лицима у закуп на неодређено време. Подела је, први пут, била потпуно доступна погледима јавности и по јасним критеријумима. Све информације са ранг-листа биле су, а биће и убудуће, приступачне стамбеним интересентима на сајту Министарства или посредством именованих стамбених представника организацијских целина у систему одбране и удружења војних пензионера. То је, свакако, прави пут за враћање поверења у стамбену политику, која је протеклих година била озбиљно пољуљана.

Реакција је, наравно, било и сада, у првом реду оних којима је на тај начин драстично сужен простор за злоупотребе, што је све донедавно изазивало бројне стамбене афере. ■

ОБЕЛЕЖЕН ДАН САНИТЕТСКЕ СЛУЖБЕ

Дан Санитетске службе – 30. јул, који је установљен ове године у спомен на датум од пре 169 година, када Указом Краљевског намесништва постављен први шеф српског санитета др Емерих Линденмајер – обележен је у Дому Гарде на Топчидеру. Свечаности су, поред министра одбране Драгана Шутановца и начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковника Здравка Поноша, присуствовали министар здравља у Влади Србије проф. др Томица Милосављевић, државни секретари, начелници Војномедицинске и Војне академије генерал-мајори проф. др Миодраг Јевтић и Видосав Ковачевић, начелници сектора и управа Министарства одбране и Генералштаба Војске Србије, страни војни изасланици акредитивани у нашој земљи и други гости.

Говорећи о значајним датумима из историје војног санитета, начелник Управе за здравство Министарства одбране бригадни генерал др Вељко Тодоровић подсетио је на формирање војних болница у Нишу, Београду и Новом Саду и истакао да је војни санитет увек, а посебно током осам ратова вођених на овим просторима у 19. и 20. веку, представљао значајан ослонац

не само српским војницима већ и целокупном становништву.

– Данас Санитетска служба функционише на примарном, секундарном и терцијарном нивоу. Организована у оквиру Министарства одбране и Генералштаба Војске Србије, поклања велику пажњу превентивном лечењу и куративи, едукацији кадра, научно-страживачком раду и сарадњи с цивилним медицинским установама. Поред опште медицинске помоћи у санитетским одељењима јединица Војске Србије и војним амбулантама, војни осигураници добијају и специјалистичку медицинску помоћ у војним болницама и војним медицинским центрима, односно високоспецијализовани, терцијарни ниво здравствене заштите на ВМА – рекао је бригадни генерал Тодоровић.

Запослени у војном здравству данас лече око 190.000 војних осигураника, официра, подофицира, чланова њихових породица, војних пензионера, војника на одслужењу војног рока и војника по уговору, што најбоље говори колико је то сложен, добро организован, целовит и разгранат здравствени систем. ■

Д. Г.

ГОДИШЊИЦА КАРАЂОРЂЕВЕ СМРТИ

Поводом обележавања 191. годишњице од смрти вође Првог српског устанка Ђорђа Петровића Карађорђа, у цркви светог Ђорђа на Опленцу, крај његовог саркофага, уз високе државне и војне почасти, 26. јула положени су венци.

Венац Министарства одбране и Војске Србије положила је делегација у којој су били пуковници Александар Вилотић и Аца Илић и потпуковник Александар Крстић.

Венце су положили и представници Министарства рада и социјалне политике, принца Александра Другог Карађорђевића, општина Топола, Рача и Аранђеловац и невладиних организација које негују традиције ослободилачких ратова Србије. ■

ЗАВРШЕНО ШКОЛОВАЊЕ 54. КЛАСЕ КОМАНДНО- ШТАБНОГ УСАВРШАВАЊА

КРЕМ ОФИЦИРА

У Генералштабу Војске Србије, 18. јула, свечано је завршено школовање 54. класе командно-штабног усавршавања Школе националне одбране. Са одличном просечном оценом 54. генерација полазника сврстала се међу пет најуспешнијих у историји Школе.

У куду су присуствовали државни секретари Министарства одбране Зоран Јевтић, Игор Јовичић и Александар Мишчевић, помоћници министра одбране за људске и материјалне ресурсе Бојан Димитријевић и Илија Пилиповић. Свечаност су увеличали и чланови Колегијума начелника Генералштаба Војске Србије, које је предводио заменик начелника генерал-потпуковник Милоје Милетић.

У уводном обраћању, начелник Школе националне одбране пуковник Миролуб Сретеновић нагласио је да је овакав догађај један од најзначајнијих у каријери сваког официра.

Честитајући у име Министарства одбране полазницима 54. генерације командно-штабног усавршавања успешан завршетак школовања, државни секретар др Зоран Јевтић нагласио је да они заузимају значајна места у систему одбране који је већ дубоко у процесу реформи. Он је нагласио да ће Министарство одбране, у сарадњи са осталим министарствима, учинити све да обезбеди услове за наставак започетих промена. Државни секретар Јевтић истакао је да се од официра 54. класе очекује да на новим дужностима афирмишу знања стечена током школовања, најпре у раду са потчињенима.

СРПСКА ДЕЛЕГАЦИЈА CISM

Делегација Србије при Међународном савету за војне спортове (CISM) учествоваће у раду CISM олимпијског села, које се, од конституисања ове значајне међународне војне спортске организације (1948. године у Белгији) до данас, први пут формира у оквиру олимпијског села, од 6. до 24. августа 2008, у Пекингу. Мисију Србије чиниће пуковник мр Бранко Бошковић, заменик шефа Делегације Србије при CISM-и, и капетан Александар Нешевски, вишеструки победник на домаћим и међународним, цивилним и војним, такмичењима (у актуелном олимпијском циклусу) у дисциплинама 1.500 м и 5.000 м.

Овај догађај, осим војног, има спортско-историјски карактер, јер наша земља наступа на олимпијским играма поново под именом Србија после го-

СНИМАО Д. БАНДА

– Војска Србије успешно је завршила први део пројектованих организациско-мобилизацијских промена и створила повољан амбијент да се усмери ка реализацији осталих задатака, посебно обуке, ремонта техничких капацитета и опремања. Све то јесу предуслови за стварање квалитетније и далеко ефикасније оружане силе – истакао је Јефтић. Он је још додао да реформама и усвајањем потребних норматива и докумената систем одбране не хармонизује само своје унутрашње потребе и стандарде него тиме улази у стандардизацију са Европском унијом и даљим безбедносним интеграцијама Републике Србије.

Дипломе и решења о нострификацији диплома тог нивоа образовања у иностранству слушаоцима Школе доделио је помоћник министра одбране за људске ресурсе др Бојан Димитријевић. Прва тројица у рангу – мајори Саша Момчиловић (9,64), Зоран Цветковић (9,55) и Небојша Добријевић (9,45) награђени су официрским сабљама.

Најмлађа класа командно-штабног усавршавања бројала је 34 полазника, од којих је један из војске Босне и Херцеговине. Сви су успешно завршили школовање, са просечном оценом вишом од 8,00. То им пружа шансу да се ускоро нађу међу полазницима највишег нивоа стручног усавршавања у Школи националне одбране.

Током школовања официри су одслушали 1.380 наставних часова, урадили по три стручна рада и положили 10 испита. Стекли су и сертификате о познавању информатичких програма ECDL и енглеског језика по стандарду STANAG 6001. Предавали су им министри одбране, финансија, спољних послова, рударства и енергетике, али и амбасадори Русије, Израела и Словачке у Београду. ■

А. ПЕТРОВИЋ

НА ОЛИМПИЈАДИ У КИНИ

тово сто година. Да се подсетимо, прву делегацију Краљевине Србије предводио је генерал Светомир Ђукић, оснивач Српског олимпијског комитета, на Петим олимпијским играма 1912. у Стокхолму.

Делегација Србије оствариће бројне активности у програму домаћина – Републике Кине, а основни циљ мисије биће да се, уз размену искустава са представницима више од сто земаља чланица CISM-е, добро припреми за организацију предстојећих спортских војних манифестација у Београду. Европска конференција CISM одржаће се од 20. до 24. новембра 2008, а Светско војно првенство у маратону у априлу 2009. године. ■

Д. ТОДОРОВ

ГЕНЕРАЛ ПОНОШ ПРИМИО КИНЕСКОГ АМБАСАДОРА У БЕОГРАДУ

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош примио је 23. јула новоименованог амбасадора НР Кине у Београду Вei Јингхуа.

Током разговора потврђени су традиционално пријатељски односи две земље и истакнута спремност за унапређење билатералне војне сарадње, која је тренутно најинтензивнија у области војне медицине и образовања.

НАЈАВЉЕНО ПОТПИСИВАЊЕ БЕЗБЕДНОСНОГ СПОРАЗУМА

Државни секретар Министарства одбране мр Душан Спасојевић недавно је изјавио да је Влада донела закључак којим се прихвата основа за вођење преговора и закључивање безбедносног споразума о размени информација Владе Републике Србије и НАТОа.

„То је корак којим се у великој мери подиже степен наше националне безбедности и то ће апсолутно представљати један од најзначајнијих корака које је Србија учинила у правцу пуне операционализације чланства у Партнерству за мир“, рекао је Спасојевић.

Он је у изјави Танјугу истакао да ће тај споразум „у најскорије време у име Србије потписати министар одбране Драган Шутановац“. Спасојевић је навео да је закључком Владе одређена и делегација која ће водити преговоре о безбедносном споразуму о размени информација. Делегацију ће предводити државни секретар Спасојевић, а њени чланови биће и представници Министарства спољних послова, Безбедносно-информативне агенције и Министарства унутрашњих послова.

„Србија жели да у потпуности буде укључена у све активности Партнерства и да учврсти своју евроатлантску перспективу“, истакао је Душан Спасојевић. Он је навео да је Министарство одбране „и до сада максимално учествовало у оквиру Програма, посебно у жељи да убрза реформе у области одбране и обезбеди образовање и обуку српских официра у складу са највишим светским стандардима“.

Како је објаснио, безбедносни споразум омогућава коришћење свих потенцијала и капацитета који Србији стоје на располагању у оквиру Партнерства за мир. „То значи, пре свега, унапређење конкретне сарадње у области одбране и безбедности између Србије и партнерских земаља и отварање наше мисије у Бриселу“, појаснио је Спасојевић. Према његовим речима, захваљујући споразуму биће унапређена сарадња у области школовања припадника Војске, полиције и осталих безбедносних структура и администрације Србије у образовним установама Алијансе.

Душан Спасојевић навео је да ће бити унапређена и војнотехничка и војноекономска сарадња и извођење заједнички војних и полицијских вежби. Нагласио је да се безбедносним споразумом „ниједна страна не обавезује да размењује поверљиве информације, већ се њиме пре свега регулише начин заштите чувања и дистрибуције тих података када дође до размене поверљивих информација“.

„Ово је типски споразум који је до сада потписало више од 90 држава и међународних организација, међу њима су и УН, Европска унија, Русија, Оебс, тако да потписивање овог споразума нико не може да тумачи као нарушавање националне безбедности, већ управо супротно“, закључио је Душан Спасојевић. ■

ДР ОБРАД ВУЧУРОВИЋ, ДОАЈЕН РАКЕТНЕ ТЕХНИКЕ

ИСТИНА О ОРКАНУ

Развој артиљеријског ракетног система оркан протекло је у срећним околностима, али му зато судбина није извесна. До данас је остао непревазиђен. Генерал проф. др Обрад Вучуровић, дипл. инжењер, уткао је себе у оркан и те две приче већ 20 година теку нераздвојно.

Обрад Вучуровић, генерал у пензији, био је дугогодишњи начелник Ракетног сектора Војнотехничког института, двадесет година професор на Машинском факултету у Београду и на Војној академији, двоструки добитник за научноистраживачки рад тада у Војсци престижне награде „22. децембар“. Његово име колеге изговарају с дужним поштовањем, а стручњаци у свету знају га као аутора домаћих артиљеријских ракетних система – *пламен*, *огањ* и *оркан*. Некад динамичан, упоран, изузетно ангажован, још увек виталан, помало сентименталан, у деветој деценији живота сабира утиске у миру свог дома на Врачару, пише књиге да се не би расула достигнута знања и као аманет оставио је колегама „рецепт“ за израду ракетних система, како се евентуално једног дана, ако се пројекти обнове, не би почињало од нуле.

Један од повода за разговор су две недавно објављене књиге, промовисане у Војнотехничком институту – „Основи пројектовања ракета“ и „Проблеми пројектовања лансирних уређаја“, а прави разлог јесте двадесет година откако је на свет дошао ракетни систем *оркан*, који је до данас попримио ореол митског оруђа. Конструисан је да буде цар, и то је био. Настао је у освит распада бивше СФРЈ и био је очити пример повезаности и моћи ондашње војне индустрије, али и подела. Данас сви могу да кажу како имају по који примерак тог средства, али га нико нема у целисти. По својим одликама и изузетно напредним техничко-технолошким решењима остао је до данас непревазиђен. Био је и наш велики извозни адут. Генерал Обрад Вучуровић је у *оркан* уткао себе и те две животне приче теку нераздвојно већ 20 година.

□ *Господине генерале, до данас је о оркану испричано мноштво прича. Мно-го је нагађања и неистина. Да ли са ове временске дистанце можете да кажете каква је заиста била његова историја?*

– *Оркан* је ракетни систем који смо развијали уз финансијску подршку Ирака. Развој тог оруђа завршен је 1987, а потом је настављена серијска производња. Уговор о развоју, потписан са Ирачанима, износио је 42 милиона долара, с тим што је пола пла-

ћала једна, а пола друга страна. Уговор је био на пет година, али је трајао шест. Другим уговором, о испоруци, 1989, предвиђена је испорука четири батерије по четири оруђа и 4.000 ракета. Ја сам био директор развоја и налогодавац за паре и могу да кажем како нам је увек било на располагању довољно средстава за све уговоре, тако да је то било врло привлачно за нашу војну индустрију. Чак су нам, кад је све завршено, остала два милиона непотрошених долара.

Томе је допринело више повољних околности. На пример, у нашој земљи је током свих тих година, са групом од 10 инжењера Ирачана, боравио син генерала Амина, директора војне индустрије Ирака, иначе блиског пријатеља председника Садама Хусеина. Такође, помагао нам је и шеф њихове групе др Амер ал Саади, ауторитет у Ираку, човек који је школован у Великој Британији. Др ал Саади је после повратка у Ирак, након рада на пројекту *оркан* у Југославији, постао министар, а потом и председнички саветник.

Тај пројекат је завршен са годину дана закашњења, јер смо имали претензију да наша ракета буде изузетно прецизна и да има касетну бојну главу. У томе смо и успели. Године 1989. испоручени су једна батерија и 1.000 ракета. Десет оруђа, која је примила наша војна контрола, чекало је 1990. године испоруку у фабрици „Братство“ из Новог Травника. Онда су Ирачани заратили са Кувајтом, а после је и код нас почео рат, па су та оруђа остала у Новом Травнику.

□ У исто време су и Кувајћани желели да имају наш ракетни систем?

– Занимљив је пут који су Кувајћани прешли до нас. Када им је затребао ракетни систем, отишли су прво Американцима, али су они имали систем MLRS, домета од 35 км, што им није одговарало. Онда су отишли Немцима, који су имали прототип вишецевног бацача домета до 40 км, али је тај пројекат обустављен, јер је Немачка, као чланица Натоа, била принуђена да уведе амерички систем MLRS као заједничко оруђе свих земаља у том савезу. Кувајћани су потом отишли Русима и они су им показали свој систем *ураган*, такође домета 35 км. Посетили су и Кинезе и, на крају, дошли код нас. Видели су да је наш систем најбољи од свега виђеног и 1990. потписали уговор са нама.

Они су тражили 24 оруђа за четири батерије и око 1.000 ракета по сваком оруђу. Све је било договорено. Ми смо били у Кувајту, а и они код нас – посматрали су гађања на полигону и били задовољни.

□ Недавно је Анастас Палигорић, врсни стручак за артиљерију, који је у то време у Југоимпорту – СДГП водио посао са *орканом*, рекао да су и Американци нудили за једно оруђе и десетак ракета 25 милиона долара. То је око половине пара трошених за развој. Да ли је толико вредео?

– За њих тада да. Они су хтели да виде ефекат нашег система, јер су знали да га Ирачани имају, а како су намеравали да нападну Ирак, желели су да се информишу о опасности која прети њиховој војсци.

□ Судбина нашег вишецевца на тлу бивше СФРЈ била је другачија. Десет оруђа је остало муслиманима, а Хрвати су се током рата хвалили и приказивали на паради како поседују четири „оркана“? Откуда им та средства?

– Када је почео рат у бившој СФРЈ, десет *оркана* је остало у фабрици „Братство“ из Новог Травника, који су освојили прво Хрвати, па муслимани. И вероватно су муслимани дали *оркане* Хрватима, јер су они у почетку били савезници. Али нису имали ракете, јер су оне биле у фабрици „Претис“. За разлику од њих, српска страна је

имала и оруђе и ракете. Наиме, у Артиљеријском школском центру у Задру био је прототип *оркана*. Када је почео рат у Хрватској, евакуисан је тај центар, а систем је премештен и предат јединици Книнског корпуса. Срби су добили и ракете из „Претиса“, тако да су имали комплетно средство. Али су имали релативно малу количину ракета и ретко су тај систем користили.

Морам да кажем да је тада направљена велика грешка. Мислило се да ће „Претис“ остати у српским рукама и после рата па нису све ракете на време евакуисане. Када је у Дејтону донета одлука да Вошоће (па и *Претис*) припадну муслиманима, фабрика је на брзину измештена у Мали Зворник, у неку халу направљену за текстилну фабрику, али празну, без машина, која је била добро место за смештај. Међутим, тадашњи председник скупштине Републике Српске сматрао је да фабрику треба из Малог Зворника, који је на граници, преселити у централни део земље. Како је био родом са Романије, наредио је да се

пресели у место Мокро, на планински терен који је, како и само име каже – мокар, влажан.

Био сам у контакту са људима који су селили један део ракета и сазнао да су делом смештене у некаку неусловну гаражу, а нешто је остало напољу. Један део је упропашћен, јер није био прописно складиштен, али је већина ракета, ипак, пребачена у Србију.

□ После рата у Босни, предложено је, с обзиром на захтев Малезије, да се поново успостави производња „оркана“. Тај систем је још једном окупио све произвођаче који су изразили спремност и способност да га и даље производе. Каква је била судбина тог пројекта?

– Муслиманске земље биле су у пријатељским односима са босанским муслиманима, посебно Малезија, и они су им одобрили

кредит од 100 милиона долара, али су желели да за те пара купе нешто од њих. Понуђени су им *оркани* који су остали у фабрици „Братство“. Малезијци су то прихватили и упутили су војну делегацију с намером да купи двадесетак система, ракете и технологију како би организовали производњу код њих. Та делегација је дошла у Нови Травник, али тамо није било ниједног инжењера који је могао да им објасни како систем ради. Како је аутоматика рађена у фабрици „Руди Чајавец“ у Бањалуци, Малезијци су тражило да и то погледају. Бањалучани су боље стајали са инжењерским кадром, али су знали да објасне само употребне перформансе електронике. Позвали су мене како бих Малезијцима дао детаљна обавештења. Ја сам изнео податке о читавом систему и њих је то веома заинтересовало.

Онда су Малезијци обишли још неке фабрике и преостало је да се, евентуално, оде у њихову земљу како би се виделе производне могућности и направиле уговор о преносу технологије и о оспособљавању малезијске стране за производњу. Међутим, уговор није реализован, јер је дошло до спора између муслиманске и српске стране о томе ко ће бити носилац посла и ко ће водити даље преговоре. Малезија је била муслиманска земља и она је, логично, хтела да то буду муслимани, али они нису били кадровски јаки да воде читав пројекат. Поред тога, странцима се журило и хтели су да се посао заврши за шест месеци, а то је било немогуће.

□ Са Малезијцима сте разговарали и о повећању домета на 120 километара. Да ли је то била друга верзија „оркана“ која је понуђена Ираку, поред оне усвојене, од 50 километара?

– Да, али је постојала и трећа верзија, неусвојена – вођена ракета домета до 350 километара. Ми смо 1989. године почели да развијамо ракетни систем домета 120 километара. То је био пројекат

кат војне индустрије која је тада била изузетно јака. У развој су били укључени „Унис“ Сарајево, „Руди Чајавец“ Бањалука, ФАП Прибој, Индустрија каблова Светозарево, „Прва Петолетка“ Трстеник. Дате су паре, формиран је тим и мене су, иако пензионера, замолили да водим пројекат. Имали смо пројектни биро на Теразијама. Међутим, рат је прекинуо и тај пројекат.

□ *Прошле године је босанска штампа објавила вест да су Бошњаци намеравали да извезу одређену количину „оркана“ за Грузију, али им то Руси нису дозволили. Јесу ли то стари „оркани“ или је у Федерацији БиХ поново успостављена производња?*

– То је вероватно оних 10 оркана који су остали у Новом Травнику. Сигурно је због више разлога да производња није покренута. Бошњаци нису имали стручни кадар потребан за успостављање производње. Многе фабрике укључене у производњу налазе се у Србији и Републици Српској, а сва пројектна документација је у Војнотехничком институту.

□ *Србији су од оркана остале само четири цеви, од којих је касније конструисан систем луна-оркан. Откуда те цеви?*

– Ми смо у Институту имали четири цеви које су се налазиле на испитивању. И када смо остали без оригиналног система, тражили смо за њих одговарајуће возило. Решење је био систем луна, који је код нас расхолован. На оруђе које је остало, дограђене су четири цеви и тако је настао систем луна-оркан, с тим што је имао мање перформансе од оригиналног оркана.

□ *А шта је све крсило оригинал?*

– Оркан је аутоматски, самоходни, вишецевни ракетни систем. Име смо му дали јер је дејствовао попут разорног ветра. Имао је две врсте касетне бојне главе – једну са осам контејнера, у којима су биле 24 противтенковске мине, калибра 105 мм и масе 1,8 кг, а другу са бомбицама кумулативно парчадног дејства, калибра 40 мм, које покривају површину од два хектара. Свака од тих бомбица имала је око 1.000 кулици, чији је радијус убојног дејства био 10 метара. А кад имате 288 бомбица у једној глави, па гађате са више оркана, онда су то хиљаде убојитих кулици. То је било врло убитачно за живу силу, а бомбице су деловале и на оклоп кумулативним ефектом и пробијале све оклопе дебљине до 60 мм.

□ *Како сте успели да испуните захтев артиљераца да тај невођени ракетни систем буде веома прецизан на 50 километара?*

– Да би се то постигло најпре смо повећали брзину ракете на устима цеви. Били смо у недоумици како да то урадимо, јер знамо, из теорије, да се брзина сме повећати само у лансеру, а не ван њега. И онда смо радили упоредо два решења. На једном смо, поред главног, уграднили мањи мотор – бустер, који је радио, кратко време, око 0,2 с, док је ракета у лансеру, и добили смо брзину око 100 м/с, за разлику од ранијег решења, када је била око 50 м/с. Повећањем брзине знатно смо поспешили прецизност.

Код другог решења смо у цев лансера ставили додатно пуњење – тзв. топ-ефекат, који је био ефикаснији, и постигли смо брзину од око 130 м/с. За развој тог решења требало нам је додатно време, па смо због испуњења рокова применили прво.

Да би се циљ погодио, потребно је да се тачно одреде његове координате и прорачун путање. Ту су изузетно значајни метеоролошки услови – посебно ветар. Али смо и то решили уградњом ТВ-координатора. Нормално је да одједном гађа читав батерија – четири оруђа, али се на почетку палбе, на основу три испале ракете, ТВ-координатором одреди средње одступање погодака од прорачунатих и изврше поправке на свим лансерима. Подаци се одмах преносе на остала оруђа батерије, пошто су повезана радио-везом. Наставља се гађање осталих ракета са коригованим елементима. То је значајно јер 80 одсто грешака настаје у активној фази, док ради ракетни мотор. После ракета добије велику брзину, око 1.000 м/с и, ако

је све тачно урађено, онда су врло мала одступања у пасивној фази, свега 20 одсто. Тако да се ракете по прецизности могу поредити са пројектилима класичне артиљерије. То је фасцинирало и Кувајћане, јер ни Американци нису имали таква решења.

Морам да кажем да су Кувајћани тражили и додатно побољшање система – могућност одређивања координата ватреног положаја помоћу ГПС. Имали смо дигиталну мапу, смештену у командном возилу, и брзо су се одређивали елементи гађања.

Постојала је још једна новина, примењена и код огња. Када се гађа са максималном елевацијом, око 45 степени, онда је прецизност најбоља и добија се кружна слика погодака. Пројектовали смо кочнице које се аутоматски отварају ако се гађа на мањим дометима од 50 км и те кочене ракете пашће на потребан домет и обезбедиће кружну слику погодака, односно највећу прецизност. У командном возилу су сваког момента имали информације о томе коју врсту кочница треба затворити, а коју отворити, и то се тренутно извршавало.

Више пута сам био у ситуацији да се уплашим. На пример у Ираку, на њиховом полигону, кад је начелник наше Управе артиљерије пожелео да оде са десетак људи на осматрачницу и одатле види како систем делује. То је била пробна партија и знао сам да увек може нешто да се деси, па да људи настрадају. Ја нисам могао да га зауставим у науку, посебно не пред ирачким генералима, јер бих тако деградирао систем. Али је све протекло уреду.

Памтим и једну саботожу. Неко нам је у „Витезу“ ставио у једну ракету велику четку за чишћење. То је срећом откривено. Вођена је истрага и тај догађај је унео црв сумње да су, вероватно, умешане и неке друге снаге. Ракете се херметички затварају и тешко се откривају такви случајеви. То су били неки критични случајеви и тешке одлуке, јер су у питању људски животи. И на срећу, током дугогодишњег рада није било никаквих нежељених последица.

Американци нису имали тако нешто, а Руси су имали непрактичније решење – прстенове који су се ручно постављали приликом пуњења ракета у цев. Ко је хтео брзо да уради, он би ископирао то руско решење, али ми смо се трудили да будемо ефикаснији.

□ *Задивљујуће је и решење постављања минског поља на домету до 50 км. Како су мине падале на земљу, а да при том нису експлодирале?*

Могли смо ракету за *оркан* да направимо на класични начин – ракетни мотор, бојна глава и завршен посао за пет година, али ја сам хтео да је направимо много боље од постојећих, не поводећи се за иностраним решењима. Хтео сам да направим решења која обезбеђују тактичке захтеве на најбољи могући начин, значи – са унапређењем, а не копирањем страних решења. Вероватно је у томе била моја смелост.

– Направили смо крилца која су усмеравала мине. Имала је и падобран који је омогућавао да се приземљи и да кад падне на земљу буде као руком постављена. Мина је имала два упалача – магнетни, захваљујући коме се активирала само ако преко ње прође тенк. А други упалач је омогућавао мини да се самоактивира за 24 сата. Време самоуништење је могло да се темпирањем помери на 48 сати. Данас се конвенцијама забрањује употреба мина које се после одређеног времена не самоактивирају, а ми смо то урадили пре 20 година.

□ *Када сте радили систем „оркан“ и на Истоку и на Западу сматрало се да је рентабилни или исплативи домет око 35 км, али сте ви то оповргли и направили систем за 50 км.*

– Рентабилни или исплативи домет је онај кад су уложена средства мања него што је цена циља који се уништава, односно када је исплативије гађати вођеним ракетама. Тај домет зависи од прецизности система, зато смо ми знатно повећали прецизност и омогућили исплативи домет од 50 километара. Касније смо направили детаљну анализу и утврдили да је са још већом прецизношћу, исплатив домет 120 км. Обично је једна вођена ракета по цени пет пута скупља од невођених, а ми смо закључили да би наше 3-4 невођене имале исти ефекат као једна вођена и онда је толико мања цена уништења тога циља.

□ *Зашто код нас нису рађене вођене ракете за веће домете?*

– Рађени су претпројекти. Чак је био укључен и „Енергоинвест“ из Сарајева, као носилац пројекта вођеног ракетног система 350 километара. Међутим, тај пројекат није завршен јер нисмо наишли на разумевање државног врха. На нашу несрећу, јер да смо имали те ракете можда не би било бомбардовања 1999, и питање је шта би било са ратом и распадом земље. Те ракете би биле средство за одвраћање од рата.

□ *И тад и сада постојало је схватање да су страна решења боља?*

– То важи за оне без амбиција. Копирањем се не може постићи велики напредак, јер су та решења обично стара пет до десет година, тако да онај ко копира увек заостаје иза произвођача који је то оружје развио. Имали смо смелости да идемо испред других. Многи су сумњали у нас, јер се у то време касетна средства нису примењивала. Али смо ми развијали унапред – на пример да би се зауставио напад непријатеља не могу да се користе минополагачи за по-

стављање мина. А помоћу система *оркан* могли смо да поставимо минско поље испред нападача како бисмо зауставили напад до 50 км, кад хоћемо и где год хоћемо.

□ *А зашто „оркан“ још прати вео тајности?*

– Када је био ново оруђе нормално је да га је пратила тајност. Али и кад се појавио није се много писало о њему. Неки артиљерци нису имали довољно поверења у *оркан*. Они су сматрали да је то нешто компликовано што се ради за странце и нису схватили колико тај систем надмашује класичне, јер убојним ефектом покрива огромне површине.

□ *Има ли данас „оркан“ конкуренцију?*

– *Оркан* је још у свету перспективан и до сада се није појавио такав систем. Кад бисмо данас наставили да га производимо, имали бисмо атрактивно средство за извоз, а и за нашу војску.

□ *Ракетни сектор Војнотехничког института, којим сте Ви својевремено руководили и данас поседује богата и интегрисана знања. Успели сте да их и чврсто вежете за себе, али и да их осамосталите како би данас могу да наставе ваш рад?*

– Остао је ту један број добрих стручњака, млађих људи, а то су управо они који су радили на

оркану. Они су имали добру школу. ВТИ је сваке године по неколико наших људи слао на школовање у иностранство. Ја сам био у Француској годину и по, а други у Кремфилду у Енглеској, тако да смо савладавали савремена знања. Стекли смо и смелост и самопоуздање да можемо да радимо као они. Онда смо у ВТИ имали све војне часописе и књиге, тако да смо знали правце развоја оружја и технологија у свету. Била је створена повољна и кадровска и инструментална ситуација. Могли смо на Западу да купујемо готово све што нам је требало од инструмената. Американци су нам продали полигонски радар који снима тачно путању ракете, и врло прецизно прати њен лет. А тада најбоље на свету теодолите купили смо од Швајцараца.

Инжењери који данас раде у Институту заиста су имали прилику да се оспособе и да обогате знања. А имамо и оно што је највредније – пројектну документацију. За даљи рад потребно је, поред осталог, стално подмлађивање кадра.

□ *Ваше име се увек повезује са школом ракетне технике и по томе Вас и данас изузетно цене код нас и у свету.*

– Доста је и у страним војним часописима објављивано текстова и слика тих наших система, тако да смо по њима познати, што је афирмативно за нашу војну технику. Били смо нови са нашим ракетним системом 128 мм *огањ* и *пламен*, а поготово са *орканом*. Одмах се види да то није нешто копирано него оригинално и квалитетно, а то друге занима. Једино се о *оркану* мало писало код нас, али је то, вероватно, због свих тих ратова.

□ *Недавно су у ВТИ промовисане две Ваше монографије, које сте подарили студентима машинства и инжењерима.*

– У тим књигама дао сам нешто што је суштински важно за инжењера који би требало да ради на ракетним системима. Изнето је доста материјала који се не може наћи у другим књигама, поготово о лансерима. Припремам се да напишем и трећу књигу о системима за управљање ватром, и тада би се заокружила та целина о ракетним системима.

□ *У деветој деценији живота Ви сте још витални и духовно радознали. Можете ли нам рећи којим Вас је слоган водио кроз живот?*

– Дати што више модернијих, напреднијих решења и увек стварати ново. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимео Даримир БАНДА

ИТАЛИЈАНСКА ДЕЛЕГАЦИЈА У УПРАВИ ЗА ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ

У периоду од 30. јуна до 21. јула 2008. Тим за уништавање неексплодираних убојних средстава Управе за ванредне ситуације Министарства одбране уништио је 96 комада неексплодираних убојних средстава и 123 комада пешадијске муниције на територији општина Шабац, Сремска Митровица, Ужице, Шид, Краљево, Прокупље, Смедеревска Паланка, Јагодина, Крагујевац, Ниш и Лесковац.

Активности уништења неексплодираних убојних средстава јесу једна од мера коју Управа за ванредне ситуације спроводи у оквиру цивилне заштите становништва.

Управу за ванредне ситуације недавно је посетила двочлана радна група Школе инжењерије Копнене војске Италије, у којој су били мајор Масимилијано де Цицо и поручник Марко Подија.

Гости су сагледали проблеме који прате уништавање неексплодираних убојних средстава на војним и цивилним просторима, на територији Републике Србије, посебно из времена агресије НАТОа 1999. године. Информисали су се и о процедурама рада тимова за уништавање из Министарства одбране и Војске Србије. Приказана им је структура, организација и расположива опрема коју користе наши тимови за уништавање неексплодираних убојних средстава. Размењена су искуства и договорени принципи будуће сарадње, али и заједничко опремање и оспособљавање тимова. ■

СЕМИНАРИ О ЛОГИСТИЧКОЈ ПОДРШЦИ

На основу плана билатералне војне сарадње Министарства одбране Републике Србије и Европске команде Оружаних снага САД за 2008. годину, средином јула у Центру за мировне операције почели су обједињени дводневни семинари „Доктрина логистичке подршке САД“ и „Одрживост логистичке подршке у мировним операцијама“.

Предавања су одржали представници Националне гарде Охаја – пуковник Мајк Мекхенри и потпуковник Дин Ервин.

Стручни скупови, које је организовала Управа за систем логистике Сектора за материјалне ресурсе у сарадњи са Европском командом ОС САД, били су намењени припадницима логистичке службе.

Начелник Управе за општу логистику пуковник Перича Павловић истакао је да семинари омогућавају стицање нових знања и пружају могућност да се провери и потврди сопствена пракса. ■

КАБИНЕТ ЗА УЧЕЊЕ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА У ПОЖАРЕВЦУ

У пожаревачкој касарни Павле Јуришић Штурм отворен је, средином месеца, кабинет за учење енглеског језика (SAC – Self Access English Language Learning Centre). То је трећи кабинет тог типа који се у гарнизонима Војске Србије отвара у току године. После Врања и Краљева, Пожаревац је добио врхунски опремљену учионицу енглеског језика.

Рачунаре, аудио опрему и уџбенике поклониле су Велика Британија, Данска, Норвешка и Холандија, земље које су укључене у програм PELT, намењен за оспособљавање и тестирање припадника Министарства одбране и Војске Србије области енглеског језика, према стандарду STANAG 6001.

Свечаности су присуствовали начелник Управе за кадрове пуковник Слађан Ђорђевић, заменик команданта Команде за обуку пуковник Миодраг Вукмировић, заменик начелника Управе за обуку и доктрину пуковник Бранко Делетић, командант Центра за обуку Копнене војске пуковник Винко Марковски, пуковник Јан ван ден Елсен из Амбасаде Холандије, пуковник Најџел Фен из Амбасаде Велике Британије и Андрију Глас, директор Британског савета у Србији. ■

НОВИ ТИМ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У МИРОВНОЈ МИСИЈИ У КОНГУ

Припадници Министарства одбране и Војске Србије, пуковник др Ђорђе Манчић, мајор др Божидар Јаковљевић, старији водник прве класе Ђорђе Кукркић, старији водници Бојан Јовановић, Бојан Ђинђић и Александар Милић, отпутовали су средином јула у мировну мисију Уједињених нација у ДР Конго. Они су сменили претходни медицински тим АМЕТ-10, у коме су осам месеци били потпуковник др Марко Ковинић, капетан др Милан Ђокић, старији водници Дејан Станковић и Милан Мишић и медицински техничари Сузана Илић и Јадранка Ковачевић.

Једанаести Тим за ваздушну евакуацију (АМЕТ-11), у саставу мировних снага УН, налази се у Киншаси. Његов основни задатак јесте да ваздушним путем прати тешко повређене или болесне пацијенте унутар Конга и ка болницама трећег степена у окружењу – Кенији и Јужноафричкој Републици. У оквиру тима налазе се две групе, чине је лекар и два техничара, које се смењују у приправности.

Мировна мисија Уједињених нација у ДР Конго „MONUC“ успостављена је резолуцијом Савета безбедности УН 1279, која је усвојеном 30. новембра 1999. године. Наши припадници у њој учествују од 7. марта 2003, када је у мисију упућен први српски Тим за ваздушну евакуацију. ■

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

КОМАНДАНТ МРТВЕ ВОЈСКЕ

Има једна сцена у предратним сарајевским „надреалистима“. Иде човек улицом обучен у шарено маскирно одело, на себе налепио траву и гранчице, преко шлема му ландара зеленкаста мрежа.

Сретне га један па му каже: „Ибро, болан, што си се направио таки?“

„Што, је’л се примећујем? Како си ме уоћио, папане један, кад сам се овако камуфлир’о?!“

Иначе је маскирање (стапање са околином) својствено сваком живом бићу, али на различите начине. Природа је помагала слабима да се склоне и скрушено сакрију пред терминаторима. Па ако грабљивац ипак натрапа на њих, то им је. Више десетина хиљада инсеката у стању је да се претвори у било шта око себе, и да се практично умрви док опасност не прође.

Војник је, како каже једна савршена деџа дефиниција, „живо биће које је у војсци“. Да би преживео, борац мора да прилагоди своје постојање околини у којој се налази. Тако бар говоре основи маскирне тактике. Али, живот није тактика, а неки покушаји да трупе буду што мање видљиве, више пута су оманули. На пример, стрељачко одељење која носи шарена одела а суверено се креће дугачком снежном падином.

Или дискретни војник који се попут покретног жбуна нашао на корзоу паланке, попут Ибре из „надреалиста“. И потпуно верује да је савршено неупадљив, чак ни сам себе не уочава.

О маскирању су говорили и филозофи, посебно дијалектичари. О тој насушној потреби прилагођавања и промени природе, они отприлике кажу: „Животиња не мења природу, него се прилагођава њој, стапа се с њом, она није део природе, она је природа сама. Човек природу мења, мењајући и себе у њој.“ Фино су се сетили филозофи, немајући друга посла!

У нечему што се дефинише као „битни однос“, човек дакле успоставља релацију са својим творцем: природом, еволуцијом, Богом. Ма шта од тих чуда било заслужно или одговорно за нас, овакве какви смо. Али, не може људско биће тек тако да одбаца своје корене који су дубоко у животињском свету. Немојмо да се вређамо, али тако је.

Шта је покушај да будемо неко други? Шта је позориште него настојање да спутамо или распустимо наш „алтер его“. Шта су балови под маскама, наша непостојана лица!? Настојање да се остане вечно млад, није ништа друго него покушај да се сакријемо пред законима природе.

По причи Оскара Вајлда, која се зове „Слика Доријана Греја“, направљено је бар пет филмских верзија маштања о вечној младости и злу. Човек, који жели да никада не остари најзад остварује свој сан, али све његове године, боре, болести и зла архивирају се и задржавају на његовом портрету из младости. Уместо ужасно порочног Доријана, стари недужна слика.

Нико не може да се заувек сакрије и маскира пред природом, или бар пред полицијом, казује прича. Кад Доријана Греја раскривају због једног од великих злочина које је починио, он се распада под болестима, греховима и годинама. У том часу, са њего-

вог портрета нестају све оне застрашујуће ране и крсте, и та слика постаје чиста, као последња и једина успомена на невину младост.

Верујем, наравно, да су поштовани читаоци гледали овај диван и застрашујући филм. Ово је само заједничко подсећање на ендемски злочин, код који је неизбрисив код неких људи, уз покушаје да се одговорност избегне бежањем свих, од свега и од себе.

У последњој трећини јула ове године, Београђани и остали из Србије, загледају сваки лик који им се укаже, па и свој за време бријања или уљуђивања пред излазак међу бића слична себи.

Ко нам све долази у сусрет? Можда доктор Драган Давид Дабић лично. Психијатар, надрилекар, бели маг, врач, врховни командант, председник, одметник, гуслар и оптуженик. Писац, дечији песник Радован Караџић, лично.

Можда смо га сретали на разним местима, не слутећи ко се крије иза маске. Зашто бисмо уопште слутили, има ваљда неко да то ради уместо нас. Иначе је у слободној земљи свакоме дозвољено да буде шта жели.

Шта је желео Радован Караџић? Човек је оптужен за геноцид и много тешких злочина. Он је био архитекта једне политике која је заједно са делима других мајстора довела до погибије више десетина хиљада људи.

Не бих замерио Радовану што је постао Дабић, свако може да мења имена и да се зове како му текне. Али, зашто се сакривао толико дуго, ако већ верује да је његова мисија била идеал чистог родољубља! Свој живот, такав какав је, он је хладнокрвно претпоставио свима који су нестали у једном утопијском пројекту без смисла и циља. Његове успомене, то су углавном гробови.

Зашто се Караџић сакривао у Србији? Изгледао је као комбинација испосника, пророка, махараше, гуруа и самозваног мага, чудотворац који је своју (непостојећу) грижу савести лечио накнадним хуманизмом.

Србија је последњих година постала мали Паргавај. И они са најцрњом биографијом уверени су да овде могу имати највише пријатеља. Да се не лажемо, Радован је вођа 25.000 мртвих војника Војске Републике Српске, и човек који на савести (ваљда) носи више хиљада муслимана, у злочинима који су почињени у име Српства.

Не знам да ли је тај човек злочинац. То ће казати суд. Али сам сигуран да није никакав херој, како нам говоре његове последње присталице. Никада није показао да мари за било ким!

Какав херој уопште може бити бели маг Драган Давид Дабић. Онај који је одевен упадљиво у костим чудака годинама шпартао Београдом, и био неупадљив попут Ибре под шареном маском.

Прави Србин, командант мртве војске, смирио би се у скрушеном признању кривице пред јединим собом, и полако старећи коначно кренуо ка њима.

Аутор је коментатор листа „Политика“

Не бих замерио Радовану што је постао Дабић, свако може да мења имена и да се зове како му текне. Али, зашто се сакривао толико дуго, ако већ верује да је његова мисија била идеал чистог родољубља! Свој живот, такав какав је, он је хладнокрвно претпоставио свима који су нестали у једном утопијском пројекту без смисла и циља. Његове успомене, то су углавном гробови.

ПОДЕЛА ВОЈНИХ СТАНОВА 2008.

БРАВА НАДОХВАТ РУКЕ

Како и коме је у јуну додељено 67 војних станова у закуп на неодређено време? Које су критеријуме применили надлежни приликом одлучивања о томе? На шта се жале незадовољни бескућници? Колико разлике доносе новине у систему поделе станова садашњим и пензионисаним припадницима Војске у односу на некадашњи *лов у мутном?*

На основу *Правилника о решавању стамбених питања у Министарству одбране*, помоћник министра одбране за људске ресурсе донео је 13. јуна *Одлуку о расподели станова у закуп на неодређено време*, према стању на ранг-листама 6. јуна.

Садашњим и бившим припадницима система одбране додељено је 67 војних станова, различите структуре, од тога 51 стан у Београду, а 16 у осталим градовима Србије. Војним пензионерима припало је 27 станова, или око 40 одсто од укупног броја. Активне старешине и цивилна лица у Министарству одбране добили су 40 станова. Статистика говори да је један стан додељен генералу, 14 професионалним официрима, 12 подофицирима, а 13 војним и државним службеницима. Око 15 одсто војних станова у јунској подели припало је пензионисаним официрима, 19,4 подофицирима и око шест одсто цивилним лицима.

Међу њима су се нашла и три стамбена интересента која су кров над главом добила *Одлуком министра одбране о изузимању захтева из реда првенства* и три ратна војна инвалида. Изузеће од три одсто, у систему одбране није примењено последње три године. У поменутом примерима реч је о тешким обољењима припадника Министарства и Војске или чланова њихових породица.

Појединачну доделу станова потврдила је стамбена комисија Одељења за стамбене послове Управе за кадрове, у складу са *Упутством о поступању надлежних лица и органа на утврђивању права и додели станова у закуп*. На Интернет страници Министарства одбране објављене су коначне ранг-листе. Стамбене потребе по категоријама припадника система одбране, број бодова на ранг-листама и стамбена угроженост, те број расположивих станова, били су основни критеријуми за јунску расподелу војних станова.

По много чему тај кратак рапорт о решавању стамбених проблема у Министарству одбране и Војсци Србије разликује се од некадашњих...

■ РЕД НА РАНГ-ЛИСТАМА

Засигурно се сећате времена у коме је о подели војних станова знао само мали број људи, близак онима који су о томе одлучивали. Поједине старешине, запослени цивили и војни пензионери, случајно или намерно, уз помоћ *стамбених доушника*, преко ноћи мењали су позиције на ранг-листама. Одрicali су се и соба и квадрата зарад више бодова. Учестало су давали изјаве о учешћу у закупу, али га после доделе стана никада нису платили. Све то уливало је неповерење у стамбену политику недовољно обавештених, а поштених припадника Министарства одбране и Војске. Зарађивале су адвокатске канцеларије које су наивнима обећавале сигуран стан. И оне колеге које су глумиле искрене пријатеље. У таквим околностима, без крова над главом обично су остајали најугроженији, из поделе у поделу први на ранг-листама и они који су веровали у право и правду. А систем ко систем, тешко је превазилазио неправилности иако их је и сам био свестан. Или су га појединци, баш таквог, за себе и скрјили...

Зато је у 2005. години промењен стамбени правилник. Усвојене измене и допуне онемогућиле су стамбеним интересентима учешће личним средствима у решавању стамбеног питања и одрицање од квадратуре стана која им припада, како би стекли више бодова и боље позиције на ранг-листи.

МОДЕЛ ЗА ДОДЕЛУ СТАНА У КРАЉЕВУ

СТАЊЕ													ПРИПАДА ПО МОДЕЛУ											
Градско место	СТРУКТ./БР. СТАН.	КАТЕГОРИЈА	ПОТРЕБЕ		ПОДЕЉЕНО		Број бодова										Замена решења	ПОТРЕБЕ	корекц. на бодове	додела потребе	МОДЕЛ			
			број	%	%	број	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.						Сва	СК	БРОЈ
КРАЉЕВО	2	1	АКТИВ.	1. Ген-Адм																				
				2. ОФ	1	0,8			630										0,01	0,9	0,11	0,01	0,06	
				3. ПОФ	95	89,5			571	569	568	568	551	550	538	534	534	522		0,81	-0,03	0,81	0,79	
				4. ЦП	10	8,5			551	550	525	520	510	501	485	455	451	428		0,08	-0,13	0,08	0,02	
			ПЕНЗ.	5. Пен-Адм																				
				6. Пен-ОФ	1	0,8														0,01		0,01	0,01	
				7. Пен-ПОФ	9	7,8														0,08	0,04	0,08	0,10	
				8. Пен-ЦП	2	1,7														0,02	0,01	0,02	0,02	
СВЕГА				118	100												1	0	1	1				

СТАРИЈИ ВОДНИК ДАНИЈЕЛ СТАНИЋ
ОСТВАРИО ВИШЕГОДИШЊИ САН

НАЈЗАД У СВОМ СТАНУ

Данас човек мора да реагује брзо и одлучно. Времена за јалова премишљања све је мање, а за исправљање грешака готово да га и нема. Тако је размишљао и старији водник Данијел Станић, запослен у Сектору за људске ресурсе МО, када је, после превише непроспаваних ноћи и бескрајних саветовања са супругом, најзад преломио. Узео је кредит од Националне корпорације и после непуне два месеца уселио се у трособан стан у панчевачком насељу *Маргита*. Био је то, истовремено, крај његових једнаестогодишњих подстанарских мука.

— Најважнији мотив да узмем кредит дао ми је двогодишњи син Ђорђе. Његовој, а и нашој, радости није било краја када је ушао у стан и потрчао по њему. Све потешкоће, све невоље које су ме пратиле у овој трци с временом сада су заборављене. Знам да нам неће бити лако, поготову што ми је жена незапослени лекар, али све ћемо лакше пребродити у свом стану. Узео сам кредит на 30 година, уз фиксну камату месечна рата ми износи око 320 евра. До сада сам газди плаћао половину те суме, а нисам имао ништа. Од Рајфајзен банке до-

био сам 47.000 евра, још десет одсто дала ми је држава, а нешто сам додао и сам, тако да сам купио нови, укњижен стан од шездесет и седам квадрата — каже старији водник Данијел Станић.

Од подношења захтева за кредит, до усељења у нови стан у његовом случају прошло је нешто више од месец и по дана. То, ипак, није правило.

— Успео сам да добијем све потребне папире нешто брже него што је планирано, а и с избором стана нисам много одуговлачио. У ствари, та брзина и одлучност резултат су мог вишемесечног премишљања и трагања за одговарајућим станом.

Кад су се све коцкице поклопиле, било је довољно само покренути замајца. Највише времена ми је, ипак, однело прикупљање потребних докумената... То је и највећа слабост целог поступка. Наравно, и избор одговарајућег стана. Можда у том делу треба потражити већу помоћ агенција, или је решење да се припадници Војске некако организују и дођу до исцрпније евиденције слободних, а одговарајућих станова. Тиме ће и онима који се одреде за стамбене кредите бити лакше — сматра Станић. ■

Д. ГЛИШИЋ

— До сада је око 1.300 активних и пензионисаних припадника система одбране давањем изјаве о учешћу у закупу и на тај начин дошло на врх ранг-листа. Судски процеси против оних који нису испунили дату обавезу о учешћу трају дужи низ година. Уз то, на стамбеним ранг-листама враћени су на места која им по прописима и припадају. Сређено је свих осам ранг-листа. Свакодневно их је могуће проверити на Интернет страници Министарства одбране www.mod.gov.yu, али и број и локацију, те структуру војних станова који се у одређеном времену додељују. Подаци су доступни и на огласној табли стамбеног одељења у Катанићевој 15. Именовани су и стамбени представници свих организацијских целина у систему одбране, који информишу припаднике о актуелним питањима. Информације се могу добити и електронским путем — kadrovci.stambeno@mail.mod.gov.yu — кажу у Управи за кадрове.

У *Правилнику*, међутим, није прецизно дефинисано која ће категорија запослених у Министарству одбране и Војсци Србије, у ситуацији када се додељује одређени број станова, то право и остворити. Стога је методологија доделе војних станова употпуњена одговарајућим математичким моделом. На основу броја стамбених захтева и структуре станова, степена угрожености, ранијих подела и изузећа, али и осталих критеријума који су прецизирани *Упутством о поступању*, модел проналази оптимално решење којој категорији доделити стан.

— Недоумица којој категорији припадника система одбране доделити станове, активним или пензионисаним увек постоји. Математички модел само олакшава доношење одлуке. Приликом одлучивања о додели станова, у јуну, водило се рачуна о укупном броју стамбених захтева старешина, државних и војних службеника и пензионера — истичу у Одељењу за стамбене послове.

■ СОЦИЈАЛНА СТРАТЕГИЈА

Данас 21.678 активних и бивших припадника система одбране није на одговарајући начин решило стамбено питање. Од тога 14.320 уопште нема стан, 3.818 војних пензионера још је без крова над главом. У последњој подели станова први пут је већи број пензионисаних официра, подофицира и цивилних лица решио горући животни проблем. Многи од њих давно су загазили у седму деценију. Издајамо пример пензионера који је на стан чекао 32 године.

Како истичу надлежни у Управи за кадрове, све то казује да су на добром путу када је реч о методи која се при подели станова примењује. Стамбене листе и бодови су поуздани, подаци су јавно доступни, а математички модел спречава кршење прописа. Ниједна подела војних станова више не зависи од воље појединца. До краја године, по истом принципу, очекује се додела још педесетак станова.

Сликвит је пример доделе стана професионалном подофициру у Краљеву. Иако су већи број бодова на ранг-листи имали неки војни пензионери, али и колега официр, стан је додељен управо њему, јер је у категорији активних подофицира било највише стамбених захтева.

Ипак, има и оних са ранг-листа који тврде да уз примену *нове формуле* никада неће добити стан. Такве критике су и неоправдане и злурате. После поделе станова 30. јуна уследило је само неколико жалби, што је доказ добро урађеног посла. Додуше, не тако бројне као некада. Било је и анонимних примедби, различитих провокација и спекулација у медијима. Напади су најчешће долазили од оних којима су *руке везане* за сваку даљу злоупотребу у додели војних станова.

Инспекторат одбране преконтролисао је комплетан поступак. Није утврдио повреду законске регулативе. Напротив, стамбени инспектори закључили су позитиван помак и у поштовању прописа и у методи рада. Да и добро уређен систем није отпоран на проблеме, потврђују пропусти. Наиме, тешко је утврдити да ли сви стамбени интересенти, посебно војни пензионери и чланови њиховог заједничког домаћинства имају одређене некретнине. У току је поновно утврђивање чињеница.

Ни идеја да војни пензионери станове добију у оним градовима Србије у којима их има довољно, не наилази на разумевање. Стога би било добро, сматрају одговорни у Управи за кадрове, да се раздвоји додела станова садашњим припадницима Министарства одбране и Војске Србије од решавања стамбених неприлика војних пензионера. То су, заправо, две различите стратегије — реформска и социјално-хумана. Тек усвајањем новог закона о јавној својини уследиће промене и стамбеног правилника, чиме ће се та проблематика потпуно уредити. ■

Владимир ПОЧУЧ

У СУСРЕТ ДАНУ АВИЈАЦИЈЕ

ГОДИНА УЗЛЕТА

Сваке године Илиндан јесте прилика да се саберу резултати, подвуче црта и покаже курс лета српског ваздухопловства. Од претходног празника крила наше војске ојачала су и из дана у дан успешно чувају суверенитет неба над Србијом. Одговорни кажу да смо спремни да одговоримо свим пројектованим ризицима и претњама из ваздуха.

У 2005. години налет наших војних pilota спао је на пет и по сати годишње. Две године касније, та бројка попела се на 21,5 часова у просеку. Командант Ваздухопловства и противваздухопловне одбране генерал-мајор Драган Катанић неколико дана уочи прославе 2. августа – Дана авијације, каже да ће током ове године пилоти у ваздуху провести око 30 сати.

Куда лети наша авијација, колико је тај лет стабилан и има ли правог разлога за задовољство пред илинданску свечаност, питали смо најодговорније људе у Команди ВиПВО, 204. и 98. авио-бази.

■ ЛЕТИМО ВИШЕ И БОЉЕ

Генерал-мајор Драган Катанић, разматрајући ситуацију у ваздухопловству током протекле две и по године, каже да има разлога за задовољство. Налет pilota у односу на 2005. годину повећан је скоро шест пута, што је само по себи одличан резултат. Он је реалан и у погледу норми које треба достићи.

– У савременим ваздухопловствима стандардни налет pilota ловачке авијације износи око 80, а транспортне између 140 и 150 часова годишње. Постоји много ограничавајућих фактора који су условили да налет буде мањи него што би требало, иако је у претходном периоду било довољно горива – каже генерал Катанић.

Генерал наглашава да је претходних неколико година просечан број сати налета био у сталном паду, тако да пилоти који су излазили са школовања у Војној академији нису могли да наставе усавршавање према плановима летачке обуке и стекну одговарајуће категорије оспособљености.

– Када смо током претходне две године коначно добили довољно горива и када је исправност летелица побољшана, највећи проблем представљао нам је недостатак авиона двоседа, али и захтевност летачке обуке, односно потреба да се она из-

СЛУЖБА ТРАГАЊА И СПАШАВАЊА

У сарадњи са Управом за ванредне ситуације и Директоратом цивилног ваздухопловства, ВиПВО ради на пројекту успостављања Националног центра за трагање и спасавање.

Помоћу донација Војске Краљевине Данске у протеклој години формиран је Одсек за трагање и спасавање у команди Ваздухопловства и противваздухопловне одбране. Одсек се бави нормативима и правном регулативом која ће допринети формирању Националног центра. Командант ВиПВО генерал-мајор Драган Катанић наглашава да ће у том пројекту Војска Србије имати значајну улогу.

пилота у тренажу, дообучили пилоте који су завршили Војну академију како би оспособљавање наставили према планираних пет степени летачке обуке – објашњава командант ВиПВО.

Наш саговорник наглашава да прави резултат, на који ваздухопловство треба да буде поносно, јесте мера обучености наших пилота. Ноћно летење, гађање, бомбардовање и ракетирање циљева на земљи, како каже генерал Катанић, јесу активности које су ове године изведене плански и редовно. Скоро сви пилоти, закључује он, током протекле године унапредили су ниво обучености за по један степен.

Исправност летелица, један од најважнијих услова за боравак ваздухопловца у ваздуху, како каже генерал Катанић, данас је побољшана, односно повећана за скоро 40 одсто. Можда је на Срећне 15. фебруара, када је полетео први ремонтовани миг 29, оцењује наш саговорник, рад на подизању техничке исправности наших авиона добио право лице и смисао.

– Заједно са Министарством одбране и Генералштабом, још 2006. године направили смо квалитетне планове унапређења исправности ваздухоплова и у томе смо знатно успели. Једном броју летелица, које су набављене пре тридесетак година, истекао је век употребе. Ипак, оно чиме располажемо у овом тренутку омогућава извођење летачке обуке и задовољава потребе у случају евентуалног ангажовања у било којој од три мисије Војске – подвлачи генерал Катанић.

Он подсећа да су три мига 29 до сада враћено у оперативну употребу и наглашава да би до 2. августа сва четири авиона – три једноседла и један двосед, која су послата на ремонт, требало да буду у јединици.

– Морам да кажем да је ремонт петог мига уговорен и да се његова испорука очекује крајем децембра. Укупна вредност посла за прва четири авиона износи око 22 милиона евра, док би та цена за пети ваздухоплов требала да буде око четири милиона – истиче командант ВиПВО. Он додаје да се у ваздухопловству тренутно налазе три исправна хеликоптера Ми-8, опремљена за гашење пожара, а да би са ремонтом летелица које се налазе у заводу Мома Станојловић тај број требало да буде пет или шест. То је, према Катанићевим речима, значајна чињеница, будући да се земља лане суочила са огромним шумским пожарима, а и ове године је катастрофа била на помолу у близини Бора, када су наше летелице биле спремне за дејство, али се у последњем тренутку одустало.

Са ремонта је недавно враћен и авион Ан-26, опремљен савременом навигационом и комуникацијском опремом, који задовољава све захтеве летења према цивилним стандардима. У оперативну употребу уведен је и ремонтовани авион Јак-40, а како каже командант ВиПВО, очекује се, ускоро, и уговарање ремонта хеликоптера Ми-17 и Ми-24.

– У септембру би из фабричких погона требало да изађе авион за почетну и основну обуку Ласта 95 и упути се у Ваздухопловно-опитни центар на Батајници. Очекујемо да ће се, после шест месеци испитивања и на земљи и у ваздуху, одлучити о серијској производњи авиона који би заменио већ доста застарелу летелицу Утва 75 – објашњава генерал Катанић.

Питање ваздухоплова који су се у тренутку распада државне заједнице Србија и Црна Гора затекли на аеродрому у Подгорици, могло би ускоро да добије епилог. Како нам је рекао генерал Ката-

СТУДИЈА ЗА НОВИ АВИОН

Тактичка студија за набавку новог вишенаменског борбеног авиона, како сазнајемо од команданта ВиПВО генерал-мајора Драгана Катанића, завршена је и усвојена на главном војнотехничком савету.

– Наши су планови да се од краја 2011. па до 2015. године набави једна ескадрила савремених вишенаменских ваздухоплова. Тачан број авиона није одређен и он ће завистити од цене и средстава које држава буде могла да издвоји за такву набавку – објашњава генерал Катанић, који очекује да најдаље 2015. буде испоручена и последња летелица.

Командант ВиПВО није прецизирао који се од постојећих модела и типова авиона на светском тржишту може наћи у наоружању Војске Србије. Он наглашава да се студија бавила првенствено захтевима и тактичко-техничким одликама које таква летелица треба да задовољи, како би у наредних тридесетак година бранила небо над Србијом. Како сазнајемо, у студији су наведени основни типови авиона који се тренутно налазе у наоружању и Запада и Истока – F-16, F-18, грипен, еурофајтер, миг 29М, Су 30МК ...

води у континуитету. То значи да би нерационално било трошити гориво и државни новац не би ли се постигло „фамозних“ 80 сати налета, него је потребно испунити предуслове поступности у обуци, односно достићи потребан квалитет. Ми смо направили планове увођења

нић, црногорска страна показала је вољу да Војсци Србије уступи шест авиона Г-4, намењених за обуку пилота, а и два тренажера. Командант ВигВО наглашава да је то, ипак, међудржавно питање, али подсећа да би ти авиони знатно више користили нашој авијацији, односно подигли ниво обуке.

■ ЖИВОТ У ДВЕ БАЗЕ

Већи налет, исправнија техника, али и ефикасније командовање, према мишљењу генерала Катанића, јесу резултат и организацијско-мобилизацијских промена које су заокружене јуна прошле године, формирањем 98. авијацијске базе.

– На свеобухватној анализи организацијско-мобилизацијских промена на нивоу Војске, на јесен, изнећемо наше закључке и захтевати да променимо оно што сматрамо да не функционише како би требало. Укупно гледано, задовољни смо променама, јер је ваздухопловство ефикасније, како у командовању, тако и у осталим сегментима захтеваних оперативних способности – каже Катанић.

Бригадни генерал Мирко Вранић, командант 204. авијацијске базе, оцењује да се успоставља повољнија клима за функционисање ваздухопловства. Улагања су, према његовом мишљењу, већ дала резултате, што се, пре свега, види по снабдевању горивом, али и по степеноу исправности ваздухоплова.

– Средства су уложена у ремонт, ваздухоплови се враћају у оперативну употребу по плану и динамици како се то ради свуда у свету. Тако добијамо употребљиву, исправну авијацију на дужи период. Очекујемо да се до краја године, на Батајници организује презентација достигнутог степена ремонта и оперативних способности 204. авио-базе – истиче генерал Вранић. Он наглашава да се на батајничком аеродрому у сваком тренутку налази око 30 исправних ваздухоплова, спремних за дејство у случају било какве потребе.

Организацијске промене, према мишљењу команданта 204. базе, позитивно су се одразиле на стање у авијацији. Он сматра да би требало размислити и могућност враћања ваздухопловно-техничких састава у летачке јединице, како би се повећала општа ефикасност рада.

Није само побољшано снабдевање горивом утицало на „дизање“ авијације, сматра генерал Вранић. У његовој бази, како истиче, ради се и на осавремењавању уређаја намењених безбеднијем полетању и слетању, али и на оправци хангара, модернизацији просторија за смештај симулатора, набавку рачунарске опреме...

– Авиони, после дужег времена, лете и дању и ноћу, у свим метеоролошким условима. Можда мало и сметају околним житељима, али поново се, као некада, могу видети људи са фотоапаратима који желе да сниме неки од авиона. И то о нечему говори – истиче Вранић.

Командант 98. авијацијске базе пуковник Дејан Јоксимовић каже да његова јединица дочекује Дан авијације у радној атмосфери, али са задовољавајућим билансом. Јединица која је, сходно намени, искљу-

чиво борбена, активно ради на обуци и подизању оспособљености пилота.

– Недавно се, први пут у историји овог аеродрома, догодило да двојица пилота крену на први ноћни лет у својој каријери. Нама су, обично стизали обучени пилоти, који су то барем једном урадили. Прилике су такве да смо подигли ниво оспособљености пилотима који током школовања нису достигли потребан степен обучености – објашњава пуковник Јаксимовић, под чијом командом су аеродроми у Лађевцима, Нишу и Пониквама код Ужица.

Начелник реферата за борбену готовост и употребу авијације у 98. авијацијској бази мајор Александар Милићевић објаснио нам је да су у претходном периоду спроведени сегменти обуке који су годи-

ЕКОНОМИЈА АВИЈАЦИЈЕ

Србија као чланица *Еуроконтрола* има обавезу да контролише ваздушни простор изнад своје територије, односно да омогући безбедан прелет цивилних ваздухоплова.

– Да нисмо способни сами да чувамо свој ваздушни простор морали бисмо или да некоме платимо да то ради уместо нас или би *Еуроконтрол* забранио прелет преко наше територије, што би био губитак стотина милиона евра годишње. Прошле године, током само једног дана, нашу територију прелетело је око 1.900 авиона. Али све то јесте мање важно од чињенице да када изгубите контролу над небом, тешко можете контролисати и земљу – каже генерал Катанић.

Процес стављања војних аеродрома и у комерцијалну употребу донекле је окончан. За сада се само аеродром у Нишу користи и за цивилне летове. Генерал Катанић очекује да се догодине средства из *Националног инвестиционог плана* усмере на опремање аеродрома у Батајници, Лађевцима код Краљева, те Поникве код Ужица, којима недостаје одговарајућа инфраструктура да би одговорили стандардима комерцијалног ваздухопловства.

ОБУКА НОВИХ ПИЛОТА

Сходно потребама Војске Србије за обуком и школовањем пилота, 252. мешовита авијацијска ескадрила у саставу 204. базе преузела је део задатака за оспособљавање студената Војне академије. Потпуковник Драган Злокас, заменик команданта ескадриле и мајор Золтан Пете, наставник летења, слажу се у оцени да је то одговоран и сложен подухват.

Потпуковник Злокас објаснио нам је да 252. мешовита авијацијска ескадрила поред селекције кандидата за смер авијације на ВА, изводи и редовну летачку обуку. Будући да су претходних година пилоти са академије излазили са веома малим бројем сати налета, настао је проблем како надокнадити пропуштено. За извођење обуке неопходно је још ваздухоплова, али и пилота прве категорије, односно наставника летења.

Мајор Пете, који је учествовао и у селекцији прве генерације девојака које се школују за пилоте, наглашава да то у неку руку јесте револуционаран помак код нас, али да су у свету таква искуства стара и по више деценија. Три девојке које се тренутно налазе на Војној академији, на Смеру авијације, према његовим речима, у потпуности су испуниле строге захтеве селективне обуке.

нама изостављани. Према његовим речима, увежбавани су дејство из бришућег летења, комбиновани маневар, те ноћно летење. Он наглашава да наставници летења улажу огроман напор да сваком пилоту посвете довољно пажње, што их доводи у ситуацију да током једног дана лете у четири смене.

Заменик команданта 241. ловачко бомбардерске ескадриле мајор Иван Пантић истиче да је, поред недостатка наставника летења, основни проблем мањак авиона двоседа *орао*. То онемогућава подизање нивоа обучености пилота на том ваздухоплову. Мајор Пантић додаје да је на *орлу* организована обука за дејство ракетама *маверик*, намењена искуснијим пилотима.

На Лађевцима ће Дан авијације – 2. август бити традиционално обележен војном свечаношћу, али и сечењем славског колача. Батајничка 204. авио-база биће ове године домаћин централне прославе. Пресек стања српске војне авијације казује да је остварен напредак, али напредак који обавезује да се и даље ради и улаже. Развој авијације препознат је као стратешки интерес земље. Ваздухопловци се с правом надају да ће „растојање“ између жеља и могућности убудуће бити све мање и мање. ■

Александар ПЕТРОВИЋ
Снимили Даримир БАНДА и Јово МАМУЛА

ОБУКА ВОЈНИКА

СЕРТИФИКАЦИЈА КАО МОТИВ

Судећи по првим показатељима евалуација и додељивање сертификата још више мотивишу војнике на улагање напора за остваривање што бољих резултата у процесу обуке. Разлоге треба потражити у чињеници да војник први пут добија сертификат да је стручан за оно чиме ће се бавити током служења војног рока и што касније може искористити за добијање статуса професионалног војника или за обављање неких специфичних дужности у грађанству.

У центрима за обуку Војске Србије завршена је прва фаза основне обуке, после које су војници јунске генерације упућени на даље обучавање у центре за специјалистичку обуку. Процес оспособљавања војника на одслужењу војног рока у протеклих месец и по дана био је посебан по многим елементима, а поготово у делу достизања захтеваних стандарда током извођења, евалуације и сертификације обуке.

Војници јунске генерације су први пут, не само савладали постављене стандарде индивидуалне обуке, већ и за показане способности добили сертификате. Новим облицима контроле и вредновања обучености покренути су савремени процеси, помоћу којих ће обука у Војсци Србије постати садржајнија, квалитетнија, ефикаснија и усаглашена са стандардима у оружаним снагама земаља које су приступиле Програму Партнерство за мир.

У Шестом центру за обуку у Крушевцу сагледали смо како се у пракси одвијала евалуација обучености и додељивање сертификата.

■ ПРИМЕНА СТАНДАРДА

Крушевачки центар за обуку формиран је 4. маја 2007. ради оспособљавања војника за дужност стрелца у првој фази основне обуке. До сада је више од две и по хиљаде војника завршило обуку у Центру, али је само њих 390 из овогодишње јунске генерације прошло евалуацију оспособљености за своју војноевиденциону специјалност и добило сертификате за индивидуалну обученост.

Први корак у извођењу и вредновању новог начина обуке представљала је израда нових планова за прву фазу основне обуке, који су узели у обзир све иновира-

не и модерније садржаје оспособљавања. У даљој разради и примени нових стандарда израђени су програми оспособљавања старешина за извођење основне обуке и за реализацију евалуације.

У протеклих неколико месеци 28 непосредних извођача обуке из Шестог центра за обуку завршило је курс за инструкторе основне обуке, док је пет старешина завршило курс за сертификаторе.

– Курсеве су завршили официри који су се у ранијем периоду истакли стручним и професионалним квалитетима, а сада су отишли још даље на плану усавршавања и достигли ниво када могу самостално и меродавно вредновати оспособљеност војника – каже командант крушевачког центра за обуку пуковник Зоран Јовановић. – У будућности планирамо да у што краћем року реализујемо нове курсеве оспособљавања инструктора и сертификатора, како бисмо оспособили што већи број људи за квалитетно, стручно, методолошко и рационално извођење обуке и контролу оспособљавања војника.

Прва фаза обуке у крушевачком центру успешно је завршена реализацијом евалуације и додељивањем сертификата војницима јунске генерације. На завршној свечаности, командант Шестог центра за обуку пуковник Зоран Јовановић изразио је задовољство због остварених резултата у обуци, а тада су додељене и стимулативне мере за позитивно достигнућа.

Евалуација је показала да су се војници оспособили у основним радњама и поступцима у борби и стекли потребна знања за наставак тактичке обуке у другој фази. Наравно, има још показатеља који указују на успешност обуке, попут врло добрих оцена постигнутих на гађањима, које су уверљиво потврдиле оспособљеност војника за извођење гађања и руковање личним наоружањем.

– После искустава које смо стекли са јунском генерацијом, имамо обавезу да са сваком наредном генерацијом евалуацију и сертификацију планирамо и реализујемо још боље – тврди пуковник Јовановић.

■ ОЦЕНА ИНДИВИДУАЛНЕ ОБУЧЕНОСТИ

Сертификатори су на посебним курсевима савладали, обновили и прецизирали потребна знања, мада треба подвући да су током усавршавања пре свега радили на усаглашавању и усмеравању методике рада на нов приступ провери војника.

НОВИ ПОЈМОВИ

Појам евалуације означава активности у контроли обуке и вредновању показаних способности појединца у достизању постављених стандарда обуке. Другим речима, свака обука мора бити предмет евалуације, како би се закључило да ли појединац изводи одређену радњу или задатак у складу са прописаним стандардима и одредила разлика између достигнутих и постављених стандарда.

Евалуације могу бити неформалне, формалне, унутрашње, спољне и комбиноване. С друге стране, сертификација обуке представља потврду о успешно завршеној обуци појединца. Она се обавља на крају основне и специјалистичке обуке и то тако што се војници оцењују из сваког садржаја војностручне обуке и проверавају њихове физичке способности.

Израда заклона за стрелца под будним оком сертификатора

– Нема ту ничег страног – говори сертификатор и заменик командира чете поручник Иван Спасић – осим неких нових израза и образаца. Очигледно је да евалуација није лоша ствар, мада је можда рано проверавати војника после прве фазе обуке, када он изучава основне садржаје и нема пуно времена да их и увежба.

И командир вода потпоручник Душан Качаревић сматра да су нека питања можда преурањена за први период обуке, али запажа темељност, језровитост и свеобухватност евалуационих садржаја.

Команданти и командири крушевачког центра створили су позитивну атмосферу за добијање тачних и потпуних повратних информација како би обучавани појединци напредовали. Сваком војнику који је испунио критеријуме за оцењивање индивидуалне обучености додељен је сертификат за успешно савладану основну обуку.

По додељивању сертификата војник Сава Петровић из Шапца једноставно каже „Добро ће доћи“, док Владимир Мрвош из Новог Сада истиче:

– Ми смо прва генерација која пролази кроз евалуацију. Драго ми је због добијања сертификата, зато што верујем да ће ми користити у будућности да се запослим као професионални војник.

Немања Петровић из Свилајнца је такође задовољан што сада има још једну корисну потврду своје стручне оспособљености.

Од команданта батаљона потпуковника Звонка Ристовића сазнајемо да је евалуација организована у складу са расположивим сертификаторима и временом, те да су сви војници сертификовани по задатим стандардима.

– Већих проблема није било – каже потпуковник Ристовић – а тежиште у обуци ставили смо на рад са наоружањем. Проверу знања радили смо по новом систему, при чему нам је посао олакшала чињеница да смо и раније проверавали оспособљености.

Судећи по првим показатељима, евалуација и додељивање сертификата још више мотивишу војнике на улагање напора за остваривање што бољих резултата у процесу обуке. Разлоге треба потражити у чињеници да војник први пут добија сертификат да је стручан за оно чиме ће се бавити током служења војног рока и што касније може искористити за добијање статуса професионалног војника или за обављање неких специфичних дужности у грађанству. ■

З. МИЛАДИНОВИЋ

СИСТЕМ

САНИТЕТСКА СЛУЖБА У СРПСКОЈ ВОЈСЦИ

ВИСОКИХ СТАНДАРДА

Настанак модерног санитета у српској војсци везује се за одлуку Обреновићевог попечитеља (министра) внутренних дела Ђорђа Протића, донету 14. јула 1839, да се за првог штаб-доктора у српској војсци, која је тада бројала нешто више од четири хиљаде људи, постави др Емерих Линденмајер, што је две недеље касније указом Намесништва и учињено. Због тога је на предлог Управе за здравство Сектора за материјалне ресурсе Министарства одбране, 30. јул одређен за Дан Санитетске службе српске војске. Она данас представља модеран и врло сложен систем високих стандарда у здравственој заштити војних и цивилних осигураника.

До почетка 19. века у Србији су лекари били реткост. Уместо њих, болесне су лечили надрилекари и манастирски видари. Потреба да се укаже масовнија медицинска помоћ, посебно повређенима, нарочито је била изражена у ратним сукобима, којих је на нашем тлу увек било више него што се желело и могло поднети.

Предисторија српског санитета започиње кад и стварање српске државе, у Првом српском устанку. Могућност да се рањеницима стручно и делотворно помогне, пропорционално је повећавала мотивисаност устаника да се храбро уђу у борбе против дахијске војске, понекад и изнад граница неустрашивости. Слободна српска држава тада је била драгоценија од живота, па ни лакше ране нису спречавале Карађорђеве борце да остану у борбеним шанчевима. Теже повређенима помоћ је указивана у црквама и манастирима, под будним оком ретких видара.

Настанак модерног санитета у српској војсци везује се за одлуку Обреновићевог попечитеља (министра) внутренних дела Ђорђа Протића, донету 14. јула 1839, да се за првог штаб-доктора у српској војсци, која је тада бројала нешто више од четири хиљаде људи, постави др Емерих Линденмајер. Указом Намесништва две недеље касније, тај предлог је и озаконен, па се 30. јули узима за Дан Санитетске службе Војске Србије. Пет година касније, у време владавине кнеза Александра Карађорђевића, у Београду је формирана Војна болница, чије традиције наставља данашња Војномедицинска академија.

За историју српског санитета значајан је и 22. јануар 1878. године. Тог датума, само неколико дана после ослобођења града, после српско-турских ратова, у време владавине кнеза Милана Обреновића, формирана је Војна болница у Нишу. Војномедицински центар у Новом Саду основан је у време аустроугарске власти, још 1787. године, и то је најстарија војна болница на Балкану.

Од тих времена до данас војни санитет је увек био део целовите здравствене службе у друштву, увек је био „народни санитет“, оспособљен и спреман да пружи потребну медицинску помоћ не само припадницима војске већ и свим другим повређеним, болесним, па и на било који други начин унесређеним и угроженим становницима подручја на којима се налазио.

Примери хуманости српског санитета нису се ограничавали само на једну, нашу, страну. Познато је да су српски војни лекари пружали потребну медицинску помоћ и непријатељевим рањеницима, због чега су неретко добијали и признања противника. Поред тога, кад је реч о српском санитету, не треба посебно наглашавати да су српски војни лекари и медицинско особље у целини, увек поштовали све принципе медицинске етике, Хипократове заклетве, међународног ху-

манитарног права, Женевске конвенције... Хуманост је била одлика припадника српског санитета од његовог настанка до данас, чак и у временима када су војници с црвеним крстом на рукаву неретко били жртве ратних дејстава.

Савремени тренутак српског војног санитета није ништа мање витешки. Последња деценија 20. века и ратна дејства на тлу некадашње Југославије били су нова нежељена прилика за доказивање завидних медицинских знања и способности, посебно у области војне хирургије. Тада стечена искуства и успеси у збрињавању и лечењу рањеника, наш санитет издигли су у сам врх светске војне медицине.

Нису, наравно, запостављене ни друге гране медицинских наука. Данас је војни санитет служба која функционише на примарном, секундарном и терцијарном нивоу. Организована у оквиру Министарства одбране и Војске Србије, Санитетска служба поклања велику пажњу превенцији настанка обољења и повреда, лечењу (превентивном лечењу и куративи), едукацији кадра, научноистраживачком раду, сарадњи с цивилним медицинским установама. Тако широк спектар делатности и послова који се обављају у оквиру Санитетске службе доволно говори о значају који се тој служби придаје у држави и Војсци Србије.

– Док примарна здравствена заштита, која се реализује у санитетским одељењима и гарнизонским амбулантама, омогућава основно здравствено збрињавање припадника Војске и њихових породица, секундарни ниво заштите одвија се у медицинским центрима, попут Војне болнице у Нишу, ВМЦ у Новом Саду и Центру војномедицинских установа у Београду. Поред опште медицинске помоћи, ту се указује и специјалистичка помоћ војним осигураницима, попут офталмолошке, оториноларинголошке, стоматолошке, интерне и других медицинских грана. Највиши терцијарни ниво здравствене заштите спроводи се у ВМА – каже бригадни генерал доцент др Вељко Тодоровић, начелник Управе за здравство Сектора за материјалне ресурсе у Министарству одбране.

Према његовим речима, запослени у војном здравству данас лече око 190 хиљада официра, подофицира, чланова њихових породица, војних пензионера, војника на одслужењу војног рока и војника по уговору, што најбоље говори колико је то сложен, целовит, добро организован и разгранат систем.

Високи стандарди који се поштују у организацији, планирању и реализацији задатака Санитетске службе сведоче о великим напорима свих чинилаца система у одржању достигнутог нивоа квалитета услуга, али и тренутне опремљености војних здравствених установа. Не треба трошити речи на доказивање да и Војска и држава чине све

ХУМАНИТАРНЕ МИСИЈЕ

што је познато, неопходна сагласност највиших државних институција – каже генерал Тодоровић.

У хуманитарној мисији плавих шлемова у Конгу већ шест година наши медицински стручњаци имају запажену улогу. На основу њиховог искуства, у Санитетској служби припремају се медицинске екипе за учешће у хуманитарним мисијама Уједињених нација у Судану, Авганистану или Ираку.

– Спремни смо да учествујемо у мировним мисијама. Имамо квалитетно особље и опрему, неопходну за реализацију свих задатака, али за то нам је, као

ВОЈНОМЕДИЦИНСКА АКАДЕМИЈА

Окосница наше Санитетске службе свакако је Војномедицинска академија у Београду. Према речима генерала Тодоровића, то је велика, сложена болница, која поседује све специјалистичке службе под једним кровом, остварује развијену едукативну улогу на нивоу специјализације, супспецијализације, магистарских и докторских студија, реализује мноштво научноистраживачких пројеката, има развијен програм трансплантације, који, узгред речено, може да се реализује само у високо развијеним, најбоље организованим и најмодернијим медицинским установама. Седиште главног координатора за трансплантацију органа Републике Србије је у ВМА, иако он није припадник Војске, односно ВМА.

– У оквиру ВМА су и неке установе од националног значаја, јединствене у Србији, као, на пример, Центар за контролу тровања. Неке друге функционалне делове, попут Центра за клиничку фармакологију, Одељења за контролу и превенцију болничких инфекција, Одељење за здравствену негу на тако високом нивоу имају само највеће светске болнице. На ВМА је и официрска санитетска школа, јединствена на простору Балкана. Једини члан Српске академије наука и уметности из војних редова је професор Миодраг Чолић из ВМА, а садашњи председник Српског лекашког друштва је пуковник професор др Војкан Станић, начелник Клинике за грудну хирургију ВМА.

Познато је да ВМА представља супербренд не само наше Војске већ и државе, а недавно је промовисана у регионални центар за едукацију из области војне медицине на подручју југоисточне Европе. Данас ВМА поседује и лаку пољску болницу, донацију норвешке владе, која нам омогућава да сва достигнућа у области војне медицине пратимо по највишим светским стандардима истиче генерал Тодоровић.

до 2010. године, он истиче још чвршће организационо и функционално повезивање Санитетске службе у јединствени систем, опремање и технолошко модернизацију војних здравствених установа.

– Не смемо да изгубимо корак. Савремена медицина не допушта нам ни најмање заостајање. Морамо да пратимо брзе промене у технолошком и техничком развоју медицинске опреме. Сиromaштво које нам већ више година дува за вратом, мало нас је успорило, али се последњих неколико година, ипак, запажа тежња за обновом и набавком нових медицинских апарата, опреме и лекова. То нам пружа нову наду у одржање високог нивоа и квалитета услуга, које наше медицинске установе пружају не само војним већ све више и цивилним осигураницима – напомиње начелник Управе за здравство. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимио Радован ПОПОВИЋ

што је могуће да се не изгуби корак у опремању болница и медицинских центара најмодернијом медицинском, посебно дијагностичком, опремом.

Све то омогућило је Санитетској служби да оствари и висок ниво међународне сарадње. На билатералном, али и мултилатералном, нивоу планирају се, организују и реализују различити семинари, симпозијуми и други облици усавршавања, на којима се размењују искуства из војне медицине, али и у домену збрињавања масовних повреда у случају несрећа ширих размера, акцидента, природних и технолошких катастрофа. Од ове године Санитетска служба и ВМА су равноправне чланице Балканског комитета војне медицине.

То, наравно, не значи да нема потешкоћа и проблема. Један од већих је укидање гарнизонских амбуланти у неким градовима и упућивање војних осигураника у цивилне здравствене установе.

– То је био диктат времена и потребе за рационализацијом система здравствене заштите. После измештања јединица Војске из неких места, престала је и потреба за гарнизонским амбулантама, и то је, у почетку, створило извесне проблеме. Сада војни осигураници у местима у којима нема војне амбуланте, користе услуге лечења у домовима здравља, где се лечи локално становништво на основном нивоу заштите, али су у потпуности зодржали право да се на специјалистичком и супспецијалистичком нивоу лече у војномедицинским центрима, војним болницама и на ВМА – наглашава генерал Тодоровић.

Као приоритетне задатак

ИЗЛАЗАК ИЗ СЕНКЕ ПРОШЛОСТИ

Јавна расправа о реформи сектора безбедности као предуслова интеграције у Европску унију, коју је недавно организовао Центар за цивилно-војне односе у Београду, послужила је за испитивање улоге и могућег доприноса цивилног друштва тој реформи

Тварајући јавну расправу, председник Управног одбора Центра за цивилно-војне односе др Мирослав Хаџић нагласио је да излазак Србије из раља ауторитарне прошлости и интеграције не би требало свести на техничку димензију. Према његовим речима, *Национални програм за интеграцију* Владе Србије може бити интерпретиран и као основа за реформе. Професор Хаџић је скренуо пажњу и на то да Устав Републике Србије и представници политичке елите препознају само главне државне актере тог сектора. Због тога би било добро да се у Уставу нађе стратегија националне безбедности, систем безбедности, да се принцип демократске цивилне контроле прошири на цео сектор, а не само на Војску.

■ НАЦИОНАЛНИ ПРОГРАМ ЗА ИНТЕГРАЦИЈУ

Директорка Канцеларије за европске интеграције др Тања Мишчевић представила је радну верзију *Националног програма за интеграцију Србије у Европску унију*, која обухвата период од почетка 2008. до краја 2012. године. Реч је о документу који интегрише постојеће и омогућава планирање и праћење свих владиних активности у процесу приступању ЕУ, као и њихову ефикасну координацију. Он дефинише развојне и стратешке циљеве, одговарајуће политике, реформе и мере потребне за њихово остваривање. *Програм* потом утврђује детаљни план усклађивања законодавства и изградње институционалних капацитета и дефинише људске и буџетске ресурсе, али и остале фондове потребне за спровођење планираних задатака. План је још недовршен, па се до краја августа очекују коментари, како би га Влада потом могла усвојити.

– Нико од нас није тражио да направимо *Национални програм за интеграцију Србије у ЕУ*, будући да он постаје обавеза тек када земља добије статус кандидата за чланство ЕУ. Али, како имамо капацитете и желимо да убрзамо процес интеграције, одлучили смо да све документе које морамо да имамо у овој фази нашег односа са ЕУ објединимо у једном и направимо корак даље – јасан план шта ћемо у сваком поједином периоду радити, све до 2012. године, коју видимо као годину у којој желимо да Србија буде потпуно спремна да преузме одговарајуће обавезе.

Снимио Н. ПАНЧИЋ

ЗАКОНСКИ ОКВИР

Донети закони о одбрани и Војсци, усвојени крајем прошле године, дали су законски оквир за даље реформске кораке. Један од наредних потеза односи се на уређење Министарства одбране и његове администрације. У овом периоду решаван је велики број статусних и социјалних питања, која се односе на плате и стамбено обезбеђење. Уз то, створени су и услови за ремонт војне опреме и наоружања. У наредном периоду следи занављање материјалних ресурса Војске и решавање појединих питања која се односе на цео систем. Део њих односи се на питања надлежности у оквиру цивилне заштите, истакао је у расправи „Реформа сектора безбедности као предуслов интеграције у ЕУ – улога и могући допринос цивилног друштва“ државни секретар Министарства одбране др Зоран Јефтић.

Она треба не само да усвоји потребне законе, већ и да их преведе у правну праксу, што је тежи део посла – рекла је Тања Мишчевић.

Неколико делова из плана јесу веома важни за реформу сектора безбедности, као што је на пример демократска цивилна контрола, која је у Србији у повоју.

Директорка Канцеларије за европске интеграције Владе РС истакла је и питање о интегрисању надзора над границама. Такође је нагласила и жељу да се помогне министарствима када чине одговарајуће кораке у области интеграција, те да се постигне транспарентност у односу према цивилном сектору, али и према грађанима.

■ КОРАЦИ У СИСТЕМУ ОДБРАНЕ

Државни секретар Министарства одбране др Зоран Јефтић приказао је реформу система одбране, започету под бременом наслеђа које је оставила претходна држава. Први потези, повучени 2003. године, по његовим речима, водили су ка демократској контроли система одбране. Безбедносно обавештајне службе стављене су под надлежност Министарства одбране. Потом је 2005. године успостављено и ново устројство Министарства, које одговара савременим захтевима система одбране, док је Генералштаб добро позициониран у саставу МО.

Направљен је радикални захват у реорганизацији структуре Војске, која је тај задатак испунила од јуна 2006. до јуна 2007. године. Резултат тога јесте добро устројена армија која има предуслове да настави реформу, рекао је Јефтић. Он је скренуо пажњу и на нормативни помак који је учињен у регулисању рада МО, али и на то да има још подручја на којима у том смислу треба радити.

Државни секретар нагласио је и да су у оквиру МО одређени радни тимови у чијој су надлежности, поред осталих послова и питања од значаја за интеграције. У будућности ће, вероватно, постојати организациона јединица која ће се бавити само том врстом посла.

– Интензивно смо загазили у Програм Партнерства за мир. Прилагодили смо се новим потребама и неким међународним стандардима, што ће олакшати улазак у ЕУ – закључио је др Јефтић. Он је највише и могућност пријема нових људи у МО.

Излагање о реформи полиције и интеграцији Србије у ЕУ директорке ЦЦВО Соње Стојановић била је трећа тема расправе. Она је представила значај реформе полиције за придруживање ЕУ, пресек онога што је у тој области до сада урађено, а говорила је и о улози грађанског друштва.

Достигнућа у реформи полицији односе се, пре свега, на законодавну област – донети су закони о личној карти, азилу, путним исправама, држављанству РС, Конвенција о полицијској сарадњи ЈИЕ, потписани су споразуми о реадмисији и о либерализацији визног режима. Ипак, и даље недостају бројни закони, као што су они о заштити државних граница, спречавању прања новца, заштити података личности. По речима директорке ЦЦВО, недостају стратегије за управљање миграцијама, интегрисање повратника, односно плански приступ реформи, стручњаци, али и буџетска средства за те намене. ■

С. ЂОКИЋ

ВЕЖБА СПЕЦИЈАЛАЦА КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ

Команда Копнене војске и Специјална бригада КоВ планирале су, организовале и реализовале показну вежбу „Самостално верање верачке групе“. Том приликом, у живописним пределима Јелашничке клисуре припадници 63. падобранског батаљона демонстрирали су професионализам, стручност и познавање вештине верања.

Циљ вежбе био је да старешине извиђачких органа и командири извиђачких чета и водова Копнене војске овладају новим облицима обуке верачке групе.

Вежби су присуствовали и начелник Одељења за извиђање Копнене војске пуковник Миломир Тановић и заменик команданта Специјалне бригаде пуковник Зоран Величковић. ■

З. М.

САРАДЊА РАКЕТАША И ВАТРОГАСАЦА

У оквиру редовних активности 250. ракетне бригаде ПВО Војске Србије, почетком јула у касарни „Бањица“ одржана је методско-показна вежба „Гашење почетних пожара и евакуација људства из угрожених објеката“.

Осим старешина из Бригаде, на вежби су учествовали и припадници Ватрогасног батаљона „Вождовац“, са којим београдски ракеташ сарађују већ низ година.

Ватрогасци су демонстрирали гашење пожара на великим висинама користећи савремено навално возило и евакуацију људства из вишеспратнице. У разговору са ватрогасцима ракеташ су сазнали више о карактеристикама савремене ватрогасне опреме која је на вежби употребљена. ■

Д. Ж.

РАДИОНИЦА ЗА ОДНОСЕ СА ЈАВНОШЋУ

У Центру за мировне операције Генералштаба Војске Србије, крајем месеца одржана је радионица за односе са јавношћу, коју су организовали Управа за односе са јавношћу Министарства одбране и Амбасада Велике Британије у Београду. Радном скупу најпре се обратио начелник Управе за односе са јавношћу капетан бојног брода Петар Бошковић, говорећи о документима којима се уређује област односа са јавношћу у систему одбране Републике Србије. Потом се присутнима обратио и војни изасланик Велике Британије пуковник Најиел Фен.

Официрима за односе са јавношћу Војске Србије предавања је одржао професор британског универзитета Кренфилд др Крис Белами, дугогодишњи ратни извештач и дописник „Индепендента“.

Током рада размењена су искуства о прописима у области односа са јавношћу у британској војсци, односима са медијима у мировним операцијама, те о кампањама које води систем одбране. ■

Д. М.

УКРАТКО

>>> САРАДЊА ВМА И СЗО – У оквиру сарадње Министарства здравља Републике Србије и Светске здравствене организације, Војномедицинску академију посетила је експертска група СЗО. Том приликом инострани стручњаци сагледали су резултате рада Националног центра за контролу тровања и Одељења за токсиколошку хемију. На ВМА је недавно боравила војна, лекарска делегација САД. Са нашим лекарима разменили су искуства о реаговању мобилних медицинских екипа у условима масовних катастрофа.

>>> ПОСЕТА АУСТРИЈИ – Делегација Министарства одбране Републике Србије, коју је предводио начелник ВМА генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић, боравила је крајем месеца у Аустрији. Членици српског војног санитета посетили су аустријске војномедицинске центре и договорили различите облике међусобне сарадње.

>>> КОНГРЕС У КЕЛНУ – На недавно одржаном стручном конгресу у Келну, учествовала је доцент др Маја Шурбатовић, из Клинике за анестезиологију и интензивну терапију ВМА, где је презентovala рад о савременом патофизиолошком приступу синдрому мултипле органске дисфункције, код рањеника са најтежим експлозивним и бласт повредама и сепсом. Рад групе аутора са ВМА посебно је заинтересовао америчке стручњаке из једне од највећих војномедицинских институција United States Army Institute of Surgical Research, Medical Research and Materiel Command, која се налази у бази Fort Sam Houston у Тексасу. Са њима је договорена научна и стручна сарадња.

>>> ТЕХНОЛОШКА ОБНОВА – У складу са захтима светске медицинске праксе, ВМА је започела убрзану технолошку обнову. На Институту за радиологију ускоро ће бити инсталиран и пуштен у рад нови дигитални мамограф. Апарат за екстракорпоралну циркулацију и апарат за интраоперативно спашавање крви, последње генерације, постављени су на Клиници за анестезиологију и интензивну терапију, што је веома значајно за трансплантацију органа. Бројним технолошким унапређењима ВМА доприноси развоју система јавног здравства и српске медицине уопште.

>>> НОВЕ КЊИГЕ – Доцент др Предраг Павловић са Клинике за кардиологију ВМА објавио је неколико књига из области кардиологије. У радovima „WPW синдром“, „Кардиолошка проповедника“, „АЦЕ инхибитори и дијастолна функција срца“, „Прогностичке методе настанка и рецидива атријалне фибрилације“, „Метаболички синдром-непокретност“ и „Тромбоцити у кардиологији“ он је стручно и аргументовано, језиком научних чињеница, објаснио најзначајније проблеме из свакодневне кардиолошке праксе.

„Кардиоваскуларна обољења и трудноћа“ представља јединствену књигу у светској литератури, која у једном делу обухвата сву кардиолошку патологију могућу током трудноће, али и начине збрињавања и лечења, од медикаментозног до хируршког.

Е. РИСТАНОВИЋ

ПОСЕТА ДЕЛЕГАЦИЈЕ ВИПВО НАЦИОНАЛНОЈ ГАРДИ ОХАЈА

ИСКУСТВА НА ЦЕНИ

Поточана делегација Ваздухопловства и противваздухопловне одбране Војске Србије боравила је почетком јула у посети Националној гарди Охаја. Пуковник Драгослав Миленковић, начелник Одсека ПВО у команди ВиПВО, потпуковник Љубомир Ђорђевић, командант 101. ловачко-авијацијске ескадриле и мајори Горан Млинар из 138. мешовито-транспортне ескадриле, Бојан Станојевић и Ненад Петровић из 98. авијацијске базе, имали су прилику да сагледају организацију, рад и систем обуке у ваздухопловству Националне гарде.

Наши официри посетили су 178. ловачки пук, стациониран у близини Спрингфилда, 121. пук за допуну горива наомак Колумбуса, затим 179. транспортни пук у Ненсфилду и 180. ловачки пук базиран код Толеда.

Током четири дана припадници Војске посетили су сва четири винга (ранг пука) у саставу Националне гарде Охаја, где су им предочена искуства тих јединца у обуци, борбеним дејствима, али и ангажовању на помоћи цивилним властима у случају природних и вештачки изазваних катастрофа.

– Јединице Ваздухопловства Националне гарде Охаја су на истом нивоу као и у федералној војсци. Добро су опремљене и обучене. Оне се према потреби ангажују на задацима изван САД – каже пуковник Драгослав Миленковић, који је предводио нашу делегацију. Он наглашава да су српске ваздухоповце, на највишем нивоу, срдечно дочекале америчке колеге. О томе сведочи чињеница да их је примио и командант Националне гарде генерал Грегори Вејт.

Пуковник Миленковић истиче огромну популарност коју припадници Гарде уживају међу грађанима. То је један од разлога зашто се многи млади људи пријављују за службу у НГО.

– Национална гарда одређеном броју људи плаћа школовање, које је у Америци веома скупо, а исти случај је и са здравственом заштитом. После обавезних шест година службе, знатан број њих остаје у јединицама, јер им се нуде добре могућности напредовања. Такође, важно је поменути да скоро 70 посто припадника Гарде ради по уговору. Постоји разумевање између њихових војних и цивилних пословаца, тако да они без проблема могу да ускладе два занимања – објашњава пуковник Миленковић.

Посети српских ваздухоповаца претходила је посета америчке делегације Србији десетак дана раније. Током јесени очекује се посета делегације Националне гарде Охаја, када ће бити организована вежба из области треће мисије Војске Србије. ■

А. ПЕТРОВИЋ

ОДБРАНА

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 35

За Храброст

130 ГОДИНА ВОЈНОГ МУЗЕЈА
БИОГРАФИЈА НАРОДА

Војни музеј је израстао из дугих и тешких борби за ослобођење и независност српског народа, а његов оснивач је кнез Милан Обреновић IV, коме је историја доделила част и привилегију да постане први владар слободне и независне Србије 1878. године, а 1882. и њен први краљ модерног доба. Међу првим институцијама нове европске Србије, кнез Милан је основао, нимало случајно, управо Војни музеј. Указ о оснивању носи датум 10/22. август 1878. Тим документом су трајно и сасвим прецизно дефинисани намена и циљеви Музеја: „скупљање разних војних ствари, које су од значаја за историју српске војске и за историју наоружања и ратовања уопште, а у цели војноисторијској и научној“. Дотичући већ три века, од оснивања до данас, Војни музеј негује и захтевима новог времена надграђује то завештање, градећи заокружени увид у нашу националну историју – сведочанство о бурним вековима у којима се стварала српска држава, стицала слобода и национални идентитет.

Токе, део народне ношње, детаљ

ИСТОРИЈСКО ОГЛЕДАЛО ВОЈСКЕ

Накултурној и историјској мапи Београда Војни музеј има своје препознатљиво место. Сматра се готово саставним делом Калемегдана. Као такав он је стедиште посетилаца Београдске тврђаве, од обичних шетача до иностраних туриста.

Генерације су одрасле стицајући сазнања о сопственој прошлости управо у Војном музеју. Или још више, као деца, играјући се око топова и тенкова који га окружују. Посетиоци чак и ако не уђу да виде богат унутрашњост збирки Војног музеја, одлазе из Београда са сликом десетина оруђа размештених око монументалне зграде у амбијенту средњовековне тврђаве на стратешкој локацији размеђа цивилизација.

У последњих неколико година, Војни музеј се селио из једне организационе целине у другу. Био је и у Генералштабу и у Министарству одбране. Потчињен је био целинама које су се бавиле моралом, потом информисањем, персоналним питањима, односима са јавношћу... Углавном, налазио се у целинама којима музејски послови нису били приоритет унутар сопствених активности. Од лета 2007. године у саставу је Сектора за људске ресурсе Министарства одбране, као самостална целина. Уосталом, као и братски Музеј југословенског ратног воздухопловства у Сурчину.

Релативно високо позиционирање Војног музеја и директна веза са врхом хијерархије Министарства, побољшала је могућности за рад, у смислу брже комуникације, протока идеја и подршке пројектима којих је било много у току протеклих година дана. Његово препотчињавање Сектору значило је и да ће наговештене промене у статусу Војног музеја бити пажљиво праћене и да неће бити брзоплетих одлука, које би далековидно утицале на неговање војничке традиције у Србији.

Војни музеј је значајан ресурс идентитета данашње српске војске и државе, и као такав не сме бити неадекватно препуштен својеврсној транзицији која постоји у цивилном сектору културе. Окренутост ка тржишту, комерцијализација културе, рад у оквиру пројеката су добродошли импулси за стварање динамичне везе културе и публике. Али, Војни музеј, као историјско огледало једне друштвене институције каква је војска, која је испољавала динамику само у ратовима, мора да гради адекватан модел функционисања, у коме се препознаје специфичност културне теме коју покрива, али и прати захтеве јавности, која често жели одговоре одмах и сада. Која нема времена за дугачка објашњења и где визуелизација и лични доживљај надомешта традиционалне моделе функционисања. Мисија Војног музеја биће даље пружање класичне историјске слике о војсци и ратовима на овим просторима, али и тематски пројекти, које ће као својеврсне ам-

плитуде, нудити нова сазнања, заинтересованој публици, и враћати све остале на поново утврђивање гравита о прошлости коју објашњава Војни музеј. Традиција и озбиљност у методологији морају се спајати са динамизмом у јавном наступу и оригиналношћу нових тема које ће се нудити на тржишту идеја и интересовања српске културе.

Уосталом, публика својим интересовањем даје најбољи суд о значају једне културне установе, па тако и о Војном музеју. Ако је судити према успесима изложби, било самосталних, било оних које су реализоване у оквиру већих пројеката каква је и сада већ традиционална Ноћ музеја, али и према интересовању оне „обичне“, свакодневне публике, Војни музеј је на добром путу одржавања своје репутације као специфичног брэнда српске војске и државе, као и Београда у чијем се срцу налази. ■

Др Бојан ДИМИТРИЈЕВИЋ,
помоћник министра одбране
за људске ресурсе

ЧУВАР НАРОДНОГ ЖИВОТА

1961

Сваки је народ славан, који имаде славних дела. Али и поред свију славних дела народ може бити без славе, ако му дела остану незнана.

С тога је увек нужно, да се та славна дела искупеи побележе, да се метну у историју, као чуварку народног живота, па да их потомство зна, знајући уважава и поштује, уважавајући и поштујући -подржава.

Јован Драгашевић, 1865. године

Реч Јована Драгашевића најбоље могу описати установу од посебног значаја у српској култури, војсци и народу – Војни музеј, који је, ослоњен на богату историју, великим корацима ушао у XXI век. Настао у години стицања државне независности Кнежевине Србије (1878), на рођендан владара, за три века, колико постоји и у којима живи, памти многобројне ратове, смене династија, политичких система и идеологија, памти разарања и плјачкања, памти нове почетке, нове услове рада. Али, оно што никада није заборавио јесте историја српског народа, историја српске војске, сачувана у предметима који на специфичан начин говоре о свом времену, о свом негдашњем животу. Историја Војног музеја јесте историја српске државе. То је историја трајања у неколико држава и режима, а историјско памћење које је материјализовано у музејским збиркама сведочи и о генерацијама музејских радника, који су настојали да сачувају сећање о прецима и оставе траг о музеју, о себи и свом значају у музеју.

Читање прокламације о државној независности Кнежевине Србије 22. августа (10. августа по старом календару) 1878. године, на рођендан кнеза Милана Обрено-

вића, довело је до тога да се, поред постојећег Народног музеја, донесе Указ о оснивању Војног музеја, као институције која ће чувати и памтити војничку историју Србије. Указом је дат задатак музеју да прикупља предмете значајне за историју српске војске, историју наоружања и ратовања уопште, из разних војних слагалишта, поклона или откупа. Прво правило о музејској делатности у војсци донео је тадашњи министар војни пуковник Јован Мишковић 27. маја 1879. године. Тим правилом су прецизирани начин прикупљања музејских предмета, њихово чување, посете музеју, па тај акт представља институционализовање Војног музеја. Док није изграђена посебна зграда за Војни музеј, било је предвиђено да се предмети шаљу и чувају у магацине Артиљеријског одељења Министарства војног, које је формирано 1879. године и чији је начелник мајор Павле Шафарик преузео и обавезе „чувара“ Војног музеја.

РАЂАЊЕ

Иако су годинама прикупљани предмети за Војни музеј и постављани његови управитељи, није се много урадило на реализацији и

отварању сталне изложбене поставке, све до почетка XX века. Смена династија и политички потреси, државни преврат и избор у Народној скупштини Петра I Карађорђевића за српског краља, пружили су прилику да се поврати национални понос и да Србија поново добије кључну улогу међу балканским државама. У току припрема за прославу стогодишњице Првог српског устанка, у оквиру програма крунидбених свечаности Петра I Карађорђевића, планирано је и отварање Војног музеја. За његов смештај изабрана је омања осмоугаона зграда, пречника 15 метара, преостала из „турског доба“, која се налазила у Горњем граду Београдске тврђаве, поред зграде Генералштаба и Римског бунара. Окружена зградама касарне, командама стајаће војске и Београдске тврђаве, та амалена зграда у војничком амбијенту прихватиће у своја недра прву сталну поставку Војног музеја, која је заправо представљала националну и војну историју српског народа.

У низу манифестација поводом стогодишњице Првог српског устанка кључни момент је био чин крунисања Петра I Карађорђевића. Програмом свечаности предвиђено је да трећег дана манифестације, 22. септембра

1904

(9. по старом календару), буду војничке свечаности. У складу са програмом, на Бањичком пољу одржана је велика војна парада у преподневним сатима, док је у четири сата поподне у Горњем граду Београдске тврђаве свечано отворен Војни музеј. Краљ Петар I Карађорђевић, у пратњи црногорског књаза Данила Петровића, прогласио је Музеј отвореним. Говор о Карађорђу и Првом српском устанку испред Музеја одржао је почасни ђенерал Јован Драгашевић, после чега је уследило разгледање музејске поставке. Централни експонат представљала је гипсана биста Карађорђа, око које су брижљиво били послани барјаци, оружје и топови из Првог српског устанка. Војни музеј био је отворен за грађане сваког дана од 8 до 11.30 и од 14 до 17 часова, а улаз бесплатан, о чему су грађани били обавештени путем штампе. Према писању тадашње штампе, музејска поставка изазвала је велико занимање у народу, који је у гомили, сатима стајао у редовима да би могао да обиђе „чуварку народног живота“ – поставку Војног музеја. Након отварања, Војни музеј су организовано посећивале ђачке екскурзије и групе из унутрашњости тадашње Краљевине Србије да би народ непосредно сазнао више о српској историји. Наравно, Музеј је изазвао и пажњу стручне јавности тога доба. Посебно место у представљању историје српског народа, стекао је гостовањем на великој Балканској изложби у Лондону, на којој је била представљена и Краљевина Србија 1907. године.

СТРАДАЊЕ

Балкански ратови 1912/1913. године нису имали великог утицаја на Војни музеј, осим што су поједини запослени активно учествовали у борбеним дејствима и што су прикупљени материјали који ће обогатити сталну музејску

поставку. Нажалост, за разлику од балканских ратова, почетак Првог светског рата, који се разбуктао убрзо пошто је Аустроугарска објавила рат Србији 28. јула 1914, потпуно је зауставио развој свих културних институција у Србији и Београду и довео до њиховог великог страдања. Београд је био изложен честим артиљеријским нападима, током којих су погођени бројни цивилни објекти, а међу њима и Војни музеј. Смештен између војних објеката, Музеј је поделио њихову судбину. У борбама 1915. године и током напада на Београд здружене аустроугарске и немачке војске, која је дејствовале гранатама 305 мм из мерзера и осталих артиљеријских оруђа, великих разарања и жртава, Београд је поклекнуо. У Горњем и Доњем граду Београдске тврђаве разорене су грађевине које су биле симбол српског војничког присуства на капији Балкана. Међу разореним зградама налазила се и зграда Војног музеја. Предмете – експонате из Војног музеја, који су правремено били евакуисани из Београда у два воза, Немци су олђачкали почетком новембра 1915, претпоставља се на железничкој станици у Сталаћу. Одабране збирке – предмети однете су одатле у бечки и пештански музеј.

ОБНОВА

Иако је Први светски рат 1917. године још беснео пуном снагом, на Солунском фронту поново се појавила идеја о прикупљању историјског материјала ради образовања обновљеног Војног музеја. Командант 1. батаљона 8. пука потпуковник Радомир Елезовић, који је у првим данима рата 1914. године бранио Београдску тврђаву и Музеј у њој, писао је марта 1917. године са прве линије фронта да „раније мали и незнани, постаћемо познати и поштовани од савезника као и од непријатеља“ и да ће „после рата силни странци нагрнути у некада малу земљу великих јунака и оно што ће странце највише интересовати биће све што је имало везе са нашим ратовима“. Убрзо, већ 26. јула 1917, Министарство војно издало је наређење Врховној команди да се покрене свеобухватна акција прикупљања предмета за нову збирку. Та потреба је образлагана настојањима да се будућим поколењима оставе материјални трагови да сведоче о начољечанским напорима и жртвама које су поднели српски народ и његова војска „бранећи стопу по стопу своје драге отаџбине, губећи је на начин каквог у историји нема равна и повраћајући је беспримерним пожртвовањем у заједници са савезницима“. Неколико дана након пробоја Солунског фронта, 19. септембра 1918, министар војни генерал Михаило Рашић обновио је наредбу о прикупљању предмета за Војни музеј. Наредба је штампана и издата свим војним и цивилним властима.

Ослобођење Србије и улазак српске војске у Београд, 1. новембра 1918, представља и нови корак у животу Војног музеја. Иако су жеље војних и државних власти биле да се што пре обнови рад установе, у којој би биле овековечене жртве и патње, страдања и радост победе српског војника, ипак је реалност превладала. Ратнике слободе, ослободиоце, дочекао је народ на улицама, са заставама, цвећем, песмом и осмехом, али су разрушене зграде, разровани путеви, уништени усеви били свуда околно и наметали приоритете у обнављању и изградњи земље. У таквој ситуацији делатници културе у олђачканим музејима и библиотекама суочени су са борбом да се сачува оно што је остало. Судбину народа, државе и осталих институција културе делио је и Војни музеј. Олђачкане збирке само су делом пронађене и враћене. Један број предмета пронађен је у пештанском Војном музеју 1920. године и враћен у Београд.

Планови о обнављању Војног музеја, иако је постојало наређење, остали су само жеља малог броја ентузијаста. Убрзо после ослобођења Београда, у Горњем и Доњем граду Београдске тврђаве почела је изградња војних објеката, али у тим плановима није било места за зграду Војног музеја. Нова држава „троименог народа“ у Краљевини Срба, Хрвати и Словенаца, касније Краљевини Југославији, наметала је нове проблеме, ново схватање заједничке историје и другачији поглед на Велики рат. Одуговлачење са обнављањем Војног музеја после Првог светског рата било је и у вези са оснивањем нових музеја. Све више су истисане намере да се музеј који „не може да се обнови“ утопи у новоформиране музеје, да уђе у њихов састав као војно одељење. Тако се приликом планова о формирању Градског музеја у Београду 1929. године рачунало на преузимање збирке оружја прикупљене за Војни музеј. Потписивањем Уредбе о образовању Војног музеја у Београду, 18. априла 1934, краљ Александар I Карађорђевић означио је нови почетак у новоствореној држави. За управника Војног музеја постављен је бригадни ђенерал Војислав Вуковић. Смрт краља Александра I Карађорђевића, 9. октобра 1934. у Марсеју, успорила је конституисање и почетак рада Војног музеја, који је ипак добијањем две зграде у Горњем граду Београдске тврђаве, изграђене 1919. године за потребе Генералштаба, одређивањем саветодавног одбора фебруара 1935. године и одржавањем прве седнице одбора, марта 1935. године – почео са радом.

Римски бунар, који је Општина града Београда предала на управу Војном музеју јуна 1935. године, убрзо је уређен и отворен за посетиоце (1936). Време од добијања зграда утрошено је на адаптацију, реновирање и припрему сталне поставке. Пуне три године после уредбе краља Александра I Карађорђевића о оснивању Војног музеја – 20. априла 1937 – та установа од немерљивог значаја свечано је и отворена. Поред кнеза Павла Карађорђевића, отварању су присуствовали читав државни и војни врх, краљевски намесници, председник

1959

влада Милан Стојадиновић, патријарх Варнава, бројни министри, представници двора, генерали, изасланици београдских команди и установа, страни амбасадори и војни аташеи. Средишње место у сталној поставци смештеној у две зграде заузимало је „Одељење бла-

руске регалије и многе друге драгоцености. Поред Војног музеја, опљачкани су и страдали Градски, Железнички, Технички, Црквени, Природњачки музеј, те Музеј српске земље и Шумско-ловачки музеј, али и други мањи музеји. У

Уношење аутомобила у коме је погинуо краљ Александар у зграду Војног музеја, 1937

женопочившег витешког краља Александра I Ујединитеља”. Поред тог одељења постојали су и „Одељење светског рата 1914–1918. године” и збирка старинског оружја. Уз уређени Римски бунар, Војни музеј са својом сталном поставком, смештен на атрактивној локацији, привлачио је пажњу својих савременика. Велики број посетилаца и увећање музејских збирки наметнули су, убрзо након отварања, размишљања о изградњи нове наменске зграде за потребе Војног музеја. Један од предлога који се провлачио међу савременицима из света културе, био је онај Бранислава Нушића – да се Војни музеј усели у зграду подигнуту за потребе Војногеографског института на Калемегдану. Та идеја, тада несхваћена, биће прихваћена двадесетак година касније.

ПЉАЧКА

Априлски рат, крах Краљевине Југославије и немачка окупација одредили су и судбину Војног музеја. Део особља који је учествовао у борбеним дејствима, а који су Немци заробили, пуштен је и враћен у Београд, где је поново ступио на службу у Војни музеј, који су немачке окупационе власти јула 1941. године вратиле његовој управи. Међутим, велики број драгоцених музејских предмета неповратно је нестао у току Априлског рата. Од 6. априла до 20. јуна 1941. из Војног музеја нестао је 1.287 предмета. Нестале су скоро комплетне збирке династија Карађорђевић, Обреновић, Петровић,

току окупације за потребе немачких окупационих снага преузимане су зграде Војног музеја, тако да се рад одвијао под отежаним условима. Музеј и његове збирке нису поштеђени ни приликом савезничког бомбардовања Београда, априла 1944. године. Тада су оштећене зграде и магацини, који су се налазили у непосредној близини бомбардованих објеката, али и поједини изложени музејски предмети. Да би се спречило потпуно уништење историјски важних предмета, предузете су мере за њихову заштиту. Изложени предмети скинути су из изложбеног простора, спаковани и склоњени у безбедније просторије, у лагум који се налазио у кругу Музеја, како би се сачували од уништења и могућег оштећења. Ни дејства приликом ослобађања Београда октобра 1944. године нису заобишла Калемегдан и Војни музеј. Управо преко тог простора водили су путеви на леву обалу Саве, а зграде Војног музеја претрпеле су велика оштећења.

НОВА ПОСТАВКА

Пред особље Војног музеја 1945. године постављен је задатак да се обнови поставка, али на нов начин, са новим темама, са новим предметима. Требало је раскинути са „старим културним наслеђем које су за собом оставиле свргнуте класе”. Поставка је морала да служи револуцији, да буде разумљива и приступачна „широким круговима народа”. Након опоравке зграде, маја 1946. године отворено је Одељење НОБ-а, где је изложен до тада прикупљени материјал. У другој згради Војног музеја крајем 1946. године били су изложени предмети чија

Детаљ кубуре кремењаче, Скадарке

је намена била да обрађују историју народа Југославије тако да се види „вековна борба наших народа за слободом и независношћу“. У парку око Војног музеја било је распоређено 45 артиљеријских оруђа, која су ту била и пре Другог светског рата, и 60 тенкова, транспортера, мотора, артиљеријских оруђа који су у музеј дошли након рата.

Почетком 1952. године музејске зграде су адаптиране, и у њима су, после урађених тематских планова, за кратко време уређена и отворена два одељења. Одељење „Стварање Југословенске народне армије“ отворено је 1. маја 1952, а одељење „Ратне историје народа Југославије“ 8. јуна 1952. године. Посебну изложбenu целину чинио је простор у парку поред Војног музеја у Горњем граду Београдске тврђаве. Поред зграде у музејском парку било је изложено артиљеријско наоружање од XVII века па све до савременог доба. Посебно место заузимао је тешки опсадни мерзер калибра 305 мм, израђен у фабрици „Шкода“.

Постојеће зграде Војног музеја биле су мале да приме велики број предмета у складу са захтевима експонирања и идеолошком одредницом функције Војног музеја. Тешки услови рада, оштећеност зграда и немогућност адаптације за потребе музеја, те нови захтеви у обради тематике из НОБ-а, пред Управу су поставили проблем изналажења нове локације или новог објекта који ће задовољити потребе музеологије, али и потребе посетилаца. Проблем неодговарајућих просторија и изградње нове зграде за Војни музеј, актуелан низ година, који је наслеђен из претходне државе, из претходног режима, решен је 1956. године тако што је цела зграда Војногеографског инсти-

Октобра 1956. године почели су припремни грађевинско-технички и музеолошки радови на адаптацији, да би коначно били завршени до 1961. године. Стална поставка конципирана је тако да покрива 14 векова војне историје на Балкану, односно да равномерно и равноправно буду заступљени сви народи и народности тадашње СФРЈ. Нову поставку Војног музеја, на Дан ослобођења Београда 20. октобра 1961, отворио је тадашњи председник СФРЈ Јосип Броз Тито.

Педесетих година Војни музеј у старим зградама није зообилазила ниједна страна делегација, што се наставило и након усељења у нови објекат и отварања нове сталне поставке. Војни музеј су посећивале еминентне личности из земље и света (цар Етиопије Хаиле Селасије, грчки краљ Павле, камбо-

Са сецесијом појединих република бивше СФРЈ Војни музеј је још једном поделио судбину своје војске. Многи процеси у држави и друштву били су заустављени, а током деведесетих година у Војном музеју смањени су бројно стање и интензитет музеолошког и научноистраживачког рада. Двадесет први век донео је нове могућности за враћање старог сјаја. Обновљено је излажење Весника, часописа Војног музеја након осамнаест година паузе, предузете су мере да се сачувају експонати у екстеријеру и да се заврши њихово декоративно фарбање, отпочео је процес дигитализације збирки и предузете су мере за реконструкцију сталне поставке и њено прилагођавање савременим потребама посетиоца.

Смештен у недрима Београдске тврђаве, за многе најлепшем делу Београда, Војни

Че Гевара у Војном музеју

ЗБИРКА

Предмети високе историјске вредности сврстани су у тринаест збирки: неколико збирки наоружања, археолошкој збирци, збирци униформи и архивалија, фото-збирци, збирци одликовања, санитарској, збирци уметничких дела и збирци

тешког наоружања у екстеријеру. Последња наведена заправо је збирка која убрзано напредује и обогаћује се предметима који се повлаче из наоружања Војске Србије, предметима који су свој радни век одслужили.

тута на Калемегдану уступљена Музеју. У том тренутку то је било најприкладније решење. Велики слободни простор око зграде, тврђавски амбијент, одговарали су тематици коју је Музеј обрађивао и његовим потребама за експонирање предмета у екстеријеру. Локација зграде уклапала се у континуитет боравка на Калемегдану, а сама зграда пружала је могућности за смештај и постављање сталне поставке, али и пратећих служби (радни простор за кустосе и административно особље, конзерваторске службе, фото-службе, фототеке и библиотеке). Изградња зграде Војногеографског института започета је 1924. године, а један од потписника пројекта био је руски емигрант архитекта Васиљев.

иански принц Нородом Сиханук), председници држава и влада (председник Турске Џелал Бајар, председник Египта Гамал Абдел Насер, председник Индонезије Сукарно, премијер Бурме У Ну), генерални секретар КП Италије Палмиро Тољати, енглески маршал Монтомери, совјетски маршал Жуков, револуционар Че Гевара, министри, амбасадори, војни аташеи, парламентарне и војне делегације, делегације синдиката и удружења бораца и многе друге делегације и појединци. Организоване екскурзије из унутрашњости и из других република СФРЈ обавезно су у својим плановима имале и обилазак Војног музеја. Просечна посета у току године варирала је од 94.000 у старим зградама до 215.000 након отварања сталне поставке.

музеј плини својим доминантним положајем, уређеним прилазима и екстеријером, са великим бројем артиљеријских оруђа и оклопних возила, који смештени у рову испред музеја крче пут кроз историју српског народа на Балкану и посетиоце усмеравају ка згради где се чувају предмети од непроцењивог значаја за српску историју. Војни музеј је чувар наше баштине. Са више од 30.000 музејских предмета, артефаката, са око 100.000 фотографија, стаклених плоча, фото-албума и библиотеком као ризницом писане речи, у којој се налази око 15.000 књига и више од 5.000 часописа и новина, стоји на бранику заборављања, јер се историја народа не сме заборавити. И, као што је рекао један српски војни писац, „народ који нема своју традицију, треба да је измисли“, наш народ нема потребе за измишљањем – све је стварност.

У Војном музеју се преплићу векови, династије и идеологије, представљени предметима који говоре о бурној прошлости српског народа на раскрсници путева и интереса великих сила. ■

Мр Иван МИЈАТОВИЋ,
пуковник, заменик начелника Војног музеја

Археолошка збирка

ТРАГОВИ ПРОШЛОСТИ

Оклоп за ноге илирског ратника

Најстарија артефакта којима располаже Археолошка збирка потичу из млађег каменог доба, неолита. Тај период репрезентује већи број керамичких пршљенака, коштаних шила, неколико камених длета и камених секира. Нарочито су интересантни каменни предмети купастог облика обрађени техником глачања, чији су дистални крајеви обликовани у шиљак, док се проксимални претвара у дужу дршку, а који потичу са налазишта Винча крај Београда.

Метално доба на нашој територији документовано је мањим бројем предмета збирке. У нешто мањем броју заступљени су предмети из бакарног, бронзаног и старијег гвозденог доба док предмети из млађег гвозденог доба има више.

Прва два периода репрезентује неколико камених секира језичастог и елипсоидног облика, са или без отвора за држаље, камено длето и неколико бронзаних секира са крилцима, односно тзв. „келтова“. Келтови су врста кратке секира, са уском ивицом и шупљим кружним или елиптичним отвором у који је увлачено колена дршке. Поједини комади овог оруђа су украшени, а орнамент је најчешће у облику троструког слова „В“. У збирци се налази и неколико одлично очуваних бронзаних копаља са краћим или дужим бодилом и наглашеним средишњим ребром. Посебну пажњу привлачи украсни предмет од јелењег рога, украшен мотивом урезаних мрежасто распоређених линија које стварају ромбоична, косо и хоризонтално распоређена поља.

Период старијег гвозденог доба заступљен је са неколико копаља, различитих облика и димензија, потом више врхова стрела израђених од гвозденог лима, листоликог-троугаоног облика при чијем се врху налазе две перфорације. Овом периоду припада и неколико фибула од којих се издваја део једнопетљасте бронзане лучне фибуле са уским, вретенастим, високим луком који је густо нарезан и неколико перли од печене стаклене пасте, плаве и окер боје, са по четири пара окаца.

Сусрет келтских изасланика са Александром Великим на Дунаву, 335. године

пре нове ере, симболично најављује последње раздобље праисторијске културе на нашим просторима. Доласком Келта у ове крајеве и њиховим насељавањем у Подунављу почела је интензивнија обрада гвожђа и масовнија примена оружја и оруђа. Најлепше келтско оружје изашло је из радионица средње Европе и рајнских области, али било их је и из наших крајева. Од оружја овог периода у збирци се налази неколико бојних ножева, али и дуги мач двосеклог сечива, заобљеног врха, са очуваним делом каније која је декорисана флоралним орнаментом изведеним гравирањем. Поред мача, копље је уједно и најчешће оружје келтског ратника. Често је ратник носио два, па и три копља. Врхови копаља који се чувају у збирци имају најразличитије облике. Најстарија копља су једноставног ромбичног пресека и имају слабо наглашено дужно ребро, а димензије им се крећу око 40 цм. Касније, у II веку п. н. е. оштрица постаје шира, док се у најмлађој фази, у I веку п. н. е. оштрица копља поново сужава у виду врбовог листа. Свакако, треба поменути и кратко копље за бацање, а које карактеришу мања димензија и тежина.

РИМСКА ДОМИНАЦИЈА

Крај старе и прве векове нове ере на балканским просторима обележава римска доминација. Римско царство је посебну пажњу посвећивало утврђењу границе, односно лимеса, који је био и предмет вишегодишњих истраживања археолога Војног музеја. Дуж лимеса била су распоређена утврђења, логори, осматрачнице који су имали посебан статус у оквиру римске војне организације, што је подразумевало и добро наоружану војску.

Материјалну културу из римског периода у збирци, између осталог, репрезентују и два мача – гладијуса, типа помпеј и мајнц. Гладијус типа мајнц је пронађен са одлично очуваном канијом, чије су дрвене корице биле ојачане металном оплатом од гвозденог лима. Посебан значај овом мачу даје натпис који је плитко урезан, управо на оплати од гвозденог лима, у делу ближе устима каније. Текст који је урезан у два реда у горњем открива име вој-

Најстарија артефакта којима располаже Археолошка збирка Војног музеја потичу из млађег каменог доба, односно неолита. Тај период репрезентује већи број керамичких пршљенака, коштаних шила, неколико камених длета и камених секира.

Од праисторије па до средњег века – секира, врхови копља, детаљ мача и накит

ника коме је мач припадао, а у доњем је означена војна јединица у којој је служио. Натпис са каније указује на то да је војник припадао специјалној јединици лаке пешадије која је обављала послове пограничне милиције.

Поред мачева, заступљен је и извесан број ножева, врхова стрела и копаља. Копље је играло споредну улогу у наоружању римског ратника, осим пилума који је широко примењиван за бацање. У збирци се налази и део одбрамбене опреме – шлем, који је откривен на налазишту Хорреум Марги – Ћуприја.

У збирци се чува и већи број алатки из римског периода. То су, углавном, пољопривредне алатке (раоници, цртала, мотике, будаци, косе), алатке за обраду дрвета (секире, длета разних облика, сврдла, стругачи), затим ножеви за штављење коже, а вредно је поменути и одлично очуване ости.

Археолошка збирка Војног музеја поседује и око 5.000 комада римског новца који потиче из оставе са локалитета Хорреум Марги и других налазишта. Поред функције коју је новац имао и има – еквивалент робе, треба имати у виду и она својства која га одређују као културно историјски документ времена у коме је настао. Реч је о римском царском новцу који је, на овим просторима, био у употреби током читаве антике.

У збирци се налази и неколико комада накита, који, почев од праисторије па све до

данас, представља битан део духовне и материјалне културе људских заједница. Поред прстења, које је било један од најпопуларнијих типова накита у овом периоду, значајно је поменути и бронзани привезак облика равнокраког троугла, украшеног геометријским орнаментом, и неколико фибула, које су у почетку првенствено имале функционалну примену, а потом постају и декоративни елемент на видљивим деловима одеће који често представља и обележје друштвеног статуса. Важно је поменути и изузетан коштани украсни предмет, кружног облика, са нарежаним крајевима, чија је површина украшена орнаментом у виду вишелатичног цвета, и два фрагментована, дворедна коштана чешља украшена геометријским орнаментом.

талу, најчешће у месингу, давао је овим мачевима нарочит значај и стављао их у ред цењеног убојног оружја.

Попут мачева, у збирци се налази и више буздована и топуза најразличитијих облика и димензија, већи број секира, бојних и оних коришћених у свакодневном животу, потом приличан број врхова стрела, копаља и бојних ножева.

Међу предметима чије нам порекло није познато вредно је поменути и три изузетно очуване панцир кошуље, израђене од низова мањих, гвоздених карика, и добро очувани шлем са наглашеном полукалотом и ширим ободом.

Средњовековни накит је заступљен са сребрном, фрагментованом гроздицом наушницом, бронзаном апликацијом украшеном вегетативним орнаментом, бронзаним дугме-

Посебно место у збирци заузимају четири античке амфоре, извађене из мора код Будве, у Музеј доспеле шездесетих година прошлог века.

Период Сеобе народа на нашој територији такође је заступљен у збирци. Са налазишта Парк у Ковину издвајају се фрагментована бронзана двоглава фибула са лезастом главом, која је богато украшена, и две огрлице од дебље бронзане жице, са раскуцаним крајем, украшеним пунктираним тракама, на којима се налази отвор.

Са налазишта Брдашица у Војки, осим ножева и тробричних врхова стрела, издвајају се и делови гарнитура за појас али и делови коњске опреме, док са осталих налазишта потиче више врхова стрела, једносеклих ножева и копаља.

ИСТОРИЈА МАЧА

Најзаступљенији предмети у овој збирци су они који припадају периоду средњег века. Посебну пажњу привлачи већи број мачева. У Србији мач се, највероватније, развио из такозваног германско-словенског типа који је био прав, двоштричан, ижлебљен са заступљеним врхом. Поред мачева типа пала, семпа, издвајају се и три мача типа вуковац. Ови мачеви су у прошлости имали посебно значење. Мотив вука у скоку, тауширан у ме-

том, елипсоидног облика, на коме је орнамент изведен у облику цвета – крина и једним, добро очуваним, бронзаним прстеном који на глави овалног облика, у елипсоидном диску има представу орла раширених крила, а на бочним странама прстена утиснут је христогорам.

У збирци се чува и велики број камених кугли које су Турци користили за гранатирање наших средњовековних градова: Звечана, Новог Брда, Смедерева, Голупца и Београда.

Оно што посебно треба издвојити је шест градских пушака фитиљача, тзв. кукача, и мањи градски топ који су откривени у Малом граду Смедеревске тврђаве. Кукаче су виши, развијенији тип првих пушака фитиљача којима је додат један испуст, кука која је служила за преношење трзаја на чврсте ослонце. Три пушке су израђене у Турској, што се види на горњој страни цеви где је утиснут жиг цориградске радионице Каџи. ■

Мр Мирко ПЕКОВИЋ,
виши кустос

Мач је једно од најстаријих оружја чија је историја стара колико и историја човека. Мада је коришћен у праисторији и антици, бесмртну славу стекао је тек у рукама поноситих витезова коњаника у средњем веку добивши ласкаву титулу „краља“ оружја. Група средњовековних мачева у колекцији вредна је стога што је чине већином примерци изворно настали на простору српске државе, која је осим увезеног оружја, имала и сопствене производе, који су били дело домаћих мајстора оружара. Збирка такође садржи 20 мачева скјавоне, који су се у 16. и 17. веку развили из српског мача. Међу њима је и најстарији примерак овог типа који датира са почетка 16. века, и представља редак примерак и у европским оквирима. Колекција европских мачева је врло разноврсна по типовима, времену и провенијенцији. Чине је примерци аустријских, немачких, енглеских војних мачева 17. и 18. века, те елегантне рапире из истог периода. Сечиво мача је углавном двосекло, са мање или више наглашеним врхом, зависно од времена настанка и намене. Рапире су дуге, узани, витки и елегантни мачеви и могу бити и тробридни и четворбридни.

ПОБЕДА ИЛИ СМРТ

На сечивима су често исписиване различите поруке, почев од чисто војничких, могло би се рећи спартанских, као на пример Победити или умрети (*Vincere aut mori*), до најромантичнијих као што је Љубав побеђује све (*Amor vincit omnia*), али и позиви на част и веру у бога. Већ од средњег века у Европи се оснивају центри за израду мачева, међу којима су предњачили Солинген и Пасау у Немачкој, Толедо у Шпанији, Милано у Италији...

Све већом употребом сабље у 18. веку, мач полако али сигурно губи преимућство и уступа место овом знатно лакшем оружју. Међу сабљама ове збирке издвајају се као целина хусарске сабље, почев од 15. па све до 18. века.

ЛЕПОТА СЕЧИВА

Према најопштијој подели, збирку чине хладно и ватрено оружје и заштитна опрема, условно узевши, од 16. до 19. века. Овој невеликој, али разноврсној колекцији припадају и средњовековни мачеви 14-15. века, који у збирци чине посебну групу и део су сталне музејске поставке.

Широј јавности је вероватно мање познато да су први хусари били управо Срби. Ове јединице лаке коњице источњачког типа помињу се у изворима још у 14. веку, али много више у 15. веку у доба угарског краља Матије Корвина (1458-1490). Ангажовани су због искустава стечених у борбама са турском лакоом коњицом и тактике коју су на основу њих изградиле како би одбранили јужне угарске границе. Били су то неустрашиво смели и хитри коњаници, увек спремни за борбу, лаки за издржавање јер су своју оскудну плату надокнађивали пленом. Први пољски и руски хусари такође су били Срби. Осамнаести век представља златно доба хусара. У време царице Марије Терезије (1740-1780) мађарски хусари сматрани су најбољом лакоом коњицом у Европи. Њихово главно оружје била је сабља, а бркови саставни део униформе. Чувени хусарски генерал Наполеоновог доба, Ласал Антоан Шарл Луис, који је погинуо у бици код Ваграма 1809, у једној реченици је сумирао суштину и идеал хусарског позива: *Хусар који није погинуо до своје 30. године је баксуз. Он је погинуо у 33. години. У нашој збирци налази се неколико угарских хусарских сабља, а постоји и примерак француске хусарске сабље с краја 18. века.*

Међу ножевима и бодежима издвајамо ловачки бодеж који је припадао аустријском фелдмаршалу Лудвигу Баденском, једном од највећих војсковођа свога доба, а који је Војном музеју поконио кнез Павле Карађорђевић. Дршка овог бодежа у облику „турске главе“ представља алегорички симбол времена у којем је настао. Могуће је да је велики војсковођа овај бодеж добио као даровни примерак после битке код Спанкамена 1691, када је поразио турске снаге великог везира Мустафе Кеprилија, а сам Мустафа паша је у бици изгубио живот. Осим наведених типова хладног

Мач „скјавоне“ 17. век

оружја, у збирци се налази већи број копаља, топуза и буздована. Ту је повећа збирка хелебарди, некада веома ефикасног пешадијског оружја на мотки. Хелебарду је први пут употребила швајцарска пешадија још почетком 14. века. Предност овог оружја над обичним копљем била је у томе што је један комад оружја садржао куку за збацивање оклопника, секиру за пробој оклопа и копље за пробадање противника. Значајна новина у наоружању пешадије била је појава бајонета у 17. веку. Они су омогућавали борбу прса у прса и тако потиснули сабљу из наоружања пешадије. Први бајонети „усађивали“ су се у цев пушке, па се називају усадни бајонети. Војни музеј поседује и један примерак тог најстаријег типа бајонета.

ПОВРАТК БАРУТА

Проналазак барута био је једно од најзначајнијих достигнућа за судбину човечанства, рекао је чувени енглески филозоф и научник Рочер Бекон. Ко је и када пронашао барут и данас је само претпоставка, а први писани траг који помиње справу која испалjuje пројектиле уз употребу барута налазимо у једном фирентинском декрету из 1326. године.

Ватрено оружје ове збирке чине оружје са системом ватре на коло и кремен и један примерак мускете фитиљаче која потиче из 17. века. Фитиљ је заправо најстарији и најпримитивнији систем ватре који је коришћен све до појаве механизма на коло и кремен. Оружје система на коло није никада добило ширу примену, јер је било компликовано за руковање и скупоцено, па га је углавном користила коњица. Основни делови механизма на коло су: табанска дашчица, ороз, точкић (коло), те отуда и назив колашица, затим опруга и систем полука са ланчићем. Челични точкић, назубљен по ободу, пролазио је кроз чанак, односно део у који се стављао барут за припалу. Специјалним кључем точкић се навијао за изврстан део круга и кочио у том положају. На његов обод спуштао се комад пирита, учвршћен у чељустима ороза. Повлачењем обараче, точкић се ослобађао и под дејством опруга брзо окретао. Трењем насталим између пирита и челичних зубаца точкића, стварале су се варнице које су палиле барут у чанку. Неспорно највреднији примерци ватреног оружја у нашој збирци

Пиштољ кременјач, 17. век

Пиштољ колашица „луфер“ друга половина 16. века

Механизам на коло

су пиштољи и аркебузе колашице из 16. и 17. века. Ово су, колико нам је познато, једини примерци колашица уопште сачуваних у музејима у Србији и представљају истински раритет.

ВИТЕЗ И РАТНИК

Непоузданост фитиљаче и компликованост и скупоћа колашице наметали су тражење нових решења. Најстарији документ који помиње оружје на кремен потиче из 1547. године. Наш најстарији потписани примерак пиштоља на кремен датира из 17. века и рад је мајстора Леополда Бекера из Карлсбада (Карлове Вари). Све до почетка 18. века није било унификованог, масовно произведеног оружја за војску, већ је оружје било различитих габарита. Унификовано ватрено оружје уведено је у Европу с почетка 18. века. Кременјаче су остале у употреби до појаве модернијег перкусионог оружја у првој половини 19. века, а у неким деловима света још и много дуже. Од регламентираних оружја са системом ватре на кремен, најкарактеристичнији примерци наше збирке су аустријске комисијске пушке М1754 и М1754/67, које су илегално набављане и коришћене у Првом српском устанку, један примерак пруске пешадијске пушке М1723/40, чувена француска мускета М1777, са препознатљивим срцоликим орозом калибра 17,78 мм, те изврстан број пиштоља различите провенијенције. У делу збирке ватреног оружја посебно је вредан цивилни, даровни карабин који је припадао војводи Стевану Книћанину. Карабин је израђен 1850. године у Бечу и рад је познатог бечког мајстора Матијаса Новотњег. Витез и разних ордена кавалер, Стеван Петровић Книћанин је овај луксузни карабин, са посветом исписаном на цеви златним словима у техници тауширања, добио после револуције 1848. године у знак признања које му подноси предрга његова у Србији живећа Срби браћа.

Заштитна опрема и оклопи чине посебан део колекције у којој су најбројније јуришне капе, односно шлемови препознатљивог облика са штитником врата у виду репа јастога. Ову врсту шлемова носила је лака коњица, што значи и хусари, крајем 17. и почетком 18. века. За разлику од пуних оклопа који као заштита постају бескорисни масовнијом применом и усавршавањем ватреног оружја, оклопи за груди и леђа су у нашој збирци заступљени у већем броју оригиналних примерака из 16. и 17. века. Вредне помена су и малобројне панцирне кошуље које су се користиле много пре појаве оклопа и до 13. века представљале једини вид заштите за тело. Наравно, овај кратки осврт на садржај збирке представља у најопштијем смислу и историјске пресеке у развоју оружја, војне тактике, технологије и технике уопште, односно развоја људске цивилизације у датом периоду. ■

Бранка МИЛОСАВЉЕВИЋ,
музејски саветник

ФИЛИГРАНСКО УМЕЋЕ

Хладно и ватрено оружје оријенталног типа израђивано је у многим оружарским и занатским радионицама Балкана од 15. до 19. века. Међутим, у збирци Војног музеја преовлађују примерци настали у времену од 17. до 19. века. Мањи број предмета стигао је као ратни плен са Истока, као готов производ. Сваки предмет је уникат, те поред историјске има и велику уметничку вредност.

Време у коме је ово оружје израђивано и употребљавано јесте време ропства под Турцима Османлијама, тешко као што је тежак суд Балкана, расплетог између Истока и Запада. Опет, управо из тог времена настали су трагови материјалне културе, попут занатског оружја, које нас својом гиздавешћу толико плени да му се дивимо, на трен заборављајући која му је основна намена.

ОРИЈЕНТАЛНИ КАРАКТЕР

Хладно оружје, сабљу и јатаган, Турци Османлије донели су на Балкан одмах по његовом освајању. Првенствено из њихових војничких потреба, при војним логорима и варошким чаршијама ницале су занатске радионице. Путописци су оставили податке, које потврђује тауширано време израде на сечивима, да је већ 1477. године у Сарајеву постојала сабљарска чаршија. О јатаганима израђиваним у Фочи писали су да су били гласовитији од оних који су рађени у Цариграду. Јатаган је дуги криви нож чије је сечиво оштро са унутрашње стране. Дршка се састоји од наставка сечива на коме су са обе стране причвршћени језичасти краци („сапи“) од обрађене животињске кости, слоноваче, квалитетног дрвета или племенитог метала. То је наметнуло типолошку поделу на белосапце, црноsapце и оне са металном дршком. Јатаганима и ханџарима били су наоружани јаничари (пешадијске јединице). Јатаган се носио о

појасу као и ханџар, који је чешће сакриван у чизму. Приликом куповине квалитет јатагана провераван је на занимљив начин. Врстан је ако би просекао танку наковашену свилену мрамору бачену на врх сечива. Најскупљи и најквалитетнији су они чији су дршка и корице израђени од сребра, богато украшени, а ношење су приликом светковина. Од оријенталног хладног оружја у збирци се чува и неколико типова ножева. У поменутих балканским радионицама израђивана су два типа ових ножева. Први је једносекли прави нож, а други је криви тзв. ханџар. У литератури се појављује шароликост у одређивању имена и облика јатагана и ханџара, тако да многи аутори нису правили разлику између ова два типа хладног оружја. Ханџар је хладно оружје оријенталног порекла, мањи од јатагана, са кривим сечивом оштрим са обе стране и са дршком у облику слова Т. Назив потиче од арапске речи ханџер (ханџер), што значи дворезни бодеж или нож са кривим сечивом, оштрим са обе стране. У песмама ханџар је поређен са завијеним девојачким обрвама. На једном ножу из ове збирке исписани су стихови османског песника Хасана Масалија, који је првобитно био мајстор у изради ханџара, „Веруј да је небески месец у светлости праско-

зорја твој ханџар“. На Балкану је био у употреби и трећи тип ножа тзв. кинџал, оружје које се иначе ретко јавља као производ домаћих мајстора, а у ове крајеве донели су га Черкези са Кавказа средином 19. века.

Сабља је била у наоружању коњице (регрутоване од спахија). Ношене су на уплетеним, црвеним или зеленим гајтанима, од вуне или свиле, преко рамена или о левом бедру. Оријенталне сабље коришћене и израђиване на Балкану разликују се по облику сечива и дршке, те се тако и деле. По облику сечива разликују се два типа: сабља к'лч је са благо закривљеним сечивом које има проширење при дну – јалман, оштар са обе стране, док је други тип сечива персијског порекла – шамшир, јако закривљен и према врху стањене оштрице назван „лављи реп“. А опет, по облику дршке османлијских сабљи разликују се два типа. Први, чија је дршка у облику стилизоване птичије главе и рукохватом са заломљеним линијама у виду рибље кости. Други тип је са дршком у облику повијене луковичасте главице.

Кубуре кремењаче и барутница, Балкан, 17-19 век

Оружарски центри за израду сабљи по ред Сарајева били су Фоча, Коњице, Скопље и градови Боке Которске.

Од ватреног оружја из Европе, Турци Османлије прихватили су оружје система паљења на кремен, од саме његове појаве у 17. веку. Механизам за паљење ватре функционисао је ударањем кремена о челичну плочу производећи варницу која је падала у фаљу и преносила се у барутну комору у цеви која је покретала оловно зрно (касније су барут и зрно формирану у фишек). У почетку израде овог оружја цеви и механизми увожени су из Европе, нарочито из Италије, а домаћи мајстори су их дорађивали и украшавали. С временом, на Балкану је израђивано комплетно оружје које је, без обзира на утицај северне Италије, нарочито у украшавању, попримило оријентални карактер. Отуда су и називи оружја и занатлија оријенталног порекла (бичакчије – ножари и туфекчије – пушкари). Прве пушке кременаче које су Турци производили и употребљавали су шишане. То је војничка пушка која се најдуже задржала у наоружању јаничара (од персијске речи шех – шест; шестоугаони облик кундака ове пушке). Неколико варијанти пушака шишана рађено је у балканским радионицама. Поред шишане, на Балкану је израђиван специфичан тип пушке кременаче, назване танчице или арнаутке. Сам назив танчице потиче од облика пушке дуге витке линије, док други сугерише место где се најпре почела израђивати. Постоје два типа пушака танчица. Први је пушка танчица типа џефердар (од персијске речи џефвер – ишарано).

Кундак им је гиздаво накићен седефом који је увожен из Италије. Због квалитета дасцираног челика, отпорног на рђу, олевани су као „бистри џефердари“. У други тип спадају варијанте дугих пушака које се разликују по облику кундака или по дужини цеви, па их називамо роге, рашак и каранфилке. Каранфилке су најдуже танчице, а назване су, према једном тумачењу, по имену мајстора, а по другом по увознику цеви. Пиштољи и кубуре кременаче су опет називани по облику или начи-

ну украшавања кундака (шиља – издужен кундак, леденица – цела у сребрним оковима) или су име добијали по месту израде (пећанке, скадарке, призренци). Мајстори, нарочито кујунчије, утркивали су се у украшавању свих делова и хладног и ватреног оружја примењујући све занатске технике тог времена (филигран, гранулације, гравирање, тауширање). Мотиви на оружју су одраз времена у коме су настајали, културе из које су поникли, навика и обичаја њихових мајстора, вере којој су припадали. Примењујући скупу и сложену технику тауширања златом и сребром, на сечивима и цевима оружја остављали су податке о себи, о времену израде и наручиоцу.

ОРУЖЈЕ УСТАНИКА

Дижући буне и устанке, Срби су се на разне начине снабдевали оваквим оружјем. Сачувани су примерци оружја знаменитих Срба 19. века – Илије Бирчанина, Хајдук Вељка Петровића, Милосава Ресавца, Танаска Рајића, Илије Гарашанина, Јакова Ненадовића, Стевана Петровића Книћанина. То је било време када се оружјем још увек могло витешки ратовати и када је јунак морао бити срца јуначкога. Нашим јунацима чије оружје чувамо дивили су се и њихови љути непријатељи. Мехмед ага Фочић о Илији Бирчанину, кога је на превару ухватио и погубио 1804. године, говорио је као о „диву у богатом руху и под блиставим оружјем“.

У овој збирци налазе се и примерци оружја рађени на Кавказу, које је на Балкан стизало посредством Черкеза средином 19. века, док је део стигао као породично наслеђе Руса емиграната који су после Октобарске револуције нашли уточиште у Србији. ■

Анђелија РАДОВИЋ,
виши кустос

Јатагани, шиље и леденице

ПРЕДУСЛОВ ОПСТАНКА

Период 19. века, нарочито његова друга половина, представља време убрзаног развоја ватреног оружја и општег техничког и технолошког прогреса. Један од веома значајних тренутака у развоју стрелачког наоружања био је проналазак експлозивних смеша које су се иницирале механичким путем, трењем, потресом или ударом (перкусијом). Прву озбиљнију конструкцију механизма с применом ових иницијатора патентирао је 1807. године шкотски презвитеријански свештеник Александар Форзит, али су озбиљнији експерименти с преправкама кременјача на нови систем започели тек две деценије касније. У Аустрији је на усавршавању перкусионог оружја радио директор бечког арсенала барон Виченц фон Аугустин. Појава перкусионог оружја, нама познатих капислара, означила је велики еволутивни корак, али будући да је било спредпунеће убрзо је превасиђено појавом практичнијег и ефикаснијег острапунећег оружја. Већ крајем века дошло је до развоја полуаутоматског и аутоматског оружја.

МОДЕРНИЗАЦИЈА

Период 19. века је за Србију време ослободилачких ратова и борбе за независност на путу стварања модерне државе. Већ у Првом устанку недовољна количина оружја и цебане представљали су озбиљну тешкоћу за устанике, да и не говоримо о недостатку савременијег оружја какво су поседовале европске војске тога доба. После стицања вазалне аутономије 1830, Србија је добила право да легално набавља оружје за „неопходне“ трупе. Оружје је набављано углавном из Русије и Аустрије. Прва регуларна пушка произведена за српску војску набављена је у Лијежу код белгијског произвођача Огиста Франкота. Једини нама познати, комплетно сачувани примерак тог оружја М1856, система Мини-Франкот-Петровић, чува се у Војном музеју и припадао је дивизијару Живку Давидовићу, чије име је златом тауширано на цеви. Пред ратове за ослобођење и независност 1876–1878, модернизација оружја била је услов без кога се није могао остварити тако велики циљ. Турска војска је већ поседовала једнометне острапуге система Хенри-Мартини М1871 и релетирке система Винчестер М1866. Новца за набавку новог оружја није било довољно, па су Срби нашли најпрактичније решење да старе перкусионе спредњаче конвертују на једнометни острапунећи систем. Премда је такво оружје било инфериорније од новог, оно је било јефтиније, а опет много боље од спорих и непрактичних спредњача. После извесног лутања усвојен је Пибодијев конверзиони систем. Чувена српска

Српска официрска коњичка сабља М1895

Период 19. века је за Србију време ослободилачких ратова и борбе за независност и пут ка стварању модерне државе. Управо те чињенице условљавају њену потребу да модернизује своје оружје како би ишла у корак с временом и потенцијалним противницима.

Српска пешадијска пушка систем пибоди М1870

„пободуша“ модела 1870 прославила се у ратовима за ослобођење и независност, али је, нажалост, сачуван врло мали број тог оружја. У Војном музеју налази се неколико примерака чувених „кашикара“. У Збирци је и луксузна стрељачка острагуша система крнка књаза Николе Петровића, поклон бечког фабриканта Томаса Седелра приликом потписивања уговора о изради 2.500 пушака за црногорску војску. Кнез Никола се у потрази за савременом острагушом определио за оружје чешког конструктора Силвестера Крнке.

По стицању независности 1878, један од приоритета српске државе била је модернизација војске и оружја. Пушка система пибоди имала је поред осталих недостатака и застарели велики калибар 14,9 мм. Требало је наћи решење за нову модерну острагушу мањег калибра. Тако је после студиозног пројекта и великог конкурса од 1879. избор пао на Маузерово решење са побољшаним балистичким својствима, које дугујемо српском артиљеријском мајору Кости – Коки Миловановићу. Тако је настала чувена кокинка, српска једнометна острагуша Маузер–Миловановић М1880, кал. 10,15 мм, која се током наредних десетак година сматрала најбољом пешадијском пушком у Европи. У Војном музеју налази се свега неколико кокинки, међу којима су и наградни примерак који је припадао генералу Милојку Лешјанину, тадашњем министру војном и председнику стрељачких друштава Србије, и још један наградни комад о чијем власнику немамо података, осим да је пушка припремљена за награду у време краља Александра I Обреновића 1894. године. Луксузне пушке које су дорађиване у крагујевачкој војној фабрици спадале су у категорију почасних награда Њ. В. Краља, на војним такмичењима у гађању из формацијског оружја.

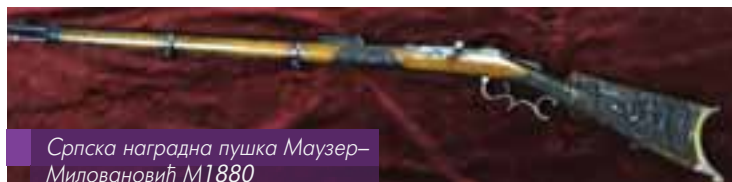
ВИШЕМЕТНО ОРУЖЈЕ

У другој половини 19. века појављује се вишеметно оружје, што поново примораво Србију да модернизује своје оружје како би ишла у корак с временом и потенцијалним противницима. У то време се по тактичко-техничким особинама и квалитету истицао Маузеров брзометни систем и Србија се поново определила за фирму са којом је већ имала искуства и чији је квалитет уживао поверење. Прва српска брзометна маузерка модела 1899 заснивала се на шпанском моделу 1893, а нешто каснији модел 1910, базиран је на немачком најновијем систему из 1898. године. Сачуван је веома мали број стрељачког српског оружја с којим је српска војска водила балканске ратове и Први светски рат, и та малобројна колекција, заправо, представља најзначајнији део ове збирке формацијског оружја. Уз Маузерове пушке, од посебног је значаја једини сачувани примерак српског митраљеца система максим М1909. Митраљез је производ немачке Фабрике оруж-

ја и муниције, а на поклопцу сандука урезана је посвета: Народ округа нишког своме јуначком другом пешадијском пуку књаза Михаила. У збирци су сви типови стрељачког оружја којим је Француска опремила српску војску пред излазак на Солунски фронт 1916. Збирка обилује савезничким и противничким оружјем из балканских ратова и Првог светског, а међу експонатима је и радни сто аустроугарског фелдмаршала Светозара Боројевића, на којем је плочица са натписом: За овим столом је у Првом светском рату 1915–1918 генералпуковник Боројевић лично пратио битку на Сочи, написана на немачком језику.

СРПСКИ РЕВОЛВЕРИ

У невеликој збирци пиштоља и револвера издвајамо три српска револвера система наган М1891, од којих је један израђен као почасна награда Њ. В. Краља. Ту је и неколико црногорских револвера система гасер М1870 и перјаничких револвера истог система модела 1870/74. У области стрељачког наоружања Црна Гора је представљала прави изузетак. Тамо је сваки војник био наоружан револвером, јер се борба водила највећим

делом прса у прса и револвер је био незамењив. У српској војсци, пак, револвери су били од другоразредног значаја намењени личној одбрани старешина, као што је то било у осталим европским армијама.

Што се хладног оружја тиче, збирка садржи колекцију од око 200 сабљи различитих модела и провенијенције. У Србији је 1861. године прописана трајна подела на сабље са белим „ефесима“ (балчацима) за коњицу и артиљерију и жутим „ефесима“ за пешадију и све остале родове. У овом фонду најбројније су руске и аустријске сабље, а Војни музеј такође баштини и сразмерно већи број српских пешадијских сабљи модела 1861/70, од којих се издвајају сабље војводе Живојина Мишића, генерала Павла Јуришића Штурма и генерала Ивана Павловића, али и сабље јавности мање познатих официра српске војске. Међу коњичким сабљама „старог“ прописа из 1861. године издваја се сабља Љубомира Лешјанина. Она на сечиву носи традиционалну војничку девизу која као императиве истиче војничку част и достојанство: Не вади је без повода, не враћај је без части и година 1884. Не смемо заборавити сабљу истог прописа која је припала првом управнику Артиљеријске школе Франји Заху, која је израђена је у Толеду, древном шпанском оружарском центру.

Српске коњичке официрске сабље модела 1895 су прилично малобројне, а посебно место припада сабљи коју је фирма Вајер-

зберг-Киршбаум у Солингену даровала краљу Александру Обреновићу. Примерци оружја које су произвођачи поклањали нашим владарима били су луксузне израде, али, у суштини, они су само део успешног маркетинга оног фабриканта коме су поверени послови око наоружања српске војске. Коњичка сабља овог модела била је прва која је на корпи носила српски државни грб и с мањим модификацијама остала до данашњег дана официрски статусни симбол и веза данашње војске са традицијом 19. века.

За крај овог текста, који је само кратак преглед вредне и разноврсне збирке формацијског оружја 19. и почетка 20. века, издвајамо фонд одликаних руских сабља међу којима се налазе и две додељене нашим достојанственицима. Од непроцењиве вредности је дијамантска сабља за храброст кнеза Милана Обреновића, прослављеног војводе рудничког и брата по мајци кнеза Милоша Обреновића, којом су га Руси одликовали током Првог устанка 1807. године. Овај ексклузивни примерак је сигурно један од највреднијих експоната који се чувају у Војном музеју. Одликујући устаничке вође

златним и дијамантским оружјем Руси су учинили сасвим нарочит изузетак, који је током 18. века био незамислив. Била је то искључива привилегија поданика Руске империје. У збирци је и ди-

јамантска сабља, дар руског цара Николаја ИИ Романова кнезу Арсену Карађорђевићу за исказану храброст команданта гардијске коњичке бригаде у руско-јапанском рату 1904/1905. Ова награда, иако највишег ранга, ипак спада у уобичајену руску институцију награђивања златним оружјем, јер је кнез Арсен Карађорђевић одличе стекао у руској служби. Сабљу је Војном музеју поконио кнез Павле Карађорђевић.

Из категорије даровног оружја поседујемо и сабљу коју је краљ Александар Обреновић добио од персијског шаха са годином 1901/02. и посветом на сечиву која гласи: *Ову сабљу учини благословеном, о Племенити и Вечити! Мом власнику не дај пропаст, о Господе, док му живот траје.*

Још једна сабља, лични дар кнеза Петра Карађорђевића црногорском војводи Миљану Вукову Вешовићу (Вуковићу), откупљена је пре двадесетак година за ову збирку. Када је кнез Петар Карађорђевић дошао по други пут у Црну Гору 1883, донео је на дар виђенијим војводама шест сабљи са својим именом и титулом урезаним на сечиву: Књаз Петар Кара-Ђорђевић. Кнез Петар Карађорђевић је тада даривао војводе Миљана Вукова Вешовића, Петра Вукотића, Божа Петровића, Илију Пламенца и Марка Миљанова Поповића. ■

Бранка МИЛОСАВЉЕВИЋ,
музејски саветник

Збирка фабричког наоружања од 1918. до 1945.

ПЕРСОНАЛИЗОВАНИ ПРЕДМЕТИ

Немачки аутомат MP40

Збирка је настала после Другог светског рата у оквиру обнове Војног музеја и његовог фонда, а у тада веома присутном заносу победе над фашизмом. Идеја је била да се на најрепрезентативнији начин прикаже борба југословенских народа у Другом светском рату, те је стога ова збирка у изложбеном простору Војног музеја и добила највећу заступљеност, чак цео спрат посвећен периоду од 1918. до 1945. године. Предмети су сакупљани са целе територије тадашње Југославије, а као резултат остала је веома импозантна збирка која је у потпуности покривала борбу НОВЈ у Другом светском рату. Данас, Збирка фабричког наоружања од 1918. до 1945, уз око три и по хиљаде предмета, још је богатија, разноврснија и вреднија, а уз ексклузивност појединих предмета представља куриозитет не само у националним оквирима већ и на простору Европе, па може се рећи и света.

ПАРТИЗАНСКИ УНИКАТИ

Посебни део збирке заузима наоружање из периода између два светска рата које је било у употреби војске Краљевине СХС, односно Краљевине Југославије. Војни музеј се може похвалити да својим предметима скоро у потпуности покрива арсенал пешадијског наоружања тог периода и то са веома очуваним примерцима.

После велике победе у Првом светском рату и стварањем Краљевине СХС, створени су услови за модернизацију војске и у складу са тим за набавку модерног наоружања којим би се опремила војска. У првим годинама војска је била наоружана оружјем заосталим из претходних епоха међу којима је била присутна изузетна разноликост. Поред српских пушака типа Маузер–Миловановић, у употреби су биле и француске трометне пушке Lebel, аустријски Mannlicher M-98, пиштољи Luger P-08,

Можда не највреднија збирка Војног музеја али свакако једна од оних које изазивају највеће интересовање посетилаца је Збирка фабричког наоружања од 1918. до 1945. Она се и даље, упркос временској дистанци, константно обнавља и обогаћује веома вредним предметима.

Mauser M-1928 и остали. У наступајућим двадесетим годинама набављено је ново наоружање које је требало да постане формацијско у војсци Краљевине СХС. Војска је наоружана пиштољима типа Browning M-1910/22 „Војно-државним“, а потом и модерним пушкама Mauser M-24, које су се производиле у Крагујевцу и које су обележиле тај период али и будуће. Међу набављеним оружјем касније се јављају и немачки лаки митраљез MG-08 и чешки пушкомитраљез Збројовка ЗБ-37, затим пиштољи Beretta M-34 и Збројовка ЗБ-38, сви у поседу збирке.

Највећи и најзначајнији део ове збирке свакако представља наоружање коришћено на простору тадашње Југославије током Другог светског рата. То је углавном оружје које су употребљавале немачке, италијанске и остале окупаторске јединице и покрети отпора у земљи, међу којима има примерака оружја из арсенала војске

Пиштољ valter P38

Краљевине Југославије, заплена од окупатора, импровизованог, израђеног у герилским радионицама, и оружја које је покретима отпора достављано у оквиру савезничке помоћи.

Импровизовано оружје из партизанских радионица представља својеврсно благо Војног музеја, јер је само по себи уникатно и вредно, што по самој изради, што по домишљатости при изради. Збирка поседује прве пушке тзв. „партизанке“ израђиване у фабрици у Ужицу, које су у ствари пушке типа Mauser M-24 са мало скраћеним цевима. Пушке су на себи носиле жиг, петокраку звезду са српом и чекићем. Из ужичке фабрике су сачуване и две машине за пуњење муниције. Из каснијих радионица сачувано је доста примерака разноврсног наоружања, попут бомби израђиваних од водоникних цени напуњених експлозивом са тзв. партизанским упалачем, комадом фитиља, затим бомбе „крагујевке“ са нарежаним телом ради веће ефикасности при експлозији. Поред бомби, израђиване су и противтенковске мине, које су уз импровизоване тромблоне биле једино решење у борби са оклопним јединицама. Мине су израђиване од бетонске цеви, ударна игла на опрузи од кованог ексера, а биле су пуњене тротилом. Из партизанских радионица су изашле и разне врсте импровизованих пушкобаци, минобаци и топова које су у почетку рата били од огромне користи у герилској борби.

Поред герилског, у збирци се налазе и примерци импровизованог оружја и направи који су користиле усташе у НДХ за мучење и убијање људи. Међу њима се налазе разне каме, батине, справе за дављење и вађење очију, а као најјезивији пример усташких злодела истиче се сач у којем је 1941. испечена једнаестомесечна Евира Поштић из Перне код Вргин Моста. Као примери неконвенционалног наоружања, ови предмети стоје да подсети и упозоре на велику трагедију коју је српски народ претрпео током Другог светског рата на простору НДХ.

ОРУЖЈА СИЛА ОСОВИНА

Што се тиче наоружања које је било у употреби војски које су чиниле Силе осовине, збирка поседује велики број разноврсних примерака са којима углавном покрива арсенал коришћеног наоружања на овим просторима. Такви су примерци немачких пушака Mauser G-98, G-45 Volksturm, којим се наоружавала

Машина за шифровање -Енигма

немачка народна милиција, и полуаутоматских G-41, па италијанских Mannlicher-Carcano M-1891, те аутомата: немачких MP-35, MP-38, MP-40 и MP-41, италијанских Beretta M-1938 и Beretta M-1938A, која је због скупине израде била позната и као ролс-ројс међу аутоматима и веома занимљивог због свог порекла, финског аутомата Suomi M-1931 и швајцарског Steyr-Solothurn M-1934, којим су Немци наоружавали припаднике усташких и домотранских јединица у НДХ; аутоматске пушке SIG-44 коришћене у падобранским јединицама, од којих збирка поседује веома ретке примерке произведене у Мађарској; затим пушкомитраљежи MG-34, MG-42, Breda M-1930/38, бугарска лиценца данског Madsena M-24 и митраљежи MG-08, Breda M-1930 и Fiat M-1935. Од пиштоља се могу издвојити немачки Luger P-08, Walther P-38 и Walther model PP и PPK, а посебну реткост представљају артиљеријски пиштољи Luger P-08 са дугом цеву. Поред њих, збирка поседује и моделе италијанске Beretta M-1934, мађарски Frommer M-1939, шпанску Astru, пољски Radom M-1935... Списак осовинског наоружања иде и даље и убрјао широк арсенал употребљаваног оружја. То оружје су у почетку употребљавале окупаторске јединице, али је касније увелико запленивано у борби и постојало део наоружања покрета отпора. На другој страни савезничко наоружање је такође било веома присутно у борбама на тлу тадашње Југосла-

вије, пре свега преко савезничких испорука покретима отпора у току, а у већем броју пред крај рата. Од наоружања произведеног у Совјетском Савезу истичу се пиштољ *токарев* TT M-33, затим пушке мосин-наган M-1891/30 и аутомати ППШ-41 *шпагин* и нешто мање присутни ППС-43 *судаев* и пушкомитраљежи *дектарев* M-28. Поред совјетског наоружања, међу припадницима југословенске гериле било је заступљено и западно наоружање. Збирка има неколико веома занимљивих примерака. Од пиштоља се свакако истиче белгијски Browning HP-35, један од најбољих и најчувенијих пиштоља другог светског рата, затим пушке Garand M1 и Springfield, аутомати Sten I, надалеко чувени Thompson M1 и M1A1. Међу аутоматима, збирка поседује изванредног броја америчких модела UD M-1942, који се нису сретали тако често током рата јер су Американци и Енглези њима опремали само обавештајце, групе које делују у позадини фронта и припаднике мисија. Један такав примерак из збирке припадао је лично мајору Стјуарту, шефу британске војне мисије при Врховном штабу.

ЕНИГМА

Поред ексклузивитета самих предмета, збирка се истиче и по броју предмета који су припадали славним личностима тог периода. Треба истаћи да се у депоима Војног музеја чувају заплене сабље усташког вође Славка Кватерника и још чувенијег немачког генерала Александра Лера, команданта групе Југ. Збирци припадају и лична наоружања и предмети Врховног команданта НОВЈ и ПОЈ, Јосипа Броза Тита, затим генерала Саве Оровића, Павла Јакшића, Петра Драпшина, Богдана Орашчанина, Моше Пијаде, др Ивана Рибара, Саве Ковачевића, Милана Шијана, уметника Ђорђа Андрејевића Куна и многим другим.

Као посебан ексклузивитет који је скоро откривен и допремљен у Војни музеј, треба поменути немачку машину за шифровање, Енигму, која је комплетно сачувана и у изванредном стању чиме се Збирка фабричког наоружања од 1918. до 1945. и Војни музеј у целисти сврставају у ризнице веома вредних предмета које су обележиле војну историју овог периода. ■

Дејан МИЛИВОЈЕВИЋ,
потпоручник, кустос

ЗНАМЕЊА ЧАСТИ

Када је 1904. године отворена прва поставка, у Музеју је већ била збирка од 232 заставе. Нажалост, иако евакуисана са осталим предметима, ова драгоцене збирке је похарана. Део збирке је 1920. године, захваљујући труду репарационе комисије, враћен из Пеште. У време од обнављања Музеја 1917. године, још на Солунском фронту, до поновног отварања 1937, прикупљен је завидан број војних застав, што уступањем одређеног броја из фонда Народног музеја (1928. године), што поклоном краљевског двора и музеја земаља савезница из Првог светског рата. Улога Народног музеја у прикупљању и чувању извесног броја застав у време Другог светског рата веома је значајна.

ЗАЗИДАНЕ ДА БИ ПРЕЖИВЕЛЕ

Застава, знамење одавно познато на нашим просторима, чува се са нарочитом пажњом. С обзиром на то што су израђиване од осетљивог материјала, тешко је било сачувати заставе које су несумњиво постојале у средњовековној српској држави. Најстарије заставе у овој збирци су из времена Првог српског устанка. Ту су заставе из буна, устанака и ослободилачких ратова српског народа у 19. веку, неколико дворских и спомен-застава, а ту су и савезничке, добровољачке, али и противничке, заплене у ратовима. У збирци је и неколико турских застав које се прикупљене откупом тридесетих година 20. века. Најбројније су пуковске заставе српске војске. Од 51 додељене српским пуковима 1911. године, сачувано их је 47, од којих је једна у париском војном музеју. Под овим заставима српски пукови су се борили у два балканска и Првом светском рату. Услед недостатка материјалних средстава, и ако су били у употреби нови елементи и грб, ове заставе су тек 1930. године замењене новим пуковским заставима. Тада су, на свечаности на Бањици, предате на чување Војном музеју. Како тада Музеј још није имао своју зграду, привремено су предате на чување Задужбини краља Петра на Опленцу где су биле све до почетка Другог светског рата, када су пренете у Народни музеј. Брижни Милан Кашанин зазидео их је и сачувао од уништења.

Због традиционално посебног односа према заставима, оне су и сачуване у великом броју. За заставу је као и за Отаџбину и живот полагао. Верност војничкој застави једна је од светих дужности сваког војника. Онај који напусти заставу чини највећи грех и издајство и гази заклетву положену Врховној команди и Отаџбини. Највећа је срамота за јединицу ако допусти да јој застava падне у руке непријатељу. А заплена непријатељске заставе сматра се највећим ратним трофејом и делом равном

Најбројнија код нас, и изузетно вредна, Збирка застava чува се у Војном музеју у Београду. Од самог оснивања Музеја, 1878. године, сходно правилима из 1879, наредбом војних власти међу првим предметима на чување предате су му ратне заставе из минулих ослободилачких ратова.

подвигу. Осећање дужности и вера у победу будри барјактара, који чувајући барјак чува част војске и Отаџбине. Барјактарство је од вајкада додељивано по заслугама, било је велика част, али и обавеза. О таквом односу сведоче написи на неким барјацима, као што су: „За крст часни и слободу златну“, „За веру и слободу“, „За Краља и Отаџбину“, „Правда, слога, слобода“... Колико су у породици чувани барјаци сведоче бројни примери. Син војводе Милисавца Ресавца, Јосиф, очев барјак, кога је овај добио 1811. године, сачувао је и поклатио га ресавском батаљону 1876. године за добро држање гарнизона у боју код Варварина. Захваљујући оваквом односу према заставима, појединачна и институција, данас су оне драгоцене сведочанство, чувари традиција, спона времена прошлог и садашњег. Уз то неке од застava су вредна дела примењене уметности.

СИМБОЛИ

У српској историји симболи на заставима мењали су се у зависности од статуса саме државе, њеног државног уређења, од верских и културних утицаја земаља са којима је била у одређеном односу. Највећи утицај у употреби симбола на знамењима средњовековне српске државе имала је Византија. Верује се да су Византинци употребљавали заставе с крстовима већ у 14. веку. Царска застava је била са златним крстом који је међу крацима имао четири слова В (што је значило василевс). Пошто западна хералдика није знала за слова у грбу, она су протумачена као хералдичке фигуре. Та слова су одговарала опшљу (оцилу), предмету потребном сваком војнику. То је био згодан симбол за ратну заставу, нарочито од почетка 14. века кад је почела употреба ватреног оружја. Овај симбол преузет од Византије, и данас је, поред двоглавог орла, један од елемената у српском грбу. О симболима на средњовековним српским заставима сазнајемо и са новца и печата тог времена. Употреба симбола двоглавог орла позната је још пре Душановог царства. Јак утицај Византије видљив је и

Спомен застava, поклон Рудничана кнезу Милану Обреновићу поводом пунолетства 1872

Спомен застava, поклон Лозничана кнезу Милану Обреновићу поводом пунолетства 1872

по томе што се од 11. века орао јавља као украс на одећи њених царских достојанственика. Тако се овај симбол појављује на одећи ктиторске слике хумског кнеза Мирослава у цркви св. Петра и Павла и на новцу Душанове властеле. Али, тек од времена деспота Стефана Лазаревића, симбол двоглавог орла постаје званични хералдички знак (грб), тачније од 1402. године, када му је дато деспотско достојанство. Традиција употребе двоглавог орла, после пада српских земаља под Турке Османлије, оживела је у време деспота Бранковића, крајем 15. века. Дакле, истовремено кад и двоглави орао, као хералдички знак у средњовековној Србији сличну улогу добија и крст са оцилима. Најстарији примерак српског крста са оцилима везан је за породицу кнеза Лазара (на полилеју у манастиру Дечани – дару кнегиње Милице). Ту се, као и касније, српска оцила удаљавају од византијског обрасца.

Изглед заставе, симболи и однос према њој регулисани су, најчешће, уредбама о заставима. У државном праву застава је, заједно са грбом, знак државног јединства и суверености, док је војна застава симбол припадности, части и борбеног јединства јединице или брода.

ПОКЛОН ОСЛОБОДИОЦИМА

У очекивању ослободилаца жене Пожаревица, Олга Манојловић, Мица Матић, Ана-Косара и Мара Цветковић, урадиле су, у илегалу, у кући докторке Софије Љешевић, 1916. године, за њих заставу. На једној страни осликане су на свили, у букету, савезничке заставе прекопиране са предратне разгледнице, око којих је венац везен свиленим концем, а на средини је српски грб. Са друге

штампане у Бечу 1741. године. Најчешћи је српски грб – крст са оцилима, познат средњовековној српској држави, а који је од 1725. званични грб уједињене Карловачке и Београдске митрополије. Рука савијена у лакту, са сабљом по Ритеру представљала је грб Раме, тј. Херцеговине. Примењујући на заставама старе грбове наручиоци су величали средњовековну српску државу, истичући потребу њене обнове. Војводски барјаци су двострани, рађени од свиле и броката. Сликани грбови на предњој страни су скоро исти као код регулашких, док је друга страна са намаланим руским грбом – двоглави тамномрки орао са раскошним ланцем са орденом св. Андреја Првозваног и осталим царским знамењима (шар, жезло) рађеним у доброј комбинацији злата на тамној позадини орла.

У недостатку уметника у Србији, заставе и оружје углавном су набављали преко Срба из Новог Сада, Сремских Карловаца и Земуна. Нацрте за заставе рађене у Сремским Карловцима, као и сликане делове, радили су тада познати сликари Стефан и Илија Гавриловић и Никола Апостоловић. Познато је да је Н. Апо-

страни везан је стилизован лаворов венац са граном палме у средини, мотив пресликан са споменика кнезу Милошу Обреновићу из градског парка. На три траке везан је натпис „Храбрим ослободиоцима Србије – захвални Пожареваљани, 1914–1918“. Ова изузетно вредна застава, на молбу Пожареваљани, 1937. године предата је на чување Војном музеју.

столовић једно време родио у Србији и вероватно сликао неке регулашке барјаци у Београду. Од неколико сачуваних војводских

барјака, једино се за барјак војводе Јеврема Ненадовића зна да је њему припадао јер је имућни наручилац, вероватно, захтевао да сликар у познатој девизи намала и његово име. Ликови светаца су чести на српским знамењима – архангел Михаил, Димитрије Солунски, свети Никола, свети Ђорђе. Ипак, најчешће се на овим знамењима среће лик св. Андреја Првозваног, који је једнако поштован и слављен у обе српске нововековне династије – Карађорђевића и Обреновића. Наиме, на дан св. А. Првозваног, 13 / 30. новембра 1806. године Карађорђева војска ослободила је београдску варош. На пуковским заставима из

Лента заставе четрнаестог лешадијског пука Престолонаследника Петра

1911. на предњој страни је је грб Краљевине Србије, а са друге управо апостол Андреја Првозвани, као и девиза: „С вером у Бога – за краља и отаџбину“. Рађене су без већих уметничких амбиција, у складу са предратним временом, везене су, осим шест застава које су сликане за прекобројне пукове.

ВЕЗОМ УТКАНА НАДА

Из ове збирке, по уметничкој вредности, нарочито се издвајају две заставе, Рудничана и Лозничана, поклон кнезу Милану Обреновићу IV поводом пунолетства, 10. августа 1872. Нацрт за обе заставе урадио је тада веома цењени сликар Никола Марковић. Барјак Рудничана има све елементе војничке заставе. Застава је свилена тробојница, двострана, са сликаним деловима. Са предње стране је мотив Таковског устанка (лик младог Милоша са развијеном заставом и наоружаним устаницима, те његова девиза „Ево мене, а ево вам рата с Турцима“). Око слике су маслинове и хростове гране са исписаним именима покрајина, а у угловима стилизован крин и натпис „Таково“ и „1815“, све урађено златовезом. Са друге стране је сликана икона апостола Андреја Првозваног. У угловима „1858“ – година поновног повратка Обреновића на српски престо и „1872“ – година кнежевог пунолетства. Све су то елементи којима се велича династија. На три траке је златовезни текст о дародавцу.

Застава Лозничана такође је урађена сликарском и техником веза, али знатно скромнија у уметничком смислу од претходне. Тробојница, са срмом везеним мотивима; на предњој страни је двоглави орао уоквирен стилизованом граном винове лозе, а са друге стране је икона св. Андреја Првозваног.

Нажалост, већина заставе из 19. века није сачувана. О њима сведоче прописи по којим су допремане на чување у Музеј и сачувани акварели о њиховом изгледу. Ипак, сачувано је неколико барјака, српских и добровољачких из српско-турских ратова 1876–1878. године. Међу њима је, по комбинацији српске и италијанске заставе, нарочито занимљив барјак добровољаца Гарибалдинаца из Ливорна из 1876. године. Успешном конзервацијом спасене су многе заставе, од којих су неке биле у фрагментима. Тако данас имамо две посебно вредне руске козачке заставе рађене у спомен руско-турског рата 1828–1829. године.

Поред ових старих, у Музеју се чувају и заставе из 20. века. Међу њима мањи број је из периода Краљевине Југославије, док су најбројније заставе партизанских јединица НОВЈ, касније ЈА. Међу њима највредније су заставе пролетерских бригада, дивизија, корпуса, али и појединих батаљона. Сачувано је и неколико застava фашистичке Немачке и нацистичке Италије. На заставама јединица ЈНА, које су додељиване од 1954. године, наглашавана су обележја тог времена. ■

Анђелија РАДОВИЋ,
виши кустос

Оваква одликовања су се појавила пре обнове државности. Владар је важне догађаје и јубилеје обележавао доделом спомен-одликовања. Награђивани су истакнути појединци за учешће у друштвеним збивањима. Од ових јубиларних одлиција у збирци је медаља за приврженост из 1859. године. Кована је у спомен на Светоандрејску скупштину када је кнез Милош враћен на српски престо. Кнез је своје присталице наградио спомен-одликовањима међу којима је и ова врло ретка медаља. Важни историјски догађаји и даље ће бити повод оснивању српских одликовања. Да би наградио преживеле учеснике и фамилије умрлих, кнез Михаило је поводом педесетогодишњице од Другог српског устанка дао да се према нацрту Анастаса Јовановића уради Таковски крст, који ће се развити у први српски орден обновљене државе и биће додељиван до краја владавине династије Обреновић. Нешто касније настаје и војна варијанта: орден Таковски крст са мачевима за ратне заслуге. Музеј поседује најлепше примерке ових ордена којима су одликоване заслужне личности из друге половине 20. века.

ПРАВО НА ОДЛИКОВАЊА

Повратак у свет легитимних држава остварен је борбама које су вођене у оба српска устанка и два српско-турска рата. Србији је призната државност на Берлинском конгресу 1878. Обновљена српска држава са одговарајућим правима добила је и право на своја одликовања. Већ 1882. Кнежевина Србија постаје Краљевина Србија, а следеће године Народна скупштина доноси Закон о орденима и медаљама. Тада је краљ Милан I Обреновић у спомен на проглашење краљевине установио орден белог орла да би њиме наградио одређене личности које су то право стекле својим заслугама према краљу, кра-

љевском дому и држави. Изглед овог ордена веома је цењен, многи га сматрају најлепшим. У збирци су примерци овог ордена из времена његовог оснивања па све до оних који су додељивани до Другог светског рата. Истим законом краљ Милан је основао и орден светог Саве. Свих пет степена, колико орден има, и примерци разних произвођача налазе се у Војном музеју. У колекцији је још један орден из периода владавине династије Обреновић. То је орден Милоша Великог, којим је краљ Александар I Обреновић обележио четрдесетогодишњицу Милошевог повратка на власт. Нажалост колекција садржи само један орденски знак коме недостаје немањићка круна у надвишењу.

Већина наших одликовања основана је поводом обележавања важних историјских догађаја. Она данас сведоче о вредностима минулог времена и о бројним личностима чија одликовања се чувају у музејској збирци.

Звезда француског ордена легије части првог степена, краља Александра Првог Карађорђевића (Врх знака је оштећен метком)

БИОГРАФИЈА НА ГРУДИМА

Орден Белог орла трећег степена генерала Михаила Срећковића

ЗБИРКА САНИТЕТА

Језгро ове збирке чине медицинске справе и разни санитарски материјал који су употребљавани у партизанским болницама током Другог светског рата. У Музеј су доспели након прикупљања на терену и то углавном на простору где су се некада налазиле партизанске болнице, а међу њима и Централна болница Врховног штаба НОВЈ. Осим инструмената и другог санитарског материјала који су фабричке израде, велики део припада импровизованим ручно урађеним инструментима и другим санитарским помагалима који су били коришћени за одређене сврхе. Ту посебно место припада партизанском бурету које је служило за парење вашљивих ствари. Тако је урађен и извесан број предмета који су коришћени у логору Аушвиц а сада су део ове збирке. Након укидања спомен-собе која је постојала на ВМА санитарски предмети и материјал пренети су у музејску збирку. Такође се ради о предметима санитета који су употребљавани у Другом светском рату. Тако је збирка употпуњена предметима фабричке израде, а обogaћена је и импровизованим санитарским помагалима. Збирка је увећана и понеким предметом савременог санитета.

Промена на српском престоли одразила се и на одликовањима, што се уочава на музејским примерцима. Своје највише одликовање орден Карађорђевог звезде династија Карађорђевић основала је у част стогодишњице Првог српског устанка. Поред бројних ордена у збирци је и закон о овом одлицију потврђен од краља Петар I у Тополи 1. јануара 1904. У ратним условима, из мирнодопских ордена Краљевине Србије настајали су ордени за заслуге стечене у рату. У Првом балканском рату краљ Петар I основао је орден Карађорђевог звезде са мачевима, који је тада био први на ранг листи наших одликовања. У збирци су, поред осталих, и сва четири степена овог ордена војводе Живојина Мишића. Ратне 1915. овај орден се увећао тако што је основан војнички орден Карађорђевог звезде са мачевима за подофицире и војнике. Међу музејским предметима у збирци је и орден којим је одликован незнани јунак на Авали. Исте године основан је орден белог орла са мачевима, чији се драгоцени знаци трећег степена са којима су одликоване пуковске заставе чувају у колекцији.

ОРДЕНИ И КОЛАЈНЕ

Развијен систем одликовања Краљевине Србије, поред ордена који су заузимали највише место, чиниле су још медаље и споменице. Издвојићемо само неке од њих. Медаље су основане различитим поводом. Од давнина је награђивана код нас веома цењена особина – храброст, која је нарочито долазила до изражаја у ратним условима. Од те врсте медаља у збирци је најстарија колајна за храброст из 1876. Евидентне су промене на медаљи све до Другог балканског рата када је основана медаља за храброст Милош Обилић у златној и сребрној класи и у две величине и она је додељивана до Другог светског рата. Међу бројним медаљама у збирци је и она којом је одликован кнез Арсен Карађорђевић.

Поред храбрости награђиване су и друге важне особине које су красиле јунаке и ратнике. Због тога су основане медаље за војничке врлине и медаља за ревносну службу, које су од установљења уз извесне измене додељиване до Другог светског рата.

Ланчић са минијатурним одликовањима министра Милутина Гарашанина

Збирка поседује варијанте ових медаља које украшавају многе гране (дашчице) са одликовањима високих официра. Сада су овде захваљујући потомцима који су учинили велики дар Војном музеју.

СПОМЕНИЦЕ

Споменица је одликовање којим су обележени многи важни догађаји и важне ратне године. Већина од њих увећава нашу колекцију у којој су својом лепотом запажена и одликовања Друштва српског црвеног крста. Збирку красе и ретке медаље које је установила кнегиња а касније краљица Драга. Краљевина Србија унела је своја одликовања у заједничку државу. У новој држави краљ Александар I основао је орден југословенске круне поводом проглашења Краљевине Југославије. Ова су одликовања додељивана све до промена насталих у току Другог светског рата. Збирка поседује вредне примерке одликовања из тог периода. Југославија после Другог светског рата има социјалистичко друштвено уређење. Сходно насталим променама, из партизанских одликовања развио се цео систем одликовања СФРЈ. Овим одликовањима и одликовањима из СРЈ преосталог дела заједничке државе увећана је и наша збирка. Током савремених збивања повратак старим вредностима преко својих одликовања учинила је Република Српска. Таквим комплетом одликовања дарован је Војни музеј.

Већина наших одликовања основана је поводом обележавања важних историјских догађаја. Она данас сведоче о вредностима минулог времена и о бројним личностима, чија одликовања се чувају у музејској збирци. Награђени си имали различит положај и звања. Међу њима је велики редова, подофицира, официра, високих официра и краљева. Своја одликовања су носили према прописима који су предвиђали и ношење страних одликовања. У збирци су највиша и најбројнија страна одликовања које је за велике ратне заслуге добио војвода Живојин Мишић. Збирка страних одликовања је веома значајна по бројности предмета и по њиховој припадности. За домаћа и страна одликовања уручиване су одговарајуће дипломе које су прворазредни сведок доделе. Међу дипломама најбројније су разне домаће и стране, а највише је оних које се одnose на доделу одликовања којима је за своје заслуге награђиван војвода Степа Степановић. Богатство збирке је и у разноврсности диплома одликовања, официрских диплома и диплома разних друштава и удружења. У овој збирци налазе се музејски предмети који су припадали краљевима Александру I Обреновићу и Александру I Карађорђевићу, кнежевима Арсену и Павлу Карађорђевићу, војводама Живојину Мишићу и Степи Степановићу, генералима Михаилу Живковићу, Павлу Јуришићу Штурму, Божидару Терзићу, Јеврему Дамјановићу и другим важним личностима. ■

Душанка МАРИЧИЋ,
виши кустос

ТОКЕ ПРОТИВ УРОКА

Реч је о сукненим и о свечаним (свитним) хаљевцима који су припадали истакнутим личностима наше раније и новије историје, војводи Марку Миљанову, Илији Гарашанину, књазу Данилу Петровићу, кнегињи Зорки, познатим учесницима црногорско-турског рата. Куриозитет музеја су предивни примерци готово свих типова јелека са токама. Токе су имале искључиво декоративну функцију, иако их неки научници сматрају реминисценцијом средњовековног оклопа. Поред ознака моћи, богатства и угледа, јелек са токама је, по народном веровању, имао и тзв. апотропејску функцију. Реч је о наводном магијском дејству појединих делова овог одела који су власника штитили од „урока и злих очију“. Занатлије из приморских градова биле су чувене по изради ове свитне ношње. Посебан део чини збирка делова јахаће коњске опреме и међу њима кубурлуци, узенгије, седла и тзв. аше, парадни покривачи за седла. Сви ови предмети поред практичне намене имали су и естетске одлике.

ОРИЕНТАЛНИ ДУХ

Појава униформе одређене законским регулама везује се за владавину Луја XIII у 17. веку. У Србији је једнообразно војно одело установљено 1809. године, а носили су га Карађорђеви регулаши, наша прва униформисана стајаћа војска. Главни елементи њихове одеће били су цилиндрична капа, тзв. чакон и гуњ од ваљаног сукна. У првој половини 19. века војно одело су израђивале домаће занатлије, тзв. терзије, обације и сељанке из домаће радиности, да би од половине 19. века терзије бивале потискиване од снајдера и шустера који су долазили из Аустроугарске. Касније се јавља низ приватних лица и лифеваната који су набављали одећу за војску, а 1899. године Официрска задруга ће, уз повремене прекиде, бити главни извор снабдевања униформом до 1941. године.

У Црној Гори, народна ношња замењена је униформом 1896. године, када су усвојени руски одевни обрасци. Збирка Војног музеја садржи наочите војне инсигније истакнутог официра Петра Шоћа, оличене у ешарпи и парадним еполетама као ознакама официрског чина и достојанства. Од 1809. године па до данашњих дана, униформа у Србији трпела је низ утицаја који су потицали са европског Запада и из Русије. Приметан је уплив елемената оријенталног духа у неким деловима одела Народне војске из 1864. године. Драгоцени су оригинални предмети из периода Кнежевине и Краљевине Србије које баштини збирка Војног музеја. Реч је о шлему пруског типа, који се назива пиклхаубе, и генералској униформи Ђуре Хорватовића. Тај

Генералска шајкача,
1912–1918

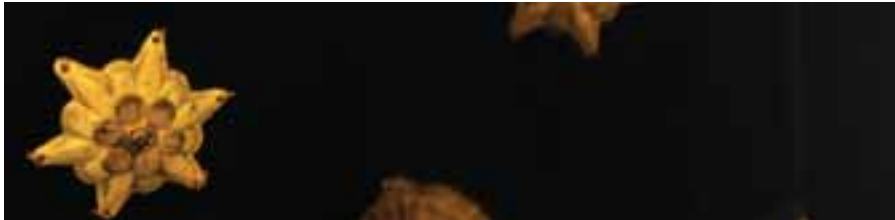
Збирка је састављена од разноврсних предмета од којих се истичу национални костими, униформе и архивалије. Претечу униформе представља раскошна народна ношња, чији су примерци богато похрањени у збирци и сталној поставци Војног музеја.

тип генералске униформе успостављен је Указом из 1882. године, када су уведене и тзв. еполетушке – плетенице за генерале. Ово је својерасно угледање на узор из пруске државе, а у складу са тенденцијом Србије да, као и пруска држава, постане стојер у процесу уједињења свих српских земаља. У то време је модернизована српска војска, укинута двојство на релацији стајаћа–народна војска, а пикантерија коју доносе осамдесете године оличена је у одомаћењу нарочите капе француског кроја, тзв. кепија, која је била у употреби до 1896. године, паралелно са шајкачом и шапком. Војни музеј чува шапку која је припадала војводи Степи Степановићу, један особен кепи краљевог ордонанса и најстарији примерак шајкаче у нас, који датира вероватно још из 1869. године.

Блештавило упадљиво декорисаних униформи лагано бива потискивано крајем 19. века, када је модернизација у наоружању, а касније и појава рововских војни, наметнула потребу за једноставнијим, практичнијим и колористички мање наметљивим облицима војног одевања. Стална поставка Војног музеја брижљиво чува најстарији и најређи пример блузе и шињела редова из 1908. године, која први пут у историји одевања у Србији одомаћује сивомаслинару боју униформе која ће суверено владати војном одевном сцени до данашњих дана.

РУСКИ ОБРАСЦИ

У току периода Краљевине СХС и Краљевине Југославије десиле су неке промене у униформи, али све до 1935. године остаће дубоко уврежени одевни обрасци из минулих ратова 1912–1918. године. Након кратког „кокетирања“ са енглеским утицајима одраженим, између осталог, и у свечаном мундиру М.1935 каквог похрањује и наша збирка, кнез Павле Карађорђевић се ипак 1939. године поново окренуо руским обрасцима и колориту који је био заступљен у српској униформи још средином 19. века. Збирка униформи баштини генералски мундир из 1939. године, који сведочи о овим настојањима централне власти. Упадљива истрајност у одржавању појединих униформи кроз векове, огледа се у српској гардијској униформи, која спаја у себи раскошне елементе хусарске доламе, али и српског средњовековног властеоског костима. Она у дугом континууму од 1859. до 1941. године представља особеног чувара српске традиције и националног идентитета. Следствено томе, од особито значаја је коњичка гардијска долама пуковника из 1933. године, коју је носио краљ Александар Карађорђевић. Раритет посебне врсте и материјално сведочанство марсељ-

ског атентата 1934. године, представљају фрак-реденгот и двороги шешир, који се, као одело морнарице, појављују још 1924. године, најпре по угледу на аустроугарске, а потом на енглеске моделе.

ПОД РАЗЛИЧИТИМ УТИЦАЈИМА

Ратови 1941–1945. године донели су шароликост униформи, па примећујемо одела различите провенијенције. Ознаке чинова на нарукављу, капи и крагни представљале су основ за разликовање јединица НОВ и ПОЈ од припадника Југословенске војске у Отабини. Војни музеј похрањује униформу Петра Драпшина, команданта Четврте армије ЈА, а из потоњег времена вредна помена је и униформа генерала Пека Далчевећа. Знатан део збирке покривен је управо униформама из периода ЈА и ЈНА. Крој, облик и материјал одела установљени 1953. и 1955. године остали су готово непромењени све до данашњих дана, са јасном изменом у ознакама на шапки, дугмадица, рукавима и нарамницама блузе уведеним 1994. и 2007. године. Ове промене су биле саображене са императивом модерног ратовања и очувања српске традиције и националног идентитета.

Осим предмета који осликавају богату националну историју, од немалог значаја су и примерци униформи страних армија. Реч је о предметима Царске Русије и земаља Источног блока, те предметима немачке, италијанске, америчке, француске и друге провенијенције. Многи од њих предмета пристигли су као плод међумузејске сарадње или су добијени разменом са другим музејима. Нарочит куриозитет су униформе и војне инсигније које потичу из Царске Русије, а припадали су некадашњем Руском одељењу које је постојало у Војном музеју између Првог и Другог светског рата. Овде је потребно поменути наочит копоран, тј. коњички мундир из времена императора Александра III, чија је драгоценост утолико већа јер је управо такав тип мундира

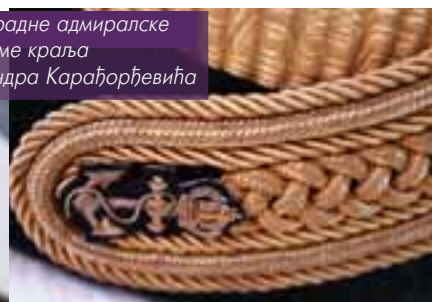
знатно утицао на изглед копорана српске војске 1896. године. Такође је значајна и долама 8. хусарског лубенског пука, јер је долама конститутивни елемент српске гардијске блузе установљене 1859. године. Напоменимо да збирка баштини и примерака 4. маурипољског пука из прве половине 19. века, који је одликован за време српско-турских ратова. Такав тип оглавља оставио је траг на српску војничку и официрску капу с почетка и у првој половини 19. века.

Важан део збирке представљају архивалије. Овде подразумевамо својеврсне документарне изворе, који у највећој мери покривају период од 1941. до 1945. године, а мањи број се односи на време после 1946. или на

Шлем редова српске војске М1847

Део парадне адмиралске униформе краља Александра Карађорђевића

Први светски рат. Овом значајном изворном грађом обухваћени су плакати, леци, брошуре, билтени и легитимације, који осликавају не само војно-политичке, него и културне и друштвене феномене у току поменутих ратова, а односе се на НОВ и ПОЈ, али и на припаднике Југословенске војске у Отабини и Српске државне страже. ■

Маријана ЈОВЕЛИЋ, кустос

Токе књаза Данила Петровића

Свечана униформа пешадијског потпуковника за строј М1928

НОВО ПОГЛАВЉЕ

Збирка фабричког наоружања од 1945. године постоји већ дуже време у Војном музеју и у почетку је прикупљала наоружање домаћег или страног порекла којим су годинама опремени припадници некадашње ЈНА, у жељи да прикаже савремена кретања у опремању војске. Међутим, ратна дешавања током деведесетих година претходног века отворили су ново поглавље не само војној историји нашег народа већ и у овој збирци.

Сукоби у Хрватској почетком деведесетих година 20. века, распад СФРЈ, а потом и борба против албанских терориста на Косову током 1998. и 1999. године, те агресија НАТОа на СРЈ 1999, створили су нови простор у приказу националне војне историје, а самим тим и простор за прикупљање нових експоната за фонд збирке. Многи од тих предмета прикупљани су на лицу места од заплењеног оружја. Збирка и данас прикупља предмете у вези са поменутим догађајима, међутим интересовања јој се проширују као и у ранијим епохама на формацијско наоружање које се данас користи у Војсци Србије.

СЛИКА ДОМАЋЕ ВОЈНЕ ИНДУСТРИЈЕ

Најстарији предмети из збирке су они који потичу из времена развоја нове комунистичке Југославије и Југословенске народне армије, а који показују слику развоја домаће индустрије оружја преко примерака пушке М-48, полуаутоматске М59/66-чувене паповке, пиштоља М-57, пушкомитраљеза М-53 и аутомата М-56 до касније аутоматске пушке М-70, пушкомитраљеза М-72, полуаутоматске снајперске пушке М-76 и митраљеза М-84. Међу овим наоружањем произведеним после рата има и примерака оружја из ратног периода који су се и даље задржали у употреби у војсци. Поред пешадијског наоружања, збирка поседује разноврсну осталу војну

опрему која је била у употреби у војним јединицама, од експлозивних средстава, преко морнарничке опреме и оруђа, средстава везе, артиљеријске муниције... Посебан део посвећен је првом учешћу наше војске у једној међународној мисији, мисији UNEF, Уједињених нација на Синају Египту.

Као што је поменуто, фонд збирке је велико обогачен услед ратних дешавања током деведесетих. Велики број предмета из овог периода прикупљан је директно са ратишта током 1991. и 1992. године. Пошто је тада на снази био ембарго на увоз оружја, јединице Републике Хрватске опремале су се илегалним путевима и са свих могућих страна, тако да се на ратишту појавило оружје из свих делова света. Само аутоматских пушака прављених по лиценци Калашњикова има из неколико земаља: поред совјетске АК-47, ту су и мађарске, румунске, бугарске, пољске, кинеске и наравно југословенске копије. Сliku употпуњује и немачки ракетни бацач Армбруст, борбене сачмарице Моссберг 500, аутоматске пушке Р-4 калибра 5,56 мм, затим ХК МП-5 9мм, пиштољ Еуплорер 2 са оптичким нишаном, словеначки аутомат МГВ 176, разне врсте спортског и ловачког наоружања...

ФОНД КОЈИ СЕ НЕПРЕСТАНО ОБНАВЉА

Додатни део слике који описује сукобе у Хрватској представља импровизовано оружје намењено за мучење и убијање цивила и заробљених припадника ЈНА. Списак предмета, као и у претходном рату, говори о бестијалности која је неизбежно пратила операције на хрватском ратишту. Највећи број поменутих предмета чине ручно рађени бодже и каме познате под називом „србосјек“. Поред њих, ту су и секире, сатаре, мачете на којима се и даље налазе трагови људске крви. Још страшнију слику остављају предмети за мучење као што су „медвеђа шапа“, справа са зашиљеним канџама која је служила за киданње меса, затим „клететуше“ сачињене од ланца, која су служиле за дављење тако што се ланац стегао жртви око врата, справа за избјање очију и дављење прављене од бодљикаве жице и разне врсте палица за батинање. У збирци чак постоји и људска лобања на којој је исписана потерница за Миланом Мартићем.

Последња ратна дешавања на територији Србије су такође добила своје место у Војном музеју и допунила фонд ове збирке. Један део повезан је са борбом против албанских сепаратиста и, као у случају сукоба у Хрватској, овде постоји широк арсенал оружја са свих страна света. Од заплењеног оружја збирка поседује аутоматске пушке М-56 кинеске и М-68 корејске производње, затим ки-

Аутоматска пушка АК-47

неске ручне бацаче М-49 и М-56 и бестрзајне топове, аутомате Инграм М-11 9мм, снајперске пушке Сиг Сауер 7,62 мм и далекометне Баррет 12,7 мм. Други део је посвећен агресији НАТОа и бомбардовању СРЈ, где су приказани наоружање и опрема пилота које је оборила ВЈ, а као најзанимљивији експонат истиче се део крила авиона Ф-117А Стеалтх, који је оборен 27. марта 1999. Посебан акценат је на употреби оружја забрањених конвенцијама о ратовању, а које је током бомбардовања константно употребљавано. То се углавном односи на касетне бомбе и на муницију са осиромашеним уранијумом.

Последњи део збирке и онај који се константно обнавља и унапређује представља наоружање које је данас у употреби у Војсци Србије, чиме Војни музеј обезбеђује континуитет у приказу формацијског наоружања које је војска користила још од оснивања модерне српске државе! ■

Дејан МИЛИВОЈЕВИЋ,
потпоручник, кустос

ГРАЂА ОД КОЈЕ СЕ ПРАВЕ СНОВИ

Сликари су били распоређени у ратне јединице да би пратили живот на фронту и операције наше војске. У првим годинама рата, у своје мале блокове скицирају и своје прве ратне утиске - фигуре или ликови обичних војника, официра, рањеника, скице положаја, оружја, борбе, смрти. То је драгоцену грађу о једном времену и његовим напорима и идеалима.

Уметничка збирка Војног музеја јединствен је по броју и вредности уметничких дела којима располаже. Заслуга за њено оснивање припада генералу Војиславу Вуковићу, који је на дужности управника Војног музеја био од 1934. до 1945.

године, али и Саветодавном и Уметничком одбору Војног музеја. Уметничка дела су у Музеј стизала путем откупа, поклона или поруџбина. Министарство војске и морнарице Краљевине Југославије обезбедило је знатна материјална средства за откуп уметничких дела за Војни музеј, што је допринело да се за кратко време створи вредна колекција. Фонд уметничке збирке увећавао се и даровима од установа и појединаца. Међу првим дародавцима били су уметници и њихови потомци.

Велика добротворка београдских културних установа Катарина Јовановић, кћи Анастаса Јовановића, поклонила је вредну колекцију очевих литографија. Дародавац Војног музеја био је и вајар Сретен Стојановић, поконио је бисту краља Александра I. После продаје својих радова сликар Михаило Миловановић поконио је Музеју две своје слике. Сликарка Љубица Луковић је после продаје слика сестре Надежде Петровић, поконила Надеждину палету и њен чувени Аутопортрет, који је 1947. уступљен Народном музеју у Београду.

РАТНИ СЛИКАРИ

Народна скупштина Краљевине Југославија поклонила је слику Николе Бешевића Краљевић Марко на Шарцу. Народни музеј је 1938. године поконио Војном музеју седам изузетно вредних портрета: Портрет Карађорђа, рад Уроша Предића; Портрет кнеза Александра Карађорђевића, Уроша Кнежевића; затим Портрет кнеза Милоша, дело аустројског сликара Јоханеса Беса; Портрет краља Милана (није сачуван) и Портрет кнеза

Лукијан Бибић, Јаков
Ненадовић, уље на платну

Паја Јовановић, краљ
Александар Карађорђевић,
уље на платну

Михаила, оба од Стевана Тодоровића, Портрет краља Милана (оснивача Војног музеја), настао у Паризу у атељеу Надар; и Портрет краља Александра Обреновића, рад Марка Мурата.

Посебну драгоценост уметничке збирке представљају радови „ратних сликара 1912–1918“. Сакупљено је око 500 слика, скица и цртежа осамнаест ратних сликара. Национални ентузијазам понео је у страхоте ратног вихора читаву једну генерацију ликовних уметника. На бројним српским ратништима од Цера до Солуна, у периоду од пропасти да ослобођења, стварало је око четрдесет сликара који су били углавном ратници или добровољне болничарке. Сликари су били распоређени у ратне јединице да би пратили живот на фронту и операције наше војске. У првим годинама рата, у своје мале блокове скицирају и своје прве ратне утиске – фигуре или ликови обичних војника, официра, рањеника, скице положаја, оружја, борбе, смрти. То је драгоцен грађа о једном времену и његовим напорима и идеалима.

Поред брижљиво неговане документарне уметности, у четири трагичне ратне године, у изгнанству, у збегу, на острвима рана, мучеништва и лечења настала су и најзначајнија импресионистичка платна српске уметности. Међу ратним сликарима било је и оних који су стварали нашу модерну уметност – Надежда Петровић, Коста Миличевић, Михаило Миловановић. Тако је Први светски рат и поред свих тешких губитака које јој је нанео, обогатио српску уметност за знатан број ремек дела.

После Другог светског рата, Уметничка збирка Војног музеја увећана је за још један фонд ликовних дела. Реч је о радовима који су настали од 1941. до 1945. године. Откупом и поклоницама стечена је ова колекција која садржи дела активних учесника НОР-а и уметника који су године рата провели у заробљеничким и концентрационим логорима. Фонд Уметничке збирке се и даље увећавао делима племенитих дародаваца Војног музеја. Међу послератних дародаваца треба истаћи потомаке генерала Војислава Вуковића и генерала Јеврема Дамјановића, који су, осим пор-

трета својих угледних предака, Војном музеју поклонили и друге вредне музејске предмете. На иницијативу тадашње Галерије Дома ЈНА, од групе академских сликара наручено је да се уради колекција портрета генерала ЈНА. Колекција садржи 30 портрета. Галерија је Војном музеју предала колекцију 1987. године. Велику донацију Војном музеју учинила је Галерија Централног клуба Војске Југославије 1993. године. Том приликом Уметничка збирка увећана је за 391 вредно ликовно остварење, а реч је о делима савремене уметности, с темом Другог светског рата или савременог војничког живота. Радови су наших великих уметника, између осталих: Мила Милуновића, Милана Коњовића, Милоша Бајића, Раденка Мишевића, Бошка Рисимовића и других. Сликари Милош Гвозденовић је поклонио 10 својих слика рађених по фотографијама које приказују Церску битку, а недавно је Министарство одбране Војном музеју уступило шест вредних слика.

ТВОРЦИ ИСТОРИЈЕ

У атмосфери интересовања за историју и историјске личности, сасвим је природно што су предмети од посебног интереса били баш портрети, тим пре што је та грана сликарства служила и као својеврсна генеалогска документација. Такође, није случајно што Војни музеј садржи велики број портрета и што баш тај део колекције представља зачетак уметничке збирке. Ликови историјских личности су од давнина били велика инспирација ликовним уметницима. Приказати сликарским средствима једну личност, која је снагом свог духа у кључним и преломним тренуцима историјског развоја једне нације одиграла улогу предводника, представља тежак и одговоран посао. Потребно је помирити слободу уметничког стварања и строге историјске захтеве, створити што вернију слику личности, времена, амбијента, како би портретисани остао у трајној усломени. Сликари су били принуђени да поштују посебне захтеве наручилаца и да проналазе концепцијска решења којима би задовољили њихове жеље али и себе као уметничке ствараоце. У збирци се налазе радови најславнијих српских уметника као што су: Урош Кнежевић, Стеван Тодоровић, Урош Предић, Паја Јовановић, Коста Миличевић, Вељко Станојевић, Петар Лубарда, Мило Милуновић, Младен Србиновић. Ту су и радови уметника који су неправедно заборављени: руски сликар Всеволод Гуљевич, портретиста Никола Милојевић, сликар Михаило Миловановић. Пружила нам се прилика да им укажемо дужну пажњу и представимо њихова дела, јер захваљујући њима наша уметност је обогачена многим одличним радовима.

У оквиру Уметничке збирке Војног музеја налази се и изузетно вредна картографска збирка, која обухвата оригиналне гео-

графске и војно географске карте XVII, XVIII и XIX века, урађене углавном у старој графичкој техници бакрореза, а потом бојене ручно. Уз карте, ту се налази и вредна колекција ведута старих градова. Одликују се високим уметничким квалитетом, садржајном географском целовитишћу, тачношћу уцртаних података примерених времену у ком су настали, изузетном калиграфијом и орнаментиком.

Данас Уметничка збирка Војног музеја поседује око три хиљаде радова и они су различити и по времену настанка и по својој ликовној вредности. У дугом раздобљу од XVII века, које потресају ратови и бурни историјски догађаји, стварало је више сликарских нараштаја различитих опредељења. Заступљена су дела водећих представника барока, романтизма, реализма, сецесије, импресионизма, поетског и колористичког

Атеље Надар, Париз, кнез Милан Обреновић, уље на платну

реализма, експресионизма, све до појаве апстрактне уметности и нове фигурације. Заступљени су радови великих мајстора, али и сликара чији нешто скромнији рад никако не умањује њихову улогу. Напротив, њихови радови представљају веома значајан податак о људима и догађајима из наше прошлости и богата су документација, жива, неопределена, која нам дочарала ликовне оних који су стварали нашу историју.

Љубица ДАБИЋ,
виши кустос

ЕСТЕТИКА ОРИЈЕНТА

Мада није од националног значајна, збирка оружја ваневропских земаља завређује пажњу по бројности експоната, њиховом егзотичном изгледу и начину употребе

У Збирци Војног музеја најбројније је оружје афричких земаља. Од укупно 144 примерка, 109 је прикупљено тридесетих година 20. века, а 35 је откупљено 1951. године. Од афричког оружја занимљива је мала збирка из Конга, као и путеви којима је приспела код нас. Наиме, део овог оружја Војном музеју је 1935. поклонио генерал Душан Стефановић (министар Војске Краљевине Србије, канцелар краљевих ордена Краљевине Југославије). Он је раније био ађутант краља Петра Карађорђевића у време када је др Коста Динић био краљев лични лекар. Пошто генерал Стефановић није био у Конгу, он је вероватно те предмете добио на поклон од др Динића или од самог краља Петра. Динић је био у Женеви 1895. године приватни краљев лекар, али је од 1897. до 1902. боравио у Конгу. Одатле се са колекцијом оружја вратио у Женеву и половину поклонио Петру Карађорђевићу. Они су збирке донели у Србију 1903, али се обе губи траг у Првом светском рату.

Поређењем предмета са сачуваних фотографија изложених на зиду у кући Динића и предметима у нашој збирци, те њихове подударности, сматра се да су из истог фонда. Велика је сличност ратних ножева, стрела, копља, мачева и секира, а посебно су занимљиви ударни ножеви племенских поглавица. То је двосекло сечиво са врхом у облику кљуна и са по два до три кружна отвора. Ваљкаста дршка је од ебонивине, по ивицама украшена месинганим розетама европског типа.

Слични ножеви потичу из Судана где су били национално бацачко оружје, са полумесечастим врхом, оштрим са обе стране. Бацало се хоризонтално, при чему се обртало око своје осе, те је најчешће служило као претеће оружје. Примерци са југа земље, који су више украшавани, служили су као ратнички накит. Кијаче, тешко ударно оружје од ебонивине, типично је за старосуданска племена и племена на северу Конга.

Оружје са подручја Марока интересантно је по утицајима европских стилова у изради. Домородачко становништво Марока су Бербери и Арапи, док мањину чине Јевреји (златари и трговци пореклом из Шпаније), Шпанци и Французи. Све до продора европског фабричког оружја, у Мароку су израђиване по-

знате пушке кременаче у Тетиану, Фесу и Маракешу, сабље арапског типа, бодже и месингани оружни прибор. Сачувани су примерци барутница из 19. века. Посебно је вредна пушка кременача, веома квалитетно украшена. Табан је цизелиран са нечитким натписом европског порекла, док је на цеви гравиран и посребрен арапски натпис. Типичан марокански широки кундак је, као и усадник, сав изрезбарен.

ња дрвета и камена, јер метал у Океанији до појаве Европљана није био познат. Најзначајније је оружје са Адмиралских острва. Становници овог подручја користили су копља, ређе бодже, секире, а лук и стрелу су употребљавали само за лов. Од 1887. почели су да, посредством Европљана, користе ручно ватрено оружје. Карактеристика њиховог оружја је што су врхови копља и бодже од обсидијана – камена вулканског порекла.

Део збирке оружја Азије, Африке и Океаније

У Алжиру, у Кабилима, где су живели најчистији Бербери, израђивано је најразличитије оружје и коњичка опрема. Нарочито су се истицали у украшавању оружја, седефом, коралима, бакарном и сребрном жицом примењујући груби филигран. Користили су геометријску орнаментiku, типичну за Бербере. За дрвене делове оружја користили су сопствену ораховину, док су цеви за ватрено оружје набављали посредством Турака.

ТАБУКЕ, КУКРИ И КАТАНЕ

Занимљиви су мачеви – табуке, оружје Туарега, потомака старог становништва Либије. Сматра се да су их радили по узору на римске мачеве или мачеве крсташа. Најчешће су били у наоружању старешина, али су с временом постали декоративни део мушке ношње племена од западног Судана до Нила.

После Другог светског рата Војни музеј је добијао на поклон и откупљивао предмете пореклом из Азије и Океаније. Са овог подручја чува се око 50 предмета, прикупљених почетком 20. века. Израђени су на традиционалан начин обрде и уметничког украшава-

Више су их користили као оруђе. Копља су им служила за препад противника и као плесни украс. На средњем делу дршке причвршћивали су фигуралну композицију главе крокодила и људске главе, која означава успомену на претка. Лукови и стреле са Иријана (Н. Гвинеја) су од бамбуса а лике. Са Соломонских острва су копља са стилизованом представом човека, која треба по веровању да носиоцу позајми снагу.

Од оружја пореклом из Азије веома су занимљиви примерци бодже – кукри, из племена Гурка из Бурме. Челничко сечиво, благо повијено, при врху проширено са корицама украшеним црвеним и зеленим коралима. Из Кине потичу познате катане, оклопи и ритуални предмети, међу којима је бронзана фигура бога рата. Из Индије су криви бодже и гоничи слонов. Веома декоративни штитови потичу из Персије, одакле су и занимљиви буздовани у облику људске и волујске главе. Служили су најчешће као украсни предмети. ■

Анђелија РАДОВИЋ,
виши кустос

Збирка фото-документације

ТРЕНУТАК ВЕЧНОСТИ

Ниједан други извор, ма како да је објективан или сликовит, не може тако јасно и живо, као фотографија, описати човекова осећања. Лице борца који у рову очекује команду за јуриш на непријатеља је веома тешко описати речима, осећања заробљеног војника, такође.

Фонд фото-документације је највећа збирка у Војном музеју, која се састоји од материјала забележеног на стакленим фотографским плочама, панорамским негативима, негативима и фотографијама. Фотографија као историјски извор је изузетно значајна за историчаре, за истраживаче веома занимљива, а често и незамењива. Она нам пружа непосредно сведочанство о разним догађајима, али и поглед из једног другог времена на људска осећања, патњу, бол, страх или весеље и срећу.

Ради лакшег сналажења у обиљу материјала фото-документација подељена је на посебне фондове који обухватају различите периоде.

Фонд раније ратне историје обухвата период од појаве првих фотографија у Србији и првих путујућих фотографа, па све до кроја Првог светског рата. Овај, можда најзначајнији фонд, садржи веома важне фотографије које представљају културну баштину српског народа. Многе фотографије из овог фонда су већ познате јавности јер се налазе, као илустрације, у готово свим историјским делима, убиеницима, новинским чланцима и фељтонима који се баве овим периодом. Сачуване су много-

бројне фотографије српских династија Обреновића и Карађорђевића, многих познатих и важних личности, али и фотографије младих људи који ће се тек касније изборити за своје место у историји, постати познати и славни. Управо је такав случај са сликама младог, још голобрадог, питомца 32. класе Краљевске српске војне академије Војислава Танкосића или младог поручника Живојина Мишића.

РАТНИ ФОТОГРАФИ

Како су историју српског народа са почетка 20. века обележила велика ратна искушења, прво у ослободилачким ратовима, а касније и одбрана отаџбине у Првом светском рату, тако су и фотографије из овог периода углавном документарне слике људског страдања, патње али и борбе за опстанак. Врховна команда српске војске је веома рано схватила пун значај и важност фотографије. Већ 1912. године Врховна команда уводи звање „ратног сликара“, а сликари и фотографи су имали дужност да прате и бележе све важније догађаје на сектору фронта који би им био додељен. „Упут за употребу ратних сликара придодатих штабовима виших јединица на бојишту“, штампан у Ваљеву августа 1914. године, веома је

јасан о улози ратних сликара (фотографа) и у њему се изричито каже: „Ратни сликари не треба да пропусте ниједан важнији моменат борбе, који би био од вредности за историју. Ради тога потребно је да они са најживљим интересовањем – по потреби и са личним пожртвовањем – прате ток борбе, старојући се да се што више унесу у суштину њену и да понесу што јаче импресије из ње“. Правилно схваћен значај фотографије омогућио је да се њиховим објављивањем у инострану штампи знатно утиче на формирање јавног мњења. Најбољи пример је ратни сликар Владимир Бецић, који је био дописник француског часописа „Лиллустратион“ где је објављивао фотографије са фронта и тако умногоме допринео да француска јавност схвати величину ратних напора Краљевине Србије и њеног народа. Српска војска је користила фотографије и као моћно средство за подизање морала властитим трупама, о чему нам најбоље сведочи допис Дунавске дивизије од 12. новембра 1917, који се заједно са једном фотографијом чува у збирци Војног музеја. У допису насловљеном на штабове свих пукова се каже: „Част ми је послати примерака (не каже се колико) фотографије која представља погреб српских заробљених војника, који

Албум, поклон официјерског
кора кнезу Милану
Обреновићу, 1872

су једног дана месеца јануара ове године освајали мртви у заробљеничком логору у Ашаху у Аустрији, услед зиме и глади. Ову је слику пренео један од наших размењених војника, који је био у заробљеничком логору. Молим да се по једна фотографија пошаље сваком батаљону и нареди да се иста покаже сваком војнику и том приликом на убедљив начин му представе тешке муке, невоље и патње, које немилосрдно сатиру наше војнике у ропству код непријатеља”.

После 1918. године и краја Светског рата није престало интересовање за фотографију. Сада у мирнодопским условима бројни фотографи бележе разне важне догађаје који су окупирали пажњу јавности новонастале државе, и који су данас похрањени у фонду Прес бироа. Призори церемонија потписивања важних државних споразума, као што су уговори о савезу Мала Антанта или Балканска Антанта, смењују се са сликама свечаних дочека разних државних делегација, као што је била посета начелника генералштаба САД генерала Далгаса Мек Артура, током септембра 1931. године. Ипак, далеко су бројније фотографије које приказују сасвим обичан живот једноставних људи и обичних војника. Пуковске славе, маневри, параде, гимнастичке вежбе и вежбе на стрелишту јасно нам дочаравају свакодневне, мирнодопске задатке краљевске војске.

ДОКАЗИ ЗЛОЧИНА

Нажалост, период мира није дуго трајао. Нови светски рат погодио је и нашу земљу. Ратна збивања, патње, страдања, страх и бол опет су се нашли пред објективима бројних аматера и професионалних фотографа. Свесни огромне моћи фотографије све стране у

Повлачење преко
Албаније, 1915

овом сукобу су се трудиле да забележе што више значајних момената и искористе их за своје потребе. На фотографијама је јасно и живо забележена пропаст и капитулација краљевске војске и одвођење официра и војника у неизвесност заробљеништва. На посматрача изузетно потресно делују призори немачке окупације и репресалија над недужним становништвом, као што су масовна стрељања у Шапцу, Краљеву и Крагујевцу, вешања родољуба на стубове уличне расвете по централним београдским улицама.

Од свих фотографија које се чувају у фонду Другог светског рата, свакако су најупечатљивије оне које је сакупила Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача. Ове фотографије су изузетно значајне јер представљају готово једини начин на који данашњи посматрач може схватити праве страхоте рата, а да их при томе и сам не искуси.

Истраживачима су изузетно занимљиве и серије фотографија што су их снимили службени фотографи и фоторепортери који су пратили разне непријатељске војске и јединице. Најобимнију такву серију чине снимци немачких репортера који овековечују поход немачке војске на СССР и по северној Африци. Званични снимци оружаних формација НДХ су сви означени печатом „ФОТО ПРОМИЦДБА”, а као што само име каже служили су у пропагандне

сврхе усташког режима и приказују „херојску” борбу усташа и домобрана против „четничко – комунистичких” снага, како се то често наглашава у легенди записаној на полећини фотографија.

У фото-документацији постоји и изузетно обиман фонд чије фотографије прате послератни развој оружаних снага СФРЈ, али и слике настале у тешком времену грађанског рата, распада државе и последњих ратних збивања. У оквиру овог фонда постоји посебна збирка фотографија и филмова на којима су забележене посете значајних личности и важних државних делегација. Наша установа је имала част да своју сталну поставку покаже британској краљици Елизабети (1970) и престолонаследнику британског престола принцу Чарлсу (1978), председнику републике Француске Франсоа Митерану (1983), али и председнику владе Вијетнама Хо Ши Мину (1957) или кубанском револуционару, тада министру спољних послова Кубе Ернесту Че Гевари (1957).

КРАЉЕВСКИ АЛБУМИ

У фото-документацији Војног музеја чувају се и многобројни албуми, међу којима је и албум израђен поводом посете краља Петра I Карађорђевића манастиру Хиландар 1910. године. Поред изванредних фотографија манастирског комплекса, старих повеља и икона из ризнице манастира, посебну пажњу привлачи фотографија на којој се види краљ Петар како са лопатом у рукама укопава садницу чемпреса.

Најрепрезентативнији комад у нашем фонду, прави бисер примењене уметности, јесте велики албум са 275 фотографија „кабинет” формата официјерског кора српске војске, а који је уручен кнезу Милану Обреновићу 1872. године поводом велике прославе његовог пунолетства и почетка самосталне владавине. Нацрт за корице урадио је сликар Стева Тодоровић, а начињене су од плавог сомота са сребрним оковима и емајлираним грбом Кнежевине Србије. Око грба стоји натпис „КЊАЗУ СРПСКОМ МИЛАНУ М. ОБРЕНОВИЋУ IV – ЊЕГОВИ ОФИЦИРИ”. Репрезентативне фотографије израдио је дворски фотограф Никола Штокман. Занимљиво је да су ту фотографисани и млади официри који ће тек касније бити овековечани непролазном славом као што су поручник Радомир Путник и Кока Миловановић. ■

Вук ОБРАДОВИЋ, кустос

СПАЈАЊЕ НЕСПОЈИВОГ

Тенк и топови из музејске збирке изложени на Војној академији

Значај ове збирке је велики, јер она у себи спаја експонате наоружања произведених на обе стране епохе хладног рата. И америчке и совјетске примерке, а поврх свега и експонате који сведоче о развоју домаће војне памети и индустрије. Зато ће она бити веома интересантна за све познаваоце наоружања, јер често спаја неспојиво. Са друге стране, прикупљена техника сведочиће о наоружању војске на овом простору у другој половини двадесетог века.

Свесношћу простора око Војног музеја на Калемегдану, слободно можемо рећи и неразумеваче савремене историје, па и недостатак техничке културе, утицали су да до скоро није било систематичног прикупљања нових експоната возила или артиљеријских оруђа. У збирци Музеја основ ове поставке чине средства прикупљена током педесетих година, која су повучена из наоружања тадашње армије.

Од уласка Војног музеја у састав Сектора за људске ресурсе лета 2007, покренута је систематска акција идентификације и пребацивања раскинутих примерака борбених и моторних возила, артиљерије разних калибара у састав музејске збирке. Вредни примерци технике и наоружања пронађени су на полигонима за обуку, у касарнама где су та средства била предвиђена за расход, ремонтним заводима и на другим местима широм Србије. Тако је током 2007. и 2008. године настала нова збирка, која још нема свој званичан назив, нити јединствену локацију. Збирка у којој су артиљерија, борбена и моторна возила коришћена у Југословенској на-

родној армији, али и војскама које су настале из ње током деведесетих година.

Оваквих збирки било је од раније у саставу армије, па су неке доспеле и до данашње Војске Србије. Једна од њих названа је „Стална колекција“. Она је формирана у Мостару, а потом пресељена у складиште у банатском селу Качарево. Друга слична збирка је она која се налази на полигону Никинци у саставу Техничког опитног центра. Очекује се да у току наредних месеци обе обогате колекције Војног музеја и уђу у састав „збирке која настаје“.

Међутим, највећи изазов било је проналажење појединачних примерака. Обилазећи јединице и установе војске широм Србије, идентификовали смо више историјских примерака наоружања и возила, које смо у протеклим месецима пребацили на привремену локацију у касарни у Жаркову, односно у Војну академију на Бањици, где је од раније било примерака артиљеријског наоружања које је красило круг ове школске установе.

Највећи део ове „пронађене“ технике потиче из Другог светског рата и налазио се у наоружању ЈНА у послератним деценијама.

Знатан део дошао је у наоружање преко програма америчке војне помоћи, који је Југославија прихватила од 1951. до 1958. године. Ту су и примерци совјетског наоружања набањених после 1961, али и многа средства израђена у југословенским војним фабрикама.

Због личног афинитета и бављења овом темом од раније, али и због старости и реткости, највише пажње поклонили смо проналажењу америчке и британске технике која је стигла путем програма војне помоћи. Пошто је највећи део те технике повучен из употребе пре тридесет и више година, сваки откривени примерак био је прави истраживачки драгуљ.

Тако смо у Техничком ремонтном заводу Чачак пронашли прилично ретак британски „вучни воз“ (камион са приколицом за транспортовање борбених возила и машина) типа фоден МТУ, потом у касарни у Крушевцу неколико камиона – радионица типа ГМЦ ЦЦКВ 353, популарних џемсова, а на суседном полигону Равњак тенкове М47 Патон, оклопне аутомобиле МЗА1 вајт скауткар и М-8 грејхаунд, те хаубице 105 мм типа М-3. У Нишу, у касарни Пантелеј, међу камионима који су на употреби нашли смо у одличном стању, такође прилично ретак, десеттонски камион за извлачење типа кенворт. Коначно, на полигону у Панчеву нашли смо противавионски полугусеничар М15 и тенк типа М-4 шерман.

Од совјетске технике, које је током шездесетих и седамдесетих година стизала у наоружање ЈНА, прикупили смо више интересантних примерака. На Војној академији пронашли смо тенкове Т-34Б, односно Т-55 раније серије, трактор гусеничар АТС 59Г, а

лета 2006. међу средствима расформиране Прве оклопне бригаде и лаки пливачући тенк ПТ-76. Овај последњи сада је веома ретак примерак, јер су тенкови тог типа повучени и исечени после Дејтонског споразума 1996–1997. године. Обилазак Војнотехничког института и Техничког опитног центра отворио је могућност да се у збирци Војног музеја нађу и неки од прототипова возила (гара, ПА борбено возило сава) или топова (топаз и други), које је наша индустрија израдила током осамдесетих година.

Повлачење знатног дела неперспективне технике из војске у протекле две године створило је прилику да се и из тог контингента изабере један део наоружања за збирку Војног музеја. Тако смо обилазећи касарне у којима се чува повучена техника (Смедерево, Смедеревска Паланка, Неготин...) идентификовали и за колекцију изабрали адекватне примерке наоружања совјетског порекла: тенка Т-72, инжењеријске верзије тенкова Т-55, оклопне транспортере типа БТР-50, БТР-60, извиђачке аутомобиле БРДМ-2 у неколико верзија, топове Т-12 100 мм, М-46 130 мм, хаубице Д-20 152 мм и Д-30 122 мм, затим чехословачке самоходне ПА топове типа М53/59, познатије као праге, домаће оклопне транспортере типа М-60, М-80 БВП у неколико верзија, возила типа БОВ, хаубице типа М-56 105 мм, М-65 155 мм, Д-30Ј 122 мм, лаке ПА топове М-55 калибра 20 мм, минобацаче разних калибара и друго. Ходећи тако по касарнама, у потрази за експонатима, и аутор овог текста наишао је на оклопни транспортер типа БТР, на коме је пре више од две деценије у Словенији служио војни рок.

У међувремену, са друге стране, одговорни органи у Министарству одбране и Генералштабу, постепено су схватили значај идеје чувања појединих примерака технике која се не користи, па су тако сада многи од најстаријих или најбољих примерака возила идентификовани у документацији, а онда неопходном папирологијом додељени Војном музеју. ■

Др Бојан ДИМИТРИЈЕВИЋ

ГВОЗДЕНИ И НЕМИ ЧУВАРИ

Збирка артиљеријског оруђа, између осталог, чинила је основу прве сталне поставке Војног музеја из 1904. године. Осим два топа која су се налазила испред улаза у зграду Музеја, већи број спредпунећих топова, од којих и четири Карађорђева топа ливена у српској тополиници 1811. године, красила су изложбени простор.

Као и већина збирки, и ова је оштећена или делом уништена током два светска рата. Након Другог светског рата у Музеју је остало нешто више од двадесетак топова и хаубица коришћених током балканских ратова и у Првом светском рату, а које је музеј примио 1935. године од ВТЗ Крагујевац. Такође, остале су и три цеви обалска топа, која су, 1936. године, допремљена са кладовске тврђаве. У послератним годинама наставља се са прикупљањем предмета, па у Музеј пристиже већи број артиљеријског оруђа и оклопних возила из минулог рата. Такође, са јадранске обале, крајем 1960. године, прикупљено је двадесетак тешких обалско-тврђавских топова који су изложени у екстеријеру Војног музеја.

Најстарија артиљеријска оруђа изложена у екстеријеру Војног музеја су спредпунећи топови који датирају од друге половине 17. до половине 19. века. Осим четири цеви које су изливане од бронзе – туча, све остале су од гвожђа. Највећи број ових цеви изливен је у радионицама у Аустрији, неколико у Француској и Великој Британији.

Библиотека Војног музеја ПИСАНО БЛАГО

После оснивања Војног музеја, 1878. године, поред прикупљања музејских предмета, у његове фондове похрањивано је и писано благо. Брижљиво сакупљан, обрађиван и чуван библиотечки фонд, углавном из области опште и националне историје, војне науке, историје уметности, археологије, етнологије и музеологије је на српском и светским језицима, знатно је увећан и данас има око 12.500 књига и више од 6.000 часописа.

Најстарија књига у библиотеци Војног музеја је из друге половине 16. века, штампана у Венецији 1574. године. Овде се чува неколико дела штампаних током 17. века у Бечу, Венецији, Нирнбергу, Амстердаму, а која се односе на историју европских држава које су имале додира са дешавањима на Балкану и утицајем на њега. Дела из 18. века нису реткост у овој библиотеци. Посебно место заузима тротомно дело о принцу Евгенију Савојском из 1729. Ова принчевска вој-

Најстарија артиљеријска оруђа изложена у екстеријеру Војног музеја су спредпунећи топови из друге половине 17. до средине 19. века.

Пажњу посетилаца нарочито привлачи већи број оклопних транспортера, танкета и тенкова.

С краја 19. и почетка 20. века у екстеријеру се налазе примерци свих водећих европских произвођача артиљеријског оруђа тога времена (Сцхneider, Скодањерке, Крупп, Рхеинметалл, Социете анониме дес анциенс етаблиссементс Цаил). Осим примерака које је Србија купила, изложена су и артиљеријска оруђа која су заплењена у Првом балканском рату, средства добијена од Француске приликом пробоја Солунског фронта, неколико примерака који су затечени у магацинима након Првог светског рата, а налазили су се у наоружању аустроугарске војске.

Након Првог светског рата, осим оруђа које је остало у Краљевини СХС, купљене су извесне количине артиљеријског оруђа. Од тих примерака данас се у екстеријеру Војног музеја налазе две италијанске пољске хаубице 105 мм снајдер М.1913 (Cannone da 105/28 Mod. 13), изузетан примерак мерзера 305 мм М.11/30 шкода (30.5 cm Mörser M.11), а које је Југославија увезла из Чехословачке 1930. године. Ови топови повучени су из употребе пре избијања Другог светског рата.

на историја, луксузне опреме, илустрована је гравирима на којима су портрети војсковођа, прикази битака и опсада утврђења. Цело једно поглавље посвећено је опсади Београда. Врло вредан и богато заступљен је фонд књига, штампан у Бечу, писан готичком.

Деветнаести век је време пробуђене националне свести српског народа. Српску револуцију, започету 1804. године, поред Срба, забележили су и европски великани као што је Leopold Ranke. Док је један Немац писао српску историју дружећи се са Вуком Стефановићем Караџићем, дотле је овај уређивао и штампао алманах Даница у Бечу. Ратна прошлост Балкана, нарочито ослободилачки ратови српског народа у 19. веку, оставили су трага у европској историографији. Многа дела су богата подацима о Војној крајини, Војводини, Кнежевини и Краљевини Србији, Босни и Херцеговини.

Љуба МАЈСТОРОВИЋ

Из Чехословачке, пред рат, увезени су и противтенковски топови 47 мм М.38 (Skoda 47 mm kanon P.U.V. vz 36), што су Немци врло брзо стопирали, јер је овај топ био један од ретких оруђа који је могао пробити оклоп руског тенка Т-34, па су га оставили за своје потребе. Уместо њих, Краљевина Југославија од Немачке купује 400 противтенковских топова шкода 37 мм М.1939, а које су они запленили након окупације Чехословачке. И ови топови су, такође, изложени у екстеријеру Војног музеја.

Након Другог светског рата у Музеј пристиже већи број артиљеријског оруђа и оклопних возила, међу којима и изузетно ретки примерци. Пажњу посетиоцима нарочито привлачи већи број оклопних транспортера, танкета и тенкова различитих земаља (Пољске, Чехословачке, Италије, Немачке, Русије, САД). Од тих средстава посебно се издвајају пољска танкета ТКФ-3, којих је произведено укупно 18 комада, а једини сачувани примерак је управо изложен у екстеријеру. Исти случај је и са немачким лаким тенком (PzKpfw I Ausf F VK 1801), којих је произведено свега 30. У екстеријеру су и два лака америчка тека стјуарт (M3 A1 – Stuart III и M5 A1 – Stuart V). Такође, изложени су и италијански лаки тенк (CA M15/42 Carro Armato), немачки средњи тенк (PzKpf IV Ausf F Sd. Kfz. 161), совјетски средњи тенк Т 34 и југословенски тенк А1, којих је, 1950. године у фабрици Петар Драпшин, произведено свега пет комада.

Осим оклопних возила у екстеријеру Војног музеја изложена су и бројна артиљеријска оруђа заплењена током Другог светског рата од Италијана и Немаца. Пажњу скреће неколико противавионских топова, више противоклопних и брдских топова, изванредан број оруђа добијен као совјетска помоћ, а ту су и амерички топови добијени преко војне помоћи почетком педесетих година прошлог века. Након готово века марљивог прикупљања оруђа, створена је, ако не највреднија, онда сигурно једна од најређих збирки артиљеријског оруђа и оклопних средстава у Европи.

Мр Мирко ПЕКОВИЋ, виши кустос

У сусрет јубилеју

РИЗНИЦА НАЦИОНАЛНЕ ИСТОРИЈЕ

Оно што Војни музеј чини нарочитим није само чињеница да постоји 130 година, јер време, сведоци смо, није увек најбољи савезник. Његова посебност је у томе што је оставио печат у том времену и сачувао сведочанства о бурним вековима у којима се стварала српска држава, стицала слобода и национални идентитет.

Војни музеј је током више од једног века постојања, упркос страдањима у светским ратовима и, усудио бих се рећи, запостављености током последњих деценија, која је резултат тешких друштвених и политичких криза, ратова и распада држава чијој је исто рији служио, прикупио релевантну збирку од око 35.000 предмета оружја, опреме, униформи, одликовања, застава, археолошког материјала, уметничких дела, топова и тенкова, и често, уз велике напоре, реализовао многе запажене изложбе и објавио већи број каталога и монографија. Прошли рођендан прославили смо обнављањем музејског гласника Весник бр. 34, после готово дводеценијске паузе и обавезали се да ће часопис убудуће излазити редовно и бити све бољи. Надамо се да смо овогодишњим бројем то обећање у доброј мери и испунили, мада тежња ка бољем остаје наш трајни избор и обавеза.

Овогодишњи јубилеј обележавамо изложбом чија су тема управо ратови за ослобођење и независност 1876–1878, а у славу и дужно поштовање свима онима који су, не само у тим ратовима, већ током читаве дуге и често веома напрегнуте српске историје, положили своје животе и уградили себе у најузвишенији циљ који се слободом зове. Као меморијал остао је Војни музеј, поуздан сведок чије сећање не бледи, већ с временом постаје све јасније и бистрије, не познајући границе времена и простора. Редукована верзија ове изложбе била је део значајног међународног пројекта, у организацији Националног војноисторијског музеја у Бугарској под називом „Руско-турски рат 1877–1878“, маја ове године у Софији. Тим пројектом обухваћене су све земље учеснице у ратовима, а допринос Војног музеја био је изузетно запажен.

Посетиоци изложбе „Српско-турски ратови 1876–1878“, која је приређена у галерији нашег древног здања на Горњем граду Београдске тврђаве, просудиће сами да ли смо и колико остали верни светом циљу и традицији, а уверени смо да држава Србија неће напустити институцију у којој су сачувана тако драгоценост сведочанства њене историје. Током јубиларне године Музеј, такође, има част да заједно са Француским културним центром почетком новембра приреди изложбу посвећену деведесетогодишњици првог мировног споразума у Првом светском рату, који је потписан 29. септембра 1918. у Солуну, а која ће представити савезништво пет европских народа у крвавом Великом рату: Француза, Срба, Британаца, Италијана и Грка. Иницијатива за овај пројекат потекла је од Француза, што говори да Срби нису заборављени од својих савезника, да су хероизам српске војске и неописиве патње и жртве српског народа у тим годинама остали вечно записани на страницама историје свих народа чији су највиши идеали слобода и правда. ■

Мирослав КНЕЖЕВИЋ,
пуковник, начелник Војног музеја

Уредник прилога
Драгана МАРКОВИЋ
Фотографије
Немања ПАНЧИЋ

Пише
Бранко КОПУНОВИЋ

РАТ ГДЕ ГА НЕМА

Мучно нам је да понављамо број страдалих у саобраћајним несрећама овог лета. Човек не би знао одакле да почне и чиме да закључи црну листу. Узалуд упозорења полиције, вапаји повређених, молбе родитеља... Не вреди! Често помињани Закон о безбедности саобраћаја поштриће казнену политику, али тешко да ће изменити свест возача. Је ли то питање личне или опште културе, зрелости или одговорности, људскости или наивности?... Тешко је рећи, осим да се тиче менталне стране човекове личности. Дobar човек није обавезно и солидан возач. Управљач и снага мотора множе фактор ризика, кажу психолози. Не постоји та земља која може напобирчити полицајца „по глави возача“. Боже сачувај. Нити је саобраћај тако осмишљен да га воде људи у униформама. Они га контролишу и помажу онима за управљачем, каже теорија.

Призоре од којих човеку застане дах, а кнедла у грлу неиздрживо призива осећај горчине, гледамо као пратећу појаву летње реке туриста. Клинички центар „Војводина“ у Новом Саду, постао је права ратна болница. Хирурзи и њихове пожртвоване колеге падају од посла. Овај се сударио, онај преврнуо, те одлетео, па прелетео... Суморан биланс погинулих и повређених. Најчешћи узрок „људски фактор“. Проста заменица за пребрзу вожњу, надобудност, непоштовање прописа, немар сваке врсте... Кажу да тако није било ни за време бомбардовања. Рат где га нема. Јунаци месеца су људи у белим мантилима, односно зеленим одорама. Новосађани о којима је реч изведу више од 45.000 интервенција годишње, али ово лето им је готово удвостручило биланс. И тек што су збринули повређене туристе из Пољске, са „Егзита“ су им донели несрећнике на које се обрушила грана. Младост девојке из Парафина је прекинута на музичком фестивалу. Каква иронија...

Мало освежења стигло нам је у виду победа наших ватерполиста, који су у Малаги покушали да одбране назив европских шампиона. Играла су против веома јаких противника и под тешким мислима о свом другу и саборцу Данилу Икодиновићу, који бије животну битку у поменутом новосадском клиничком центру. Недостајао је Дача, не само због његових сјајних шутева, маестралних проигравања и сјајне игре у одбрани. Његов неодољиви дух победника, покретачка снага, неуништива енергија... тога није било и управо се то осетило. Празнина. У идеји и коначној реализацији. Један човек, душа тима. Знамо какав је тим без душе и снаге. Онакав какав је био у финалу. На страну мотивисана репрезентација Црне Горе, чак и судије чији се учинак може назвати само једним именом:

безобразлук! Пекинг је нова прилика и верујемо да ће наши момци показати од какве су грађе. Наравно, Дачи и даље држимо палчеве...

У време када је енергената, уопште, све мање, а барел нафте на светском тржишту вртоглаво расте, ни наше танушно тржиште није имуно на тај галоп. Цене нафтних деривата мењају се готово сваке недеље. Вожња аутомобила за обичан свет, у чијем се стандарду најчешће препознају припадници војске, постаје луксуз. Ако дотекне од скромног кућног буџета, вози се тек колико се мора. Ми, нажалост, немамо значајне изворе, али све је актуелнија могућа капитална експлоатација угљних шкриљаца из алексиначког базена. Према најновијим подацима, барел сирове нафте на берзи кошта 145 долара, док барел нафте добијене из угљних шкриљаца стаје, у најскупљој варијанти, свега 95 долара. Јасно је где лежи рачуница. У Министарству рударства и енергетике кажу да је студија изводљивости у којој би требало да се одреди исплативост експлоатације тог енергетског богатства тек у повоју. Док ми дуго меркамо и вагамо, енергичан пословни свет реагује брзо. Државе веома заинтересоване за алексиначка налазишта су Израел, Швајцарска и Естонија. Понуде су веома озбиљне.

Тако ствари стоје с нафтом, а у сточном фонду „дебео“ минус. Пре тога само да напоменемо: у последњих пет година никада није засејано мање пшенице а никада није био овако берићетан принос. Чињеница која збуњује Дејвида Коперфилда и Биг Лалета заједно. Свој скромни допринос товној живини дала је извесна крава Белка, која је у селу крај Београда отелила четири лепотана. Дешавало се, кажу домаћини, да на свет дође два, ретко три телета, али четири је број за поштовање. Нека је кренуло, макар и на микро плану.

Завршена је градња „Куће снова“. Петнаест парова је месецима радило и градило, а само су младе Нишлије оствариле сан вредан, ни мање ни више, него пола милиона евра. Наздравље! Праведно или не, логично или сурово, али тако је осмислио млађи брат великог брата, па гледаоцима приредио нови риалити шоу, где сви губе осим једног или један побеђује, а остали ћорак, како вам драго. Шта ће све људи да измисле не би ли забавили народ, који не може а да се не упита: одакле толико новци на изволте? Ако је нешто у свему поучно јесте порука да се велико благо стиче радом и знојем, а не развлачењем по фотељама и оговарањем.

У јеку је сезона купања, опет су страдали неуки и води невични. Зато се сетите речи великог барда писане речи Душка Радовића: не учите децу да пливају ако их нисте уверили да то радите боље од њих.■

УКЛАЊАЊЕ РИ

Србија је једна од најважнијих чланица Организације за забрану хемијског оружја (ОПСВ) у овом делу Европе. Осим што испуњавања све уговорене обавезе, наша земља значајан допринос даје у обуци и едукацији домаћег, али и иностраног кадра у тој области.

На иницијативу Министарства спољних послова Србије и Националне комисије за спровођење Конвенције о забрани хемијског оружја, у Београду је недавно, у сарадњи са Организацијом за забрану хемијског оружја (ОПСВ), одржан Седми регионални састанак националних тела држава источне Европе. Представници 23 земље те регионалне групе разматрали су најважнија питања из Конвенције, а посебно улогу националних тела и њихову сарадњу са царинским службама, са нагласком на условима за увоз и извоз хемикалија регулисаних Конвенцијом, њиховом идентификовању, контроли, извештавању о њима, оцени ризика, методама кријумчарења и примени посебних царинских софтвера, као и контроли хемијске индустрије.

■ СРБИЈА ИСПУЊАВА ОБАВЕЗЕ

Делегација Србије, састављена од експерата из ресора који сачињавају Комисију за спровођење Конвенције (министарстава спољних послова, одбране, економије и регионалног развоја, заштите животне средине, унутрашњих послова као и Управе царина) представила је активности својих ресора, посебно оних које се односе на царин-

ЗИКА

ску и граничну контролу, увоз и извоз хемикалија, контролу хемијске индустрије и активности у области ванредних ситуација.

У оквиру програма учесници у расправи посетили су Национални центар за контролу тровања на ВМА, Центар АБХО (у коме се одржавао међународни курс за заштиту од хемијског оружја) и корпорацију „Трајал“ у Крушевцу, као институције које имају запажену улогу у сарадњи Србије са OPCW.

Снимак Радован ПОПОВИЋ

ДОКУМЕНТ КОЈИ ОБАВЕЗУЈЕ

Србија (као правни наследник СРЈ, односно, државне заједнице Србија и Црна Гора) приступила је Конвенцији о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и о његовом уништавању 2000. године, чиме је постала једна од 184 чланице Организације за забрану хемијског оружја, у Хагу.

Конвенција, која је усвојена 1993. године, представља један од најважнијих међународних инструмената за разоружање и контролу наоружања, који садржи прецизне обавезе држава о уништавању хемијског оружја под међународном контролом и верификацијом, уз истовремено омогућавање употребе хемијских супстанци за мирољубиве сврхе.

Контролу, односно, верификацију обављају инспектори Организације, међу којима је неколико експерата из Србије.

Власници највећих количина хемијског оружја, а међу њима су САД, Русија, Индија, Либија, Јужна Кореја, били су дужни да у складу с Конвенцијом униште своје стокове до 29. априла 2007. године. Међутим, како је реч о огромним количинама, које треба уништити у специјалним постројењима и о веома скупом поступку, рок им је продужен до априла 2012 године.

Конвенција контролише три групе хемикалија: бојне отрове, чија је производња потпуно забрањена (сем минималних количина за испитивање заштитне опреме), постројења и производе двојне намене (цивилне и војне) и постројења и хемикалије које се производе у великим количинама.

Уз помоћ предавача те организације истовремено је одржан једнодневни национални семинар за 80 српских цариника. Приликом сусрета генералног директора OPCW аргентинског дипломате Рохелија Фиртера са државним секретаром Радојком Богојевићем, министром заштите животне средине Сашом Драгином и државним секретаром у Министарству одбране Душаном Спасојевићем, наглашено је да је Србија извршила све своје најважније обавезе из Конвенције – након приступања Организацији уништила је остатке постројења за производњу хемијског оружја, наслеђене од ЈНА, основала је национално тело (Комисију) и 2005. године донела Закон за спровођење Конвенције.

ВОДЕЋИ У РЕГИОНУ

Крајем 2007. године Влада је Парламенту упутила предлог текста новог Закона о спровођењу Конвенције. Као важан облик сарадње, марта 2008. године потписан је Споразум о привилегијама и имунитетима особља OPCW.

Указано је да се Србија својим активностима намеће као водећа земља у региону у области сарадње са OPCW и помоћи земљама чланицама у јачању капацитета за заштиту од хемијског оружја.

Као пример наведено је да је на међународним курсевима, које Србија сваке године организује у Центру АБХО у Крушевцу, обучено више од 80 експерата из око 50 земаља. Лане су одржани курсеви за полазнике из неколико земаља северне Африке. Центар се користи и за тренинг инспектора OPCW за рад са „живим агенсима“, јер поседује ограничену, регистровану, количину бојних отрова за те сврхе. Медицинско особље Инспектората OPCW отпочело је стажирање у Националном центру за контролу тровања ВМА.

Истовремено, Србија очекује да од Организације добије и одговарајућу помоћ за обнову лабораторијске и друге техничке опреме, посебно мобилне, неопходне за још успешнију контролу хемикалија из Конвенције.

Генерални директор Фиртер веома је позитивно оценио улогу и активности Србије на спровођењу Конвенције, посебно организовање курсева за заштиту од хемијског оружја. ■

Новица АНДРИЋ

ПУКОВНИК У ПЕНЗИЈИ ДР РАДЕ РАЈИЋ

ОТАЏБИНСКИ ИДЕАЛ

Официрско звање човека увек прати. Одређује га, обележава, издваја. Јединствено је и тешко мерљиво бреме на раменима која носе официрске чиновне. Човек под тим теретом остаје усправан једино ако су његова дела подупрta истинским моралним начелима отаџбинског идеала који се с посебном пажњом мора неговати још у Војној академији.

Три године након престанка професионалне војне службе пуковник у пензији др Раде Рајић књигом *У име части* употпунио је истраживања тог значајног и донекле занемареног феномена. Упоредо са научноистраживачким радом, др Рајић је, у градњи и опремању својеврсне куће музеја „Опњиште српско“, сажео и материјализовао љубав и поштовање према историји и традицији нашег народа. Имање у селу Баћевац, надомак Барајева, где се и налази „Опњиште српско“, за др Рада Рајића, нашег домаћина, одавно је смислом и значајем прерасла место где човек одмара чула од градске вреве. Она је постала његово светилиште и зоставштина.

■ ВОЈНИЧКА ЧАСТ

Злосретна дешавања на простору бивше Југославије многим су оставила тешко бреме сећања. Рат, поред очигледних страхота, у први план ставља оно зло и лоше у људима. Неморал и бешчасће тада се отворено прикажу у неким од најгорих облика. Иако они светли примери буду упамћени и слављени, бројна су сведочанства управо супротног.

Пуковник у пензији др Раде Рајић, као и већина његових колега које су с почетка деведесетих били у активној служби, суочио се са ратом, лице у лице. Управо тада у

Снимко Немања ПАНЧИЋ

њему се родила искра знатижеље за питање које се у одмеравању људских дела и недела само наметало – шта је част?

– Проучавао сам литературу тражећи све што се дотиче појма части и убрзо схватио да се о томе веома мало писало, нарочито од 1918. године наовамо. То је питање знатно више разматрано пре Првог светског рата, а доцније као да се сматрало непожељним – каже др Рајић.

Око 400 прочитаних књига током десет година, сматра наш саговорник, омогућило му је да са етичког, историјског, духовног, моралног, филозофског, националног и професионалног аспекта сагледа и проучи појам части.

– Та необично моћна тема човека с временом заокупи и он многа животна питања, када их „провуче“ кроз призму части осветли и разуме на сасвим другачији начин – наставља др Рајић.

Прво дело које је настало као плод дугогодишњег проучавања било је „Бисери о части“, затим је светлост дана угледала знатно обимнија и садржајнија књига „У име војничке части“, да би се уочи Видовдана, на свечаности отварања „Огњишта српског“, Раде Рајић јавности представио књигом „У име части“.

Иако је последње дело појам части приближило ширем споју, објаснило га и „укрстило“ са многим професијама, за нашег саговорника официрски позив посебан је, такорећи јединствен у том погледу. Уопште, проучавање феномена војничке части знатно је одредило и усмерило др Рајића.

– Официрски позив у српском народу гаји такозвани *отаџбински идеал*. Ниједна професија у држави и друштву нема тако узвишену светињу идеала као што је официрска служба – подвлачи Рајић.

– Узмимо за пример слику *Косовка девојка*. На њој Орловић Павле има златан појас, што симболично представља његово венчање са отаџбинским идеалом онога времена. И данас само официри који су завршили Војну академију добијају ешарпу, која има значајнију симболику од самога чина. Она симболизује официрску част којом се старешина везује за отаџбински идеал свога позива. Дакле, официри су једини заклето чувари интереса државе и нације. Ниједна друга професија то није. Држава има потребу за једном категоријом људи које посебно васпитава, опрема, оспособљава за најтеже ситуације у којима се може наћи.

■ ПРЕД СУДОМ ВОЈВОДА

На феномену ратне заставе, др Рајић је покушао да нам приближи ту особиту част везану за официрски, уопште војни позив.

– Као што знате, ратну заставу имају само родовске јединице, ранга бригаде, и постоји строго утврђено правило како се и коме заства додељује. Све и сви у јединици клањају се њој и поштују њу. Она се клања једино Председнику Републике као врховном команданту. Ратна заства није само обележје. Она је носилац државног суверенитета. Докле год постоји и једна ратна заства која није клекнула пред непријатељем или му пала у руке,

постоји и јединица, дакле постоји и државни суверенитет. Само и једино официри, односно подофицири имају част и обавезу да ту заставу чувају на основу отаџбинског идеала

Једини прави турси и рецензенти Рајићевог рада, како сам каже, биле су српске војводе. Дух официрске части Мишића, Путника, Бојовића, Степановића бодрили су и крепили аутора да истраје на путу који није био без препрека и тешкоћа. Његов је труд добија на значају јер се у савременој српској литератури готово не могу пронаћи дела која потпуније третирају част као врхунску етичку категорију или чак етички систем.

■ ОГЊИШТЕ СРПСКО

Да ли се иједно дело, било научно, било књижевно, може сасвим обухватити и разумети без приче о животу његовог творца? Наш је саговорник посетиоцима Рајића-куће „Огњиште српско“ оставио да суде о његовим идеалима и веровањима по обиљу предмета чије многозначности или плене или збуњују, у зависности од искуства и ставова са којим им се прилази.

Имање др Рајића, ако изузмемо малу породичну викендицу, осмишљено је и уређено тако да подсети на српску традицију. Испред самог објекта „Огњиште српско“ налази се поплочана тераса, на коју се наставља травната стаза дуга десетак метара. На крају те стазе налази се симболички приказано гумно – култно место у Срба, на коме се врхло жито, договарало, судило, одакле се кретало у бој, где се веселило и жалило. Гумно је место где се опет, секу друге две терасе које чине симбол крста, односно, како нам је др Рајић објаснио, симболизују спој хришћанске и предхришћанске ере нашег народа.

– Треба имати у виду да крст, поред религијског, представља и универзални симбол части. И по том основу тај просторни крст са гумном у пресеку представља заветни пут, дух и моћ култа и славе части, како је наш народ вековима исконски доживљава и поштује – објашњава др Рајић.

Кућа музеј „Огњиште српско“ је мала дрвена грађевина са кровом на две воде и са троја врата. Из правца гумна улази се на такзвана *Видовданска врата*, која својим изгледом, урезбареним записима и предметима окаченим на њима подсећају на култ једног од најстаријих српских прозника. Видовдан се из паганске ере старих Словена християнизацијом одржао до наших дана.

У централном делу куће направљено је огњиште, изнад кога о греди висе вериге. То је, према објашњењу нашег домаћина, централна вертикала куће која симболизује најстарије култно место окупљања српске породице.

Право испред, пролазећи кроз *Видовданска врата*, посетилац може видети зид који је посвећен *немањинском периоду*, са огледалом у облику зенице, у чијем је центру изрезбарен лик цара Стефана Душана Силног. Записи, слике и предмети који ту стоје подсећају на славни период историје наших предака.

– Отварање „Огњишта српског“ поклопило се и са седамстотом годишњицом рођења цара Душана, и то је додатна симболика ове куће – каже Раде Рајић.

Поред *видовданских*, наш домаћин је на кући направлио још двоја врата – једна посвећена Милошу Обилићу и *косовском миту*, а друга Вожду Карађорђу, која се отварају према селу Велики Борак, где је организована прва устаничка скупштина.

Како врата, тако и зидови лево и десно од улаза прате исту тематику. Милошево и Вождово огледало, дуборези, изреке и цитати – све указује на велику пажњу у поставци садржаја који су понајвише дело руку пензионисаног луковника. Велики број предмета који подсећају на славну историју српског оружја, одликовања, ешарпе...

■ КУЋА – МУЗЕЈ

Једна од страсти др Рада Рајића нашла је место и у његовом малом музеју. То је својствена дрвена наслоњача са богатим дуборезом. Једна таква налази се и у манастиру Хиландар, а наш саговорник са поносом истиче да је једну наслоњачу типа епископске столице поконио храму Светог Саве у част његовог освећења.

Посетиоцу „Огњишта српског“ у око упадају и бројни сувенири, као што су – кремен камен, симболи вука, дрвене плочице са урезбареном глаголицом... У томе се назире још једна веома важна црта нашег домаћина – проучавање паганског периода нашег народа и његове везе са хришћанским просветитељством. У једном се делу куће може видети и приказ малог српског Пантеона, винчанског писма, старог словенског мерења времена које почиње 5.508 година пре Христа...

Посматрајући мноштво предмета у Рајића-кући, тешко се може избећи питање о мотиву и вољи која прати подухват прикупљања и израде неколико стотина експоната. Ковачница која се налази уз саму кућу, више за поглед него за рад, каже нам др Рајић, шаље стару препознатљиву поруку – да смо сви ми ковачи своје судбине. Судећи по енергији која избија из речи нашег домаћина, испод његовог чекића и длета изаћи ће још дела о части, традицији и Српству. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

ПОДВИГ ВОЈНИКА
КЕНАНА СТРИКОВИЋА

НА ЧАСТ УНИФОРМИ

Има ли бољег и очигледнијег примера храбрости припадника Војске Србије од оног који је младић из Бродарева показао у ноћи између 4. и 5. јула, на литицама кањона Лима? Од шест жртава саобраћајне незгоде, на путу Пријепоље–Бродарево, две данас вероватно не би биле живе да Кенан Стриковић није био прибран и пожртвован.

ПРИМЕР ХРАБРОСТИ

Командант Команде за обуку генерал-мајор Љубиша Диковић примио је војника Кенана Стриковића, како би му одао признање за подвиг који је учинио. Тај чин оценио је као прави пример како треба да поступају припадници Војске Србије у критичним и опасним ситуацијама. Он је истакао да Стриковићев поступак показује да се ради о храбром младићу који у тренутку несреће није размишљао ни о чему, осим да повређенима спаси живот и укаже помоћ. Генерал Диковић наградио је војника Кенана Стриковића са 17 дана наградног одсуства.

Да се војник Кенан Стриковић после повратка од куће, где је провео први викенд после заклетве, није поверио другу из вода, за његов подвиг знало би тек неколико људи. Овако се, истина, мимо његове жеље, ипак чуло за догађаје на путу Пријепоље–Бродарево, који су се одиграли у ноћи између 4. и 5. јула ове године.

Разговор између двојице војника јунске генерације у Другом центру за обуку у Панчеву стигао је „до ушију“ командира вода, који је схватио да се у његовој јединици налази човек захваљујући коме барем двојица људи још носе „живу главу на раменима“.

Када је 4. јула кренуо пут Бродарева, Кенан је као и сви младићи његових година маштао о сусрету са породицом, пријатељима, о изласку и забави. Али, „хтело се“ да управо он, са братом од стрица и друговима који су га дочекали у Пријепољу, тек неколико секунди после стравичног судара два аутомобила, стигне на место несреће.

– Убрзо пошто смо се зауставили иза слупаног „југа“ приметио сам унутра четворицу тешко повређених људи. Крв, разбијене главе, мирис алкохола... Успео сам да отворим возачева врата и извучем човека коме је био поломљен кук. Положили смо га на асфалт, а затим некако извукли и остале. Утом сам, негде у даљини, зачуо јауке и дозивање... – сећа се Кенан тих неколико минута око поноћи на путу код села Стругови.

Услед судара са аутомобилом чијим су путницима Кенан и другови већ указивали помоћ, низ литице кањона Лима, у провалију дубоку двадесетак метара, сурвала су се двојица момака у „фолксваген цети“.

– Из дубине сам чуо гласове. Неко је одоздо дозивао, али нејако. Потрчао сам у помрачину, оклизнуо се, пао, промашио скоро потпуно уништен аутомобил који је лежао окренут на бочну страну. Сувозач је, иако повређен био у свесном стању. Препознао сам га. Био је то мој познаник из Бродарева – прича Кенан.

Он је рукама откинуо предње ветробранско стакло и извукао тешко повређеног младића из аутомобила и некако успео да га донесе до асфалтног пута.

– Извучи ми брата – вапио је младић док га је Кенан носио узбрдо. Други момак, који се налазио на месту возача био је у несвести. Кенан се одмах вратио доле не би ли предупредио кобни исход несреће.

– Покушао сам да га извучем, међутим, сигурносни појас се заглавио. Дуго сам се мучио да га откачим и када сам, најзад, успео морао сам са великом пажњом да извадим тог момка из кола. Постојала је опасност да га додатно повредим – објашњава видно узбуђен војник.

Са једном руком испод врата, а другом на каишу панталона, сантиметар по сантиметар, Кенан је успео унесрећеног да извуче до пута одакле су његови другови већ позивали у помоћ.

Стриковићев комшија из Бродарева, који се ту случајно нашао, повезао је својим аутомобилом двојицу младића из „цете“ и Кенана пут пријепољске болнице. На пола пута, прича наш саговорник, срели су амбулантна кола која су унесрећене превезла даље.

До ујутру је војник Кенан Стриковић пробдио у болници над момцима којима је спасио живот. Када су стигле њихове породице, речи нису могле да искажу захвалност.

После повратка у јединицу војник Кенан Стриковић наставио је са обуком као да се ништа није догодило претходног викенда. Друг из вода ипак није хтео да задржи за себе Кенанову тајну. Убрзо је стигао и телеграм захвалности од породица младића којима је Кенан помогао. Ни то није нарушило његову скромност.

Војник Кенан Стриковић обуку је наставио у Центру за обуку Копнене војске у Пожаревцу. Служи у инжењерији. Каже да је војска мушка ствар. И храброст је, свакако. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимио Д. БАНДА

ПЕНТАГОН НА

После дуже анализе могућих варијанти „уштеде“ финансијских средстава у иначе смањеном буџету војске, француски министар одбране Ерве Морен саопштио је план уједињења свих командних структура армије. План, који се популарно назива „Pentagon a la fransez“, односи се на стварање једног командног центра са просторијама за министарство, кабинетом министра одбране, генералштабом, и на здруживање командних структура и штабова свих родова француске војске.

Министарство одбране Француске раздвојено је на више локација у Паризу – булевар Сен Жерман, трг Конкорд, кварт Балар и хотел Де Бријен. То су само нека од места на којима су смештене просторије министарства, командне и друге структуре француске војске. Разуђеност командне структуре у самом главном граду онемогућује ефикасну логистику и повећава трошкове одржавања, комуникације али и време потребно за ефикасну координацију.

Министар одбране Ерве Морен добио је значајну подршку председника Николе Саркозија, јер ова реформа представља први велики помак у буџетској политици и уштеди коју пропaгира нова француска администрација.

■ ПОДУХВАТ РАЦИОНАЛИЗАЦИЈЕ

Нови пројекат превазилази све досадашње подухвате рационализације трошкова државног апарата и првенствено се односи на прегруписавање свих штабова сва три рода француске војске на већ постојећу локацију, у којој је смештена 117. ваздухопловна база. Она се налази у кварту Балар, у петнаестом париском округу. На тој локацији већ сада има око пет хиљада војних и цивилних функционера. Ту ће, до 2012. године, бити смештено још 5.000 људи.

У новим просторијама Министарства одбране од 2012. године, када ће зграда бити оперативна, биће смештено више од 10.000 службеника.

– Пројекат ће омогућити војницима и официрима да раде у модерним оквирима, са најсавременијом техником. Иако су до сада извршавали задатке у велелепним зградама пуних историје и традиције, у центру Париза, ти објекти нису намењени за модерно управљање и координацију трупама на терену. У данашњим приликама информација је најзначајнија за заштиту Француске и њену одбрану. Када су саме зграде, њихов распоред и системи веза из неког другог времена, то смета модерном начину деловања Министарства одбране – рекао је министар Морен приликом представљања пројекта.

– Поменута операција неће коштати државу нити један цент – према исказима једног високог функционера Министарства одбране, који наводи да ће у том случају држава зарадити, и то много. Војска поседује око осам хектара грађевинског земљишта на локацији Балар. Поред ваздухопловне базе, на тој локацији налазе се хангари, паркинзи и два велика опитна базена, саграђена почетком двадесетог века, у којима су рађена испитивања на макетама војних и цивилних бродова. Новац за изградњу објекта набавио би се продајом три хектара грађевинског земљишта на тој локацији, што ће без сумње, бити врло брзо и лако, јер наћи купца за локацију на капијама Париза није проблем. А за сам „Пентагон“ остало би још пет хектара војног земљишта.

Исто ће се догодити и са здањима која су у центру града, на булевару Сен Жерман и на тргу Конкорд, биће продати на јавним аукцијама, а новац ће бити утрошен у опремање новог „Pentagon a la fransez“.

ФРАНЦУСКИ НАЧИН

Једино здање које ће остати у власништву француске војске је хотел Бријен, због свог историјског значаја и престижа, јер су у тој згради имали своје канцеларије генерал Шарл де Гол и познати политичар из времена Првог светског рата – Клемансо.

– Хотел Бријен је историјска локација, а историја се не продаје, нипошто. То нећемо продавати, јер су у њима де Гол и Клемансо имали своје канцеларије, па ћемо стога ту начинити специјалне просторије за пријеме и свечаности – подвукао је министар Морен.

Прегруписавање Генералштаба и штабова око министра представља кохезију Министарства и рационализацију париског командног места, што ће довести до уштеде и веће ефикасности у подршци снагама на терену и повећању оперативне моћи. Војни експерти такав систем подршке називају „back office”.

МИСИЈЕ У СВЕТУ

После операција у Босни и Херцеговини, Руанди и на Косову, а поготову после операција у Авганистану или на Обали Слоноваче последњих година, француска војска увидела је недостатке у својој командној структури.

Велики трошкови у одржавању позадине, „back office-a” и командног састава ишли су на уштрб оперативног, теренског рада. Буџет је био ампутиран и онемогућена је бржа модернизација наоружања, као што је, на пример, више пута одлагана промена авиона за транспорт трупа, који недостаје француској војсци и другим европским војскама у операцијама ван европског континента.

Набавка *ербаса* М 400, који ће заменити транспортни авион *трансал*, сигурно ће омогућити Француској, заједно са европским снагама (Eurocorp), ангажовање у различитим деловима света, као што то данас чини америчка армија.

Пројекат је врло комплексан и неће га лако прихватити сва одговорна лица у копненој војсци, ваздухопловству и морнарици, јер никада до сада нису боравили заједно под истим кровом, осим у просторијама Министарства. Заједничка командна структура створиће тзв. „ефекат центрифуге”, с тим да ће селидбом из старих просторија у нову зграду Министарства бити укинута одређена радна места, дупле функције, које сада постоје.

■ ЈАЧАЊЕ ПРВЕ ЛИНИЈЕ

Рационализација „back office-a” је срж пројекта „француског Пентагона”. Смањење потрошње доје више могућности и средстава за „front office”, односно за људство на терену.

Однос између подршке или командне структуре и оперативних јединица у француској војсци је 50 према 50 посто, а то штети борбе-

ној готовости и маневарској способности на светском нивоу, што се и те како види ако их упоредимо са британском армијом, где је однос 65 посто наспрам 35 посто у корист „front office-a”, односно оперативних јединица на терену. Француска армија, дакле, има озбиљан задатак – повећање ефикасности и смањење трошкова у корист људства, опреме, модернизације и операција ван сопствених граница.

– Све је договорено, сада само треба утаначити ствари, разговарати о модалитетима и оквирима пројекта. Ми желимо да то одрадимо, али треба сачекати анализе и студије које ће нам тачно рећи и одредити да ли је тај план најбољи, како га спровести са што мање трошкова не оптерећујући буџет него потврдити пројекат у оквирима самофинансирања – рекао је портпарол Министарства одбране Француске.

Француска армија је већ до сада имала велику реорганизацију од 1997. године до 2000. године. Самим преласком на професионалну војску смањено се број касарни, ваздухопловних база и морнаричких центара. Већ тада је створена јединица за све родове, тзв. „трансармијске” службе, као на пример кадровско одељење за управљање каријером војних и цивилних функционера, транспортна служба, служба за наоружање или интендантска служба, служба набавке...

Процес нове реформе је већ почео и смањиће број војних и цивилних службеника у наредним годинама, тако да сваки други који буде отишао у пензију неће бити замењен.

Такве информације забрињавају војску, јер неки сматрају да ће због тога опасти њен кредибилитет. Међутим, министар одбране је потврдио да смањење људства никако неће бити уперено на оперативне структуре већ само на структуре подршке којих сада има више него што је потребно. Тиме ће се повећати буџет за одбрану, што ће омогућити набавку новог наоружања и модернизацију опреме, али и повећање плата запослених у војсци, па ће њихова примања достићи ниво припадника полиције. ■

Фредерик МИЛЕНКОВИЋ

САД НАЈАВИЛЕ НОВУ ПОЛИТИКУ О КАСЕТНИМ БОМБАМА

Америчко министарство одбране најавило је нову политику о касетним бомбама чији је циљ да се смањи опасност од неексплодираних бомби од којих цивили страдају низ година након завршетка сукоба. Према новој политици САД, после 2018. године треба да се уништи или самоуништи 99 одсто од свих „бомбица“ из касетних бомби америчке војске. Такође, војска се позива да што пре почне да смањује залихе тих бомби.

Таква политика, према Пентагону, требало би да буде алтернатива закону о општој забрани касетних бомби који је, на међународној конференцији у Даблину, прихватило више од 100 земаља, међу којима има и савезника НАТОа. Амерички министар одбране Роберт Гејтс подржао је ту политику, што се сматра резултатом међународног притиска на Вашингтон да се забрани употреба касетних бомби. ■

ЦРНА ГОРА БЕЗ БАЗА НАТОА

Црногорско министарство одбране негирало је наводе да је команда Кфора заинтересована за изградњу привремене базе у Подгорици, коју би за одмор користиле јединице које пролазе кроз Црну Гору на путу за Косову или у повратку.

Портпарол министарства Видак Латковић казао је да је касарна „Маслине“ у Подгорици одлуком владе проглашена „неперспективном“ за потребе црногорске војске и да је планирано њено напуштање и изградња стамбеног блока за потребе државних органа. Латковић је потврдио да су представници Кфора недавно боравили у Црној Гори и да је разговарано о примени споразума о транзитним аранжманима за подршку мировним операцијама који је Црна Гора потписала са НАТОом. ■

РУСКО ВАЗДУХОПЛОВСТВО КУПУЈЕ БОРБЕНЕ АВИОНЕ СУ-34

Управа руског ваздухопловства планира да потпише петогодишњи уговор о куповини домаћих борбених авиона моћних карактеристика типа Су-34, изјавио је командант руских ваздухопловних снага Александар Зелин. Он је на аеродрому Жуковски, у близини Москве, рекао да ће новим авионима бити опремљена два пука руских ваздухопловних снага.

Нови Су-34 може да, према оцени војних стручњака, уништава циљеве на земљи, води и ваздуху оружјем великог домета, са изузетно високом прецизношћу, независно од временских услова и доба дана. Активни безбедносни систем и најновија компјутерска технологија дозвољавају да пилот и навигатор изводе прецизне акције ваздушних бомбашких напада и да маневришу под непријатељском ватром.

Авион Су-34 може да лети на великим раздаљинама, сличним онима на којима се крећу стратешки бомбардери. ■

КОНКУРС ЗА ДОБРОВОЉЦЕ У ХРВАТСКОЈ ВОЈСЦИ

Хрватско министарство одбране расписало је конкурс за добровољно служење војног рока у Хрватској војсци који траје 14 седмица, а уз бројне бенефиције најбољима ће бити омогућено укључивање у професионалну војну службу. По завршетку конкурса сви пријављени који задовоље прописане услове, укључујући и физичку спремност, биће упућени у Пожегу у Славонији.

Добровољци ће примати месечну плату од око 2.660 куна (367 евра) уз надокнаду путних трошкова, а биће им обезбеђени смештај, исхрана, спортска и заштитна опрема и војне униформе.

Ако неко од добровољаца постигне високе резултате на обуци, понудиће му се и могућност професионалног ангажовања у војсци. Ово је прва генерација добровољаца, будући да од ове године у Хрватској нема војника на одслужењу војног рока, већ састав ХВ чине професионалци. ■

ПОЧЕЛИ МАНЕВРИ НАТОА У ОДЕСИ

У црноморској украјинској луци Одеса означен је почетак међународне војне вежбе „Си бриз-2008“ (Sea breeze) у оквиру Програма Партнерство за мир.

У вежбама учествују војници из 17 земаља, углавном чланица НАТОа – Аустрије, Азербејџана, Белгије, Велике Британије, Јерменије, Грчке, Грузије, Данске, Канаде, Летоније, Македоније, Румуније, САД, Турске, Украјине, Француске и Немачке.

У вежбама учествују 15 бродова, две подморнице, авиони и хеликоптери. Главни циљ маневара, који ће бити одржани у Одеској, Николајевској области и на Криму, биће увежбавање активности мултинационалних штабова и снага током планирања и спровођења мировне операције. ■

Пише
Александар РАДИЋ

НАДЗВУЧНИ ЛОВЦИ ПРОТИВ ПОДЗВУЧНИХ ЈУРИШНИКА

На командним
дужностима
у Ратном
ваздухопловству
САД готово
увек су били
пилоти
надзвучних
авиона и они су
сузбили сваку
критичку мисао
о потреби
балансиране
модернизације
и развоја

Први пут на некој од међународних изложби, 14. јула, на Фарнбороу, у летачком програму представљен је F-22 назван „грабљивац“ (Raptor), понос америчке ваздушне силе и изузетно техничко достигнуће америчке индустрије.

То се може сматрати за победу тзв. „ловачке мафије“ – пилота надзвучних авиона који су тај надимак стекли почетком шездесетих година када су покушали да наметну брзину као једини приоритет модернизације.

Чак ни врло крвави рат у Индокини у којем су снаге на тлу дословце зависиле од ватрене подршке авиона скромних перформанси, често чак оних преосталих летелица из времена Другог светског рата, нема одраза на став „ловачке мафије“ о потреби да борбени авион буде што бржи.

Савремени конфликти поново су потврдили да карактеристичан задатак за РВ САД представља ватрена подршка на малим удаљеностима од властитог предњег краја или дејства по циљевима које би претходно требало врло пажљиво осмислити. У том послу од почетка рата у Ираку 2003. исказао се јуришник А-10А познат као „брадавичаста свиња“ (Warthog). Он не може да се похвали високим перформансама јер са борбеним теретом једва да достиже 500 km/h, али када треба уништити противничку ватрену тачку у близини америчке пешадије само пилоти у А-10А могу поуздано извршити задатак. У таквим приликама чак око 80 посто летова иде на конто ескадрила наоружаних тим авионима.

Такав авион у РВ САД представља изузетак и једва се пробио током развоја од присталица великих брзина и универзалних борбених платформи. Чак и сада се стално налази под притиском „ловачке мафије“ која нерадо даје новац за ремонт и модернизацију А-10А, али жели што више ескадрила пренаоружаних на F-22А.

То се чини контрадикторним реалним потребама зато што се америчка оружана сила годинама бори у асиметричним конфликтима против герилаца и терориста. Они нису противници моћних ловачких авиона и у пракси су врло нерентабилан циљ за надзвучни борбени авион наоружан софистицираним ракетним системима. Готово редовно вредност уништених средстава противника представља занемариву вредност изражену у новцу у односу на цену горива утрошеног у дугим патролама или искоришћене ракете.

Јуришник А-10А полеће са аеродрома смештених релативно близу противника и врло често користи најјефтиније средство из инвентара РВ САД, муницију калибра 30 мм. Иако се понекад догоди да и пилоти А-10А погреше и избаце борбени терет на америчке или савезничке јединице, у основи нема жалби већ само захтева за већим присуством тих авиона на небу Ирака и Авганистана.

Генерали из „ловачке мафије“ додуше цене да то нису релевантни аргументи у процени будућих потреба и зато истичу само три приоритета: први су набавке F-22, други су набавке F-22 и трећи су набавке F-22. Зашто? Нико не тврди да се не ради о изузетном авиону. Брзина, висока маневарбилност, најбоље што савремена електроника може да пружи борбеном авиону, низак радарски одраз, широки избор вођеног наоружања за уништавање циљева у ваздуху и на тлу...

Наиме, F-22А може само да се пожели, али у америчкој законодавној власти већ се више пута поставило питање колико таквих авиона треба РВ САД и чему треба да служи. Зато су планови производње већ срезани са 648 на 183 авиона, за износ од 63,8 милијарди долара. Ипак, РВ САД се нада да ће се изборити за повратак на старе планове о пренаоружању ловачких ескадрила са 277 авиона или чак 381 F-22 потребних за развој једне ескадриле за сваки од десет мешовитих састава РВ, који се смењују у улози готових снага за интервенције широм света.

Зато „ловачка мафија“ предузима снажан притисак на личности задужене за финансирање набавки. Један важан аргумент у корист F-22 представља процена да терористи из ваздуха могу да угрозе континентални део САД, а не само интересе савезника у политичко и безбедносно турским деловима планете.

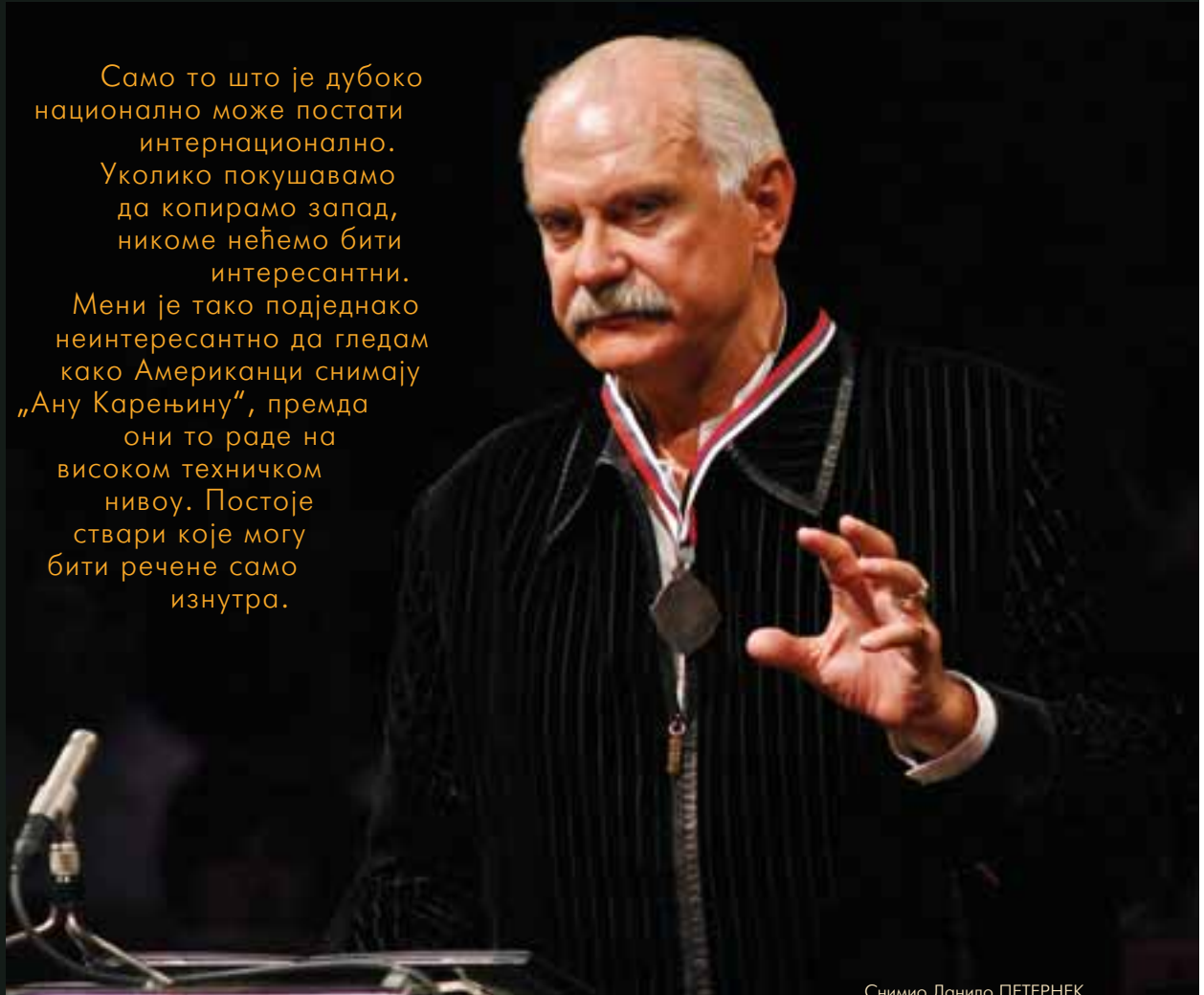
Престиж надзвучних авиона брани се и сталним понављањем фраза о томе да се вишенаменски авион може користити за решавање сваког тактичког задатка и зато се А-10А гура у страну. Једва се пронашао новац за модернизацију и продужетак животног века тих авиона до дубоко у двадесете године 21. века. Ефективност наменски пројектованог јуришника и уско наменски обучених пилота морала се барем делимично уважити, али „ловачка мафија“ цени да ће око 2015. године, када у ескадриле дођу нови лаки вишенаменски борбени авиони F-35, то бити крај подзвучном А-10А. ■

НИКИТА МИХАЛКОВ, РУСКИ ГЛУМАЦ И РЕДИТЕЉ

УНУТРАШЊА СТРА

Само то што је дубоко национално може постати интернационално. Уколико покушавамо да копирамо запад, никоме нећемо бити интересантни.

Мени је тако подједнако неинтересантно да гледам како Американци снимају „Ану Карењину“, премда они то раде на високом техничком нивоу. Постоје ствари које могу бити речене само изнутра.

Снимио Данило ПЕТЕРНЕК

Жири критике FIPRESCI Србија 36. феста награду за најбољи филм фестивала доделио је руском редитељу Никити Михалкову за филм „12“. У образложењу је записано: „Филм 12 Никите Михалкова кроз приче 12 поротника, који заседају у једној ноћи, на крајње узбудљив, бескомпромисан и немилосрдан начин, богато надграђујући идеју из америчког филмског класика педесетих од које је кренуо, 'вивисецира' савремено руско друштво разоткривајући све његове предрасуде, морална искривљења и негативно наслеђе прошлости. Минуциозно одглумљен и фасцинантно реализован у свим сегментима, 12 као крајњи резултат даје победу хуманистичког и добра над неправдом и злом, тријумф истине и слободе над лажима и неслободом, управо оно што нам је данас, чини се, свима најпотребније.“

Треба додати да ово није Михалков кога публика препознаје по „Сибирском берберину“ или „Варљивом сунцу“, филмовима који су знатно пластичнији у

приповедању приче. Прича је и овде присутна, чак их има 12, које се сливају у ону једну – одређујућу, али је поставка *камернија*, тражи више пажње, тражи да јој се изложите – и, награђује. Сведен, помало театарски облик филма, негде подсећа на „Догвил“ Ларса фон Трира. Маестрална глума, а овакве епитете ретко користимо, чак *надглумљивање*, које не смета, бравура за бравуром, и ремек дело је ту. Једино што исход приче и није тако јасна „победа добра над злом“, јер је то у шта Никита Михалков „удара“ овим филмом сама суштина руског друштва – православни отклон ка разумевању, праштању, жртвовању, саосећају, милости...

Мало се зна да је први самостални студентски рад Никите Михалкова управо био постављање представе на основу чувеног америчког филма Сиднија Ламета „12 гневних људи“. Све је веома једноставно. Дванаест присутних у једној соби одлучују да ли је крив или не осамнаестогодишњи младић који је убио свог оца.

НА СТВАРНОСТИ

Много људи, много размишљања и филозофија о животу, о слободи, смрти и судбини. У оригиналу је блистао велики глумац Хенри Фонда, данас се, после много година, Никита Михалков вратио својим почецима и направио римејк филма Ламета са читавим сазвежђем најпознатијих руских глумачких звезда. Тема је склиска, провокативна, озбиљна. И вероватно многи глумци не би ушли у овај пројекат да га не ради Михалков.

А могло је да се догоди да филм и не буде снимљен, јер је Михалков на њему радио у паузама снимања „Варљивог сунца 2“. Није му требало пуно времена, одлучио се, одабрао глумце и снимио филм. Практично је цео филм био снимљен још у зиму 2005. године, екстеријери су снимани 2006. године, а затим се Михалков повремено враћао раду над снимљеним материјалом. У овом тренутку „Варљиво сунце 2“ је још у фази снимања, а „12“ је већ велико обишао биоскопе у свету.

Никита Михалков је у Београд долетео на кратко. Издвојио је неколико сати да са снимања филма „Варљиво сунце 2“ долети и прими награду „Браћа Карић“. Том приликом, а и у неколико ранијих кратких посета Србији, и узвратних Русији, разговарали смо о много чему. Између осталог...

□ О филму „12“...

– Срећан сам што сам баш са овим филмом изашао из седмогодишњег ћутања. Скупило се у мени много тога што сам пожелело да изговорим. Дванаест присутних који представљају 12 нивоа руског друштва решавају судбину чеченског дечака. Њега окривљују да је убио свог поочима, официра руске армије, тим поводом ми и размишљамо о свему што се данас дешава у Русији. Нисам мислио да ће тај филм тако неочекивано лично да приме овде, у Европи. Пре свега, то је филм за Русију и о Русији. За мене он је повод за размишљање, чини ми се да је дошло време да се гласно говори то о чему шапућемо. Јер, уколико не говоримо о томе, ништа нећемо изменити. Скоро сви поротници, осим једног, спремни су да потроше десетак минута, донесу одлуку и разиђу се, јер су уверени да су само пуки пијучи у правосуђу. У томе и јесте проблем. Нема неважног живота. Пред Богом су и слуга и министар једнаки, а ми то у свакодневним животима заборављамо. Достојевски је рекао да је веома лако волети цео свет, а веома тешко волети једног човека. Када питамо некога како је, скоро да и не чујемо одговор. Он је колоквијалан. У Београду сам, рецимо, осетио изузетну дозу озбиљности, посвећености. То није комплимент. То је веома тешка ствар... Много је лакше узети чашу вискија са ледом и рећи:

Нема неважног живота. Пред Богом су и слуга и министар једнаки, а ми то у свакодневним животима заборављамо. Достојевски је рекао да је веома лако волети цео свет, а веома тешко волети једног човека.

How are you, I' am fine... То је неупоредиво једноставније. Нема никакве одговорности, све је у реду, мало смо проћаскали као одрасли људи... Овде у Београду, то није могуће. Када овде питаш некога како је, тај те врло често узме за руку или дугме, и почне да ти прича о томе како је... Овде још увек можете да се надате да када вас неко пита: како сте, заиста жели да чује шта се са вама дешава. У свету је то тако ретко.

А тако се губи сопствени идентитет, јер када нама буде потребно да нас неко саслуша, такође нећемо имати одговор. А тако се и затвара круг проблема те историје случаја. У Русији је закон још увек и милосрђе. Страдање, милосрђе – без тога не постоји Русија. Веома је лако умити се, опрати руке и правити се да нас све то не занима. Русима је неопходно да се оперу изнутра, без тог је немогуће да постанемо цивилизовано друштво.

□ О тринаестом јунаку филма...

– Чеченска трагедија у филму није спекулативни импулс да би он био актуелан, већ хијероглиф, неопходни контрапункт који треба да понуди гледаоцу јако осећање о томе коме се суди. Филм је римејк само 12 посто, садржаних у жељи да пред собом видимо 12 људи, усред руског друштва, који решавају проблем савршено туђег им присуства.

Врабац који улеће на тренутак у просторију у којој заседа порота је тринаести јунак филма. Њега је послао Бог да не допусти оно што се не може поправити. Али он је дечијег и божанског лика и у њему наизглед нема ништа осим заинтересованости, нема одговора. Због тога се баш њему обраћам на крају: „Ако хоћеш лети, око хоћеш остани, али одлучи сам. Уместо тебе то нико неће урадити.“

Ако хоћете, то јесте позив на демократију, али на демократију која постоји изнутра, а не на ону која се декларише и проповеда споља. Можда је то примитивно схватање демократије, али је сигурно бесмислено гледати друге и копирати све што они раде. Свака земља има свој укус, мирис, усмене, огледе, генетику, историју... Све то подвести под јединствени интелектуални Мекдоналдс и претворити наш живот у

континентални доручак у хотелу Шератон – то никако није бољи пут. Морамо се у свему томе ослонити на сопствене корене. То је суштина. Само то што је дубоко национално може постати интернационално. Уколико покушавамо да копирамо запад, никоме нећемо бити интересантни. Мени је тако подједнако неинтересантно да гледам како Американци снимају „Ану Карејину“, премада они то раде на високом техничком нивоу. Постоје ствари које могу бити речене само изнутра.

□ О дужини филма..

– Филм нисам желео да скраћујем, не због тога што је идеалан, већ уколико разговарамо, то онда значи да ми разговарамо. Или ме ви слушате, или одлазите. То је ваше право. Но, уколико разговарамо, тада сте ви дужни да потрошите на мене исто толико времена, колико и ја трошим на вас. Гледалац цени само ту енергију коју он сам троши у сали, а ми смо навикли да нам сала служи за разоноду. Чим нам постане досадно, укључимо компјутерску графику, трик, флешбек. Одлучио сам се за срачунати ризик: на општем плану, као у позоришту, Сергеј Маковецкиј прича своју причу. Нема ниједног крупног плана и то траје девет минута. Ако у томе има енергије, она ће ући у салу, а ако је нема, значи да ћу се ја бавити чистом хемијом.

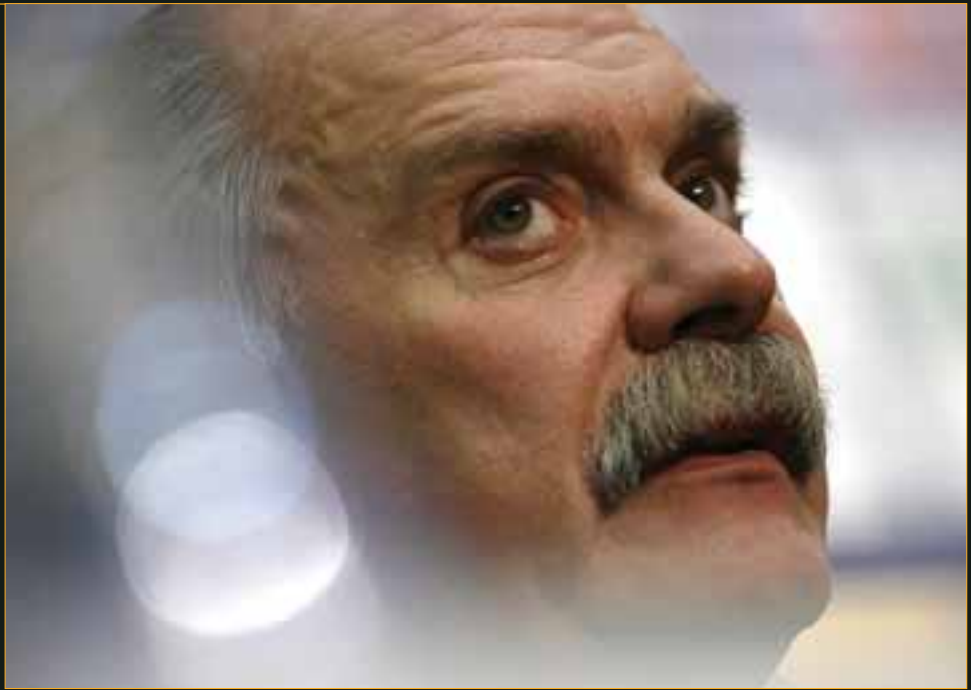
□ О Србији и Русији...

– Намеће ми се занимљив закључак, баш данас сам о томе размишљао, и он ме оставља разоружаним. Постоје мали народи који хрле ка великим народима зато што од тога имају користи – могу да добију некакве дотације, новац, помоћ и томе слично. Велики народи могу и да их узму под своје окриље, у своју коалицију. Због свега тога ови мали народи се претварају да воле те велике народе, а велики народи се претварају да воле своје мале народе. Све то поприма карактер политичког позоришта и доброг бизниса. То што се дешава између Србије и Русије је нешто сасвим другачије. Тај однос је на нивоу генетике, апсолутно ирационалан. А опет, толико је било прилике да се наљутите на Русију, и исто толико пута сте успели да објасните себи зашто је то управо тако – да разумете, опростите и да наставите да волите. То ме разоружава. И то ме приморава да на читав тај однос гледам потпуно другачијим очима – кроз призму историје, традиције, културе и православља. Наравно, не желим да држим предавања, поготово не о историји...

□ О суштини глуме

– Глумац није ништа друго него одређени број устаљених клишеа. Лош глумац има два клишеа, одличан четиристо, а онај који је изузетан има четири хиљаде клишеа на располагању. Свеједно, то је ипак клише. Најважније је то да чак и ако користиш клише, то чиниш као да је први пут у животу. Постоји само енергија коју ничим не можете заменити, не можете симулирати, коју једноставно морате имати. Температура те енергије је јединица за квалитет ваших клишеа.

У Библији је речено: у почетку беше реч, вероватно је то тако. Али у послу којим се ми бавимо – реч није на почетку. Реч не значи

Врабац који улеће на тренутак у просторију у којој заседа порота је тринаести јунак филма. Њега је послао Бог да не допусти оно што се не може поправити. Али он је дечијег и божанског лика и у њему наизглед нема ништа осим заинтересованости, нема одговора. Због тога се баш њему обраћам на крају: „Ако хоћеш лети, око хоћеш остани, али одлучи сам. Уместо тебе то нико неће урадити.“

Нисам прескакао са једне на другу страну пута покушавајући да ухватим туђе кораке и да их следим. Ја једноставно корачам својим путем, а ко жели, може да крене укорак са мном. Човек чији поступци нису у њему самом, у његовом срцу и његовој души, него долазе однекуд споља, роб је – ма колико био храбар.

ништа. Многи греше када мисле да текстом могу утицати на публику и партнера... Наравно, добро је када је текст добар и лоше када је лош, али он и даље ништа не мења. У глуми није реч та која има значење. За глуму је важније шта рађа ту реч, како она настаје. То је потпуно супротна узрочно-последична веза. Реч која је правилно рођена, концентришући се у глумцу до оног тренутка када треба да буде артикулисана, скоро да и не мора бити изговорена. Јер је суштина глуме у свему ономе што се са глумцем дешава до тренутка када треба да изговори реч. Пре но што реч изговори, добар глумац мора да је проживи у себи, да је исказе енергијом, лицем, гестом. Све то у доброј глуми може и да замени реч. Крупни план или пауза могу да замене три стране текста. То је најважније схватити у глуми, концентрација енергије узбуђује гледаоце и они су спремни да иду за глумцем који је правилно употребио своју енергију. Пауза није рупа у тексту, већ умножавање енергије. Исто као импровизација... Она није само бла, бла, бла – ређање речи зато што нема текста или си га заборавио, већ је то изузетан механизам који глумцу омогућава да се подигне, полети и да све пред собом, одозго јасно види.

□ О васпитавању

– Начин на који смо се ми међусобно односили и комуницирали у породици био је заправо – наука о животу. Наша презимена не треба да буду крила која носе према слави, већ крст који носимо на души. То је врло важно, јер смо и ја и мој брат (Андреј Кончаловски) живели у таквим условима могли да израстемо у битанге, ниткове, а моја деца и његова, још више, јер је данас изобиље веће. Међутим, у сопственој породици научили смо важне лекције о животу.

У кући су нас васпитавали, па сам и ја тако васпитавао своју децу, да сопствени живот не упоређујемо са животом оних људи који живе боље, већ са животом оних људи који живе горе – јер њих има много више. Није без разлога наш велики писац

Антон Павлович Чехов написао у свом дневнику: „Иза сваког срећног човека стоји неко ко кује чекићем да би исковао његову срећу.“ Повремено прочитам интервјуе које сам доо пре тридесетак година, моја становишта се нису променила. Узгред буди речено – то је такође јасан утицај породице на формирање личности. Нисам прескакао са једне на другу страну пута покушавајући да ухвати туђе кораке и да их следим. Ја једноставно корачам својим путем, а ко жели, може да крене укорак са мном. Човек чији поступци нису у њему самом, у његовом срцу и његовој души, него долазе однекуд споља, роб је – ма колико био храбар.

□ О Русији ...

– Русија је вероватно тамо где и треба да буде. Русија је саму себе разрушила, сопственим рукама, сада јој не преостаје ништа друго него да се извуче одатле. Мислим да је Русија органска ствар. Као свако органско живо биће она себи проналази лек. Ако се пас разболи, можете га хранити кавијаром, али он ће јести своју травку и јешће је док не оздрави. Тако је и с нама. Потребно је само да нас много не дирају. Можда ствар није ни у томе, нека Москва живи својим животом, а Русија треба да живи својим животом. Својим мирним, одмереним животом, с проблемима, с тражењем пута, свеједно, пре него што се васкрснуће не догоди само, изнутра. У Русији се ништа не може постићи револуционарним путем, осим да се све поквари, поломи.

Мислим да се нешто креће, помера. Обновљају се манастири, обновљају се цркве. Чехов је рекао да Руси обожавају своју прошлост, мрзе садашњост и плаше се будућности. То би било врло тужно ако се не бисмо још мало замислили над овом формулом и не бисмо схватили да се та будућност које се они плаше претвара у ту садашњост коју они мрзе и ту прошлост коју они обожавају. Значи, круг се затвара и свака лична туга претвара се у своју супротност. Кад прође, почиње нова туга. Постоје питања као што су: „Па шта да радимо“, „Како да живимо?“. Насупрот њих постоји питање које је важније – Зашто да живимо? На то питање одговара вера. Треба мирно гледати лево и десно и мирно возити даље. Када се говори о губитку вредности, о изгубљеном смислу живота, подсетићу Вас на Толстојеве речи: „Животна срећа је у самом живљењу.“

□ О Србима?

– Неко је рекао да љубав не значи гледати једно у друго, већ гледати у истом правцу. Зато човек може годинама да не виђа друга, али да зна да је он жив и здрав, и да не чезне за њим, знајући да је све уреду. Исто је и са децом и рођацима. Ја знам да су моја деца здрава и не морам седети и гледати у њих, и говорити: „Ах, како вас волим!“ Исто то важи и за моје односе са Србијом. Код вас ретко долазим, али ми је довољно то што знам да ви постојите, да сте такви – а не другачији. ■

Драгана МАРКОВИЋ

НОВЕ КЊИГЕ

ТЕОРИЈА МЕЂУНАРОДНЕ ПОЛИТИКЕ

Реализам, уз либерализам, представља једну од две најзначајније школе мишљења у науци о међународним односима. У обема наведеним теоријама постоје различити правци и различита схватања света. Када говоримо о реалистичкој теорији, један од најважнијих правца представља структурални реализам или неореализам, чијим се оснивачем сматра Кенет Волц, амерички теоретичар и професор.

Волц је пажњу међународне научне јавности привукао књигом „Човек, држава и рат“ из 1959. године да би 1979. године издао књигу „Теорија међународне политике“, која, иако написана пре скоро тридесет година, до данас није изгубила на свом значају.

У овом делу Волц нас води ка уобличавању свог виђења међународне политике, дефинишући теорије и критеријуме њихове провере, критикујући редукционистичке теорије и наглашавајући системске. У детаљнијем приказу структуралних узрока стабилности међународног система, датом у другом делу књиге, јасно наглашава предности биполарног система у односу на друге.

Постоје три основне разлике у Волцовом структуралном у односу на класични реализам. Прво, класични реализам примарно посматра акције и интеракције држава у систему, док се у структуралном реализму наглашава системски ниво анализе са анархичном структуром међународног система и дистрибуцијом способности међу државама као јединицама тог анархичног система. Друго је различито схватање моћи, која није више циљ сама по себи као у класичном реализму, већ одређује место и понашање државе у систему. Као трећа основна разлика уочава се различито реаговање на услове анархије у међународном систему, која је по класичним реалистима стање система, док по неореалистима анархија дефинише систем.

Посебно место у српском издању књиге, које нам је доступно захваљујући Центру за цивилно-војне односе и Београдској школи за студије безбедности, има предговор аутора писан специјално за ову прилику са временске дистанце од скоро три деценије.

Више о овој књизи и условима набавке можете наћи на Интернет адреси <http://www.teorijamedjunarodnepolitike.info>. ■ Иван ЗАРИЋ

ЧАСОПИСИ

ВОЈНО ДЕЛО

У другом броју *Војног дела*, општествојном научнотеоријском часопису Министарства одбране Републике Србије, можете прочитати о превенцији и разрешавању друштвених конфликта, енергетској безбедности као фактору спољне политике САД на почетку 21. века и резултатима бројних мировних операција УН у свету. Модел стратегије националне безбедности Србије, програмирање функционисања и развоја нашег система одбране, али и комплементарност људске, националне и колективне безбедности текстови су рубрике *Безбедност и одбрана*. *Војно дело* истражује тему *Војска Србије као бренд*, а на страницама које су посвећене странијој периодици доноси написе о походу Уједињеног Краљевства против радикализације и радном оквиру стратегије и планирања силе. У рубрици *Осврт*, аутори разматрају *Мрежноцентрично ратовање у теорији и пракси ОС САД и Формирање и структуру оружаних снага Босне и Херцеговине*. ■

РЕВИЈА ЗА БЕЗБЕДНОСТ

Августовски број *Ревиије за безбедност*, стручног часописа о корупцији и организованим криминалу, читаоцима најпре доноси напис о трговини људским органима. Уз текстове о претњама високотехнолошког криминала и домаћој законској регулативи о томе, аутори *Ревиије* пишу и о проблемима приликом кршења прописа о јавним набавкама, парламентарној контроли безбедносног сектора, последицама прања новца, али и организацији и функционисању криминалног тржишта. ■

В. П.

ПИШЕ
ДР АЛЕКСАНДАР
МУТАВЏИЋ

ВОЈНЕ ПОБУНЕ (3)

ВИЈЕТНАМ

Пре почетка вијетнамског рата, процена војних званичника САД о моралу војске била је врло повољна. Међутим, дугогодишње војно ангажовање у бескрајном и бесциљном рату (1961–1973) с временом је довела до дезинтегрисања све већег броја јединица и испољавања прво пасивног, а потом и активног отпора војника, који су, махом, потицали из сиромашних слојева белаца или црначких породица. Овај процес се полако развијао да би потом попримио пропорције праве епидемије.

Ни СССР није био имун на војне побуне. Један морнарички официр покушао је да поврати стару славу најреволуционарнијем виду руске војске. Искористивши масовно незадовољство стањем у совјетском друштву и војсци, побунио је посаду фрегате *Сторожевој* и покушао да изведе револуционарни удар.

До 1966. године, проценат војника који су дезертирала како би избегли рат у Вијетнаму био је нижи него у претходним сукобима, али већ 1970. само је копнена војска имала 65.643 евидентирана дезертера, што према америчким нормативима износи скоро четири пешадијске дивизије. Од појединачних случајева, као што је био пример војног лекара који је одбио да обучава *зелене беретке*, преко молитве за мир коју је пет војника организовало 1967. у бази у САД, до објављивања *самиздат* војничких новина у Вијетнаму, које су отворено позивале на непослушност, дезертерство, па и много теже облике бунта, није протекло много времена. Одбијање наређења постало је масовна појава, те је само током 1968. забележено 68 случајева. Августа 1969. године, цела А чета 3. батаљона 196. лаког пешадијског пука, која је током пет дана жестоких борби имала 90 људи избачених из строја, одбила је наређење за напад. Војници су једноставно сели на земљу. Њујоршке новине су ту вест објавиле под насловом „Господине, моји људи одбијају покрет!“. Командир чете је смењен, али војници нису претрпели никакве санкције. „Команда је попустила пред отпором организованих људи“, прокоментарисале су догађај војничке новине *Г. И. Бонд*.

■ КОМАНДАНТИ ПЛАЋАЈУ ЦЕХ

Недуго затим, чета из познате 1. *Air Cavalry Division* (1. хеликоптерска десантна дивизија) пред камерама ТВ станице *CBS* одбила је наређење за наступање стазом кроз џунглу коју су војници сматрали опасном. Маја 1970. године, шеснаест војника из утврђеног логора за ватрену подршку *Washington* одбило је наређење да пређу границу и ступе на тло Камбоџе, речима „Немамо ми тамо шта да тражимо. Доста нам је муке у Вијетнаму“. Децембра 1970. године, поручник Питс и 23 војника Ц чете 2. батаљона 501. пешадијског пука су такође одбили наређење за покрет. Два пилота, од којих је један претходно био одликован и уз то ветеран са 175 борбених летова, одбили су да лете када су схватили да су мете напада болнице и стамбене зграде, а четири члана посаде бомбардера *B-52* одбили су даље борбене задатке након што су њихове бомбе проузроковале велике жртве међу цивилима у Камбоџи. Морнарица такође није била поштеђена протеста. Наиме, 3. новембра 1972. одиграла се једна од најмасовнијих побуна у историји морнарице САД, на носачу авиона *USS*

Constellation, када је више од 130 морнара црне пути, којима се придружило и неколико белаца, исказало протест седањем на палубу брода, што је парализало све активности.

Током даљих протеста усталио се образац реакције више команде на масовну непослушност. Командир јединице бива смењен, а војницима се прети, али без предузимања конкретних дисциплинских мера. Ово је јасно указало на чињеницу да је принцип субординације, као основна претпоставка руковођења и командовања, био суштински нарушен. Многи официри су живели у страху од својих војника, тако да нису ни извештавали команду о непослушности подређених, јер је мера коју су војници примењивали према непопуларним старешинама била једноставна, сурова и ефикасна, а у војничком наречју позната као *fragging*. Буквално преведено као *распарчавање*, овај термин изведен је из појма *fragmentation grenade*, што значи „ручна бомба са распрсквајуће-парчадним дејством”. Она се користила као најпогодније средство за ликвидацију командног кадра пошто не остају отисци прстију, нити се као код ватреног оружја путем балистичких тестова може идентификовати цев из које је испалењено зрно. Нема тачних података о броју настрадалих, али званични подаци бележе 126 *fragging-a* 1969. године, 271 током 1970. и 333 у 1971. години, с тим да овде нису укључене старешине за које се сматра да су их војници убили хицем у леђа, а потом известили да су погинули у борби. Војска признаје да за 1.400 официра и подофицира није утврђен тачан узрок смрти, али ако се овај број прихвати, долази се до закључка да је 20 до 25 одсто старешина настрадало од ру-

шине су поздравиле вијетнамски рат као прилику за *аванзовање*, што се и обистинило, јер је већ 1970. тај интервал смањен на 13 година, али под условом да се одређени период проведе у Вијетнаму. Генерал Вестморленд, главнокомандујући америчких снага у југоисточној Азији, изашао је у сусрет нижим официрима стварајући огроман број позадинских јединица са једне стране, а са друге брзом ротацијом командног кадра у борбеним јединицама. То је довело до апсурда да је од 543.000 америчких војника у Вијетнаму 1968. године, 86 одсто

FRAGING

Током 1968. године, амерички губици у Вијетнаму износили су 14.592 погинула и око 35.000 рањених војника. У односу на 543.000 то није био висок проценат, али пошто је велика већина била из борбених јединица, то је у односу на 80.000 био прави масакр од 18 одсто погинулих. Погинули официри, махом до чина капетана, командовали су јединицама величине чете. Од виших официра, током вијетнамског рата погинули су један генерал и осам пуковника. Из тог разлога, *fragging* официра се не тумачи као чин освете, већ као захтев за промену начина извођења ратних операција. Војници су желели само једно – да преживе. Уз прећутну сагласност застрашених старешина, операције по типу *пронаћи и уништи* претвориле су се у *тражи и избегавај*. Патроле су намерно избегавале борбу са Вијетконгом, најчешће су кретале из базе и пар километара од ње се улогориле, ту провеле дан, а увече се враћале у базу. Понекад су војници са собом носили раније заплењено оружје, које су при повратку пријављивали као нови ратни плен. Вијетконг је приметио ове промене и на такво понашање реаговао наређењем да се не отвара ватра на америчке војнике који имају мировне симболе на опреми или носе оружје о рамену са цевима окренутим наниже. Резултат *fragging-a*, одбијања наређења и прихватања борбе био је драстичан пад броја погинулих Американаца у борби током 1970. на само 3.946, што је за 70 одсто мање у односу на 1968. годину. Војници нису дозволили да постану жртве.

И С С С Р

ке сопствених војника. У појединим случајевима чак су расписиване уцене за главу омражених официра, какав је био потпуковник Ханикат, који је наредио напад на кота 937, која је потом постала позната као *кота Хамбургер*, по најкрвавијој бици вијетнамског рата. Међутим, и поред неколико покушаја, Ханикат је преживео.

Често је сама опомена била довољна да „опамети” неомиљеног старешину. Обично се на његовом лежају остављала ручна бомба на којој је било написано његово презиме, понекад само осигурач, а катакд би се димна бомба активирала поред његовог шатора. У највећем броју случајева упозорење је било схваћено, чиме су старешине постајале вођене уместо да воде, што је потпуно нарушавало војну дисциплину. Поједини официри се нису дали застрашити, већ су агресивно одговарали на претње, што се наслуђује према статистичким подацима, јер 20 одсто жртава атентата су војници, за које су њихове старешине вероватно процениле да им спремају ликвидацију. Октобра 1971. године, војна полиција морала је да изведе хеликоптерски десант на једну станицу везе, смештену у планини, како би заштитила командира који је више пута пре тога био циљ атентата.

С временом, официри су изгубили поверење у своје војнике. Команда дивизије *Americal* наредила је да се војницима не издају ручне бомбе, а командант 440. батаљона везе је дуге цеви поделио само оним људима у које је имао поверење. Марински пуковник Роберт Хајнл је јуна 1971. године у листу *Armed Forces Journal* написао: „Морал, дисциплина и способност за борбу армије САД су, уз неколико чосних изузетака, нижи и лошији него икад у овом веку, а можда и у историји САД. Наша војска у Вијетнаму је у стању блиском колапсу, при чему поједине јединице избегавају борбу, убијају своје официре и подофицире, прожете су дрогом и близу побуне.”

Неколико фактора је узроковало овакво стање. Са завршетком корејског рата, могућност напредовања у чину у колпној војсци САД је драстично успорена. Током шездесетих је израчунато да су потребне 33 године да би потпоручник постао пуковник. Многе старе-

припадало позадинским јединицама, док је борбене операције изводило само 80.000, односно 14 одсто.

По наређењу Вестморленда, трајање рока служења у Вијетнаму је за војнике утврђено на 12 месеци, а за официре само шест. Ово је посебно погодило људство које је непосредно изводило борбене операције, јер им је тиме пропорционално увећана могућност рањавања или погибје. Са друге стране, официри су за душло краћи период морали да се докажу у борби, што је значило да ће од подређених захтевати извођење ризичних задатака, које они нису били вољни да прихвате.

Рансе тензије, које су избиле на видело током Другог светског рата, сада су постале много израженије. У бази Кам Ран Беј, бели војници прославили су убиство чувеног црног политичара и активисте Мартина Лутера Кинга тако што су, одевени у беле чаршафе, ставили на главе капуљаче Кју-Клукс-Клана, екстремне расистичке организације, и тако одевени марширали кроз базу. Резултат анкете коју су, 1970. године, спровели *Time* и *Washington Post* међу америчким војницима црне пути показао је како 64 одсто њих сматра САД правим местом за борбу, а не Вијетнам. Педесет одсто испитаних изјавило је да би употребили оружје у борби за своја права у Америци. Рат у Вијетнаму је оружану револуцију као начин борбе многим црнопутим војницима учинио блиском.

■ ОДРЕЂЕН ЖИВОТНИ ПУТ

Амерички писац Том Кленси стекао је светску славу својим романом *Лов на „Црвени Октобар”*, у коме део посаде најновије совјетске нуклеарне подморнице покушава (и наравно успева) да са својим пловилом пребегне Американцима. Овај бестселер је заснован на истинитом догађају, али су мотиви, начин извођења, те судбина главног јунака потпуно различити од оних који су описани у књизи.

Валериј Сабин је био потомак породице чији су мушки чланови већ три генерације служили у морнарици. Од малих ногу био је задо-

јен љубављу према мору и дубоким осећајем дужности, војне дисциплине и патриотизма. Васпитан да никада не лаже и да презире хипокризију у сваком облику, Валериј није могао да прећути било какав вид неправде. Већ са 16 година примљен је у војну академију у Лењинграду, где је постао узоран студент, секретар Комсомола и, како су га колеге назвале, „савест нашег разреда“. Они такође долажу да су сви веровали у етичке норме социјализма и комунизма јер су били тако васпитани, али је Валериј био таква личност која је те норме хтела и да спроведе у дело.

Након краја Стаљинове ере и привременог и делимичног попуштања стега бирократске власти током владавине Никите Хрушчова, са доласком Брежњева, првенствена одлика која је прожимала све поре живота у СССР-у била је хипокризија. Постојећи универзални раскорак речи и идеја је био у потпуној супротности са карактером Валерија Сабина, чија је основна одлика била неустрашиво поштење. Он није желео да само држи говоре о комунизму, већ је хтео да комунизам спроведе у дело.

Имао је тек двадесет година када је написао писмо Хрушчову, у ком је описао све друштвене неједнакости које нарушавају совјетски социјализам. Кажњен је строгим укором, због чега је одложен и датум дипломирања на академији, али ју је и поред тога завршио са највишим оценама. После само пет година службе понуђено му је командно место капетана разарача, што је представљало велико признање, али је на запрепашћење породице то одбио и одлучио да се пријави у политичку академију.

Сабин је хтео да се, током политичких студија, у потпуности упозна са организацијом и деловањем друштвено-политичког система, како би га могао променити. Свакодневна предавања су учврстила његово убеђење да је постојећи систем претрпео трансформацију у карикатуру социјализма и постао бирократски тоталитарни режим.

■ ПОБУНА ПОЛИТКОМА

Историјски гледано, морнарица је одувек представљала најреволуционарнији вид оружаних снага Русије. Побуна на *Потемкину* и плотуни са *Ауроре* потресли су свет, а балтички морнари у грађанском рату и црноморски морнари у Великом отаџбинском рату представљали су стожер оружаних снага. Само по себи се разумело да ће Сабин потражити истомишљенике у морнарици у коју је отишао нешто касније, 1973. године. Као политички официр откомандован је на противподморничку фрегату *Сторожевој*, чији је капетан био Анатолиј Путорни. До Саблиновог доласка, морнари су редовна политичка предавања пратили са мешавином равнодушности и досаде, али је он унео нешто потпуно ново. Одступајући од клишираних тема и фразеолошког речника, усредредио се на теме које су блиске младој посади, стављајући при том акценат на дугу традицију револуционарних збивања у морнарици, а посебно побуну на *Потемкину*. Осим тога, он се интересовао за свакодневне проблеме својих морнара и покушавао да им помогне у њиховом разрешавању, те је тиме придобио њихове симпатије и поверење. Тако је успео да пронађе истомишљенике, међу којима се издвајао његов помоћник за политички рад, Александар Шејин.

И док је, 8. новембра 1975, *Сторожевој* био укотвљен у балтичкој луци Рига, где је у току била припрема прославе годишњице

Октобарске револуције, Сабин је одлучио да свој план спроведе у дело, о чему је обавестио Шејина. Објаснивши му да је владајућа бирократија изневерила идеале револуције, али да родничкој класи СССР-а треба само одговарајући подстицај и смело вођство, он је планирао да притвори официре, преузме контролу над бродом, отплови до Лењинграда, усидри се поред крстарице *Аурора* и радиоуређајем, преко фреквенције која је доступна грађанству, изда саопштење радном народу Совјетског Савеза, којим га позива на устанак против власти и увођење праве совјетске демократије.

Шејин наводи да су морнари били пуни ентузијазма и осећања слободе, а себе су видели као хероје. Међутим, пре него што је брод дигао сидро, један од притворених официра успео је да изађе из кабине, скочи у море и заплива ка обали. Сабин је за тренутак био у дилеми да ли да продужи са извођењем плана, јер је постало јасно да ће команда брзо бити обавештена, али су га чврстина и позитиван став велике већине морнара, који су били за наставак акције, брзо убедили. Брод је запливио ка Лењинграду 9. новембра у један сат ујутро. Валериј је издао наређење везисти да говор који је написао емитује на јавној фреквенцији по доласку у Лењинград. Из страха или неког другог

ПЛЕМЕНИТА ДУША

Истина о Валерију Сабину сазнала се тек након пада Совјетског Савеза. Тада је обелодањено и писмо које је написао свом малом сину током задњих дана живота, а које је уручено породици: „Веруј у то да ће историја поштено проценити догађаје и да никад нећеш морати да се стидиш оног што је твој отац урадио. Никад немој да постанеш један од оних који критикују, али то не подрже својим делима. То су хипокрити – слаби, безвредни људи, који своја уверења не прате делима. Буди јак у вери да је живот диван. Веруј да ће револуција увек победити.“

Саша Шејин је Валерија Сабина описао следећим речима: „Сваком друштву су потребне племените душе, без којих се оно не може развијати. Сабин је био таква душа.“

разлога, везиста га је емитовао одмах по испловљавању из Риге, и то у шифрованом облику, на фреквенцији морнарице. Тако су пламене речи говора писаног срцем правог комунисте постале доступне само високим официрима адмиралитета, а не онима којима су биле намењене.

Прва реакција команде била је потпуна неверица. Наређење начелника адмиралитета, упућено *Сторожевој* да се одмах врати у луку, посада је игнорисала. Након тога, о догађају су обавештени Политбиро и сам Брежњев. По његовом наређењу,

тринаест обалских патролних бродова кренуло је у потрагу за одбеглом фрегатом, са наређењем да је зауставе или потопе. Ваздухопловство Балтичке флоте добило је наређење да фрегату онеспособи или, у случају потребе, потопи. Међутим, и поред наређења за отварање ватре, пилоти првог одељења су само прелетели бродове у три наврата уз потврду да су разумели команду, али без ватреног дејства по означеним циљевима. Команда је схватила да пилоти прећућно одбијају извршење наређења, што је довело до бурне реакције самог министра одбране Гречка путем радио-везе. Друго одељење авиона је извршило наређење и бомбе су оштетиле кормило фрегате, која је почела да пливи у кружној линији. Схвативши да је положај постао безнадежан, неколико морнара ослободило је капетана Путорни из кабине, он је зграбио пиштољ, одјурио до командног моста и пуцао у Сабина, који није пружао отпор. Рањен у ногу, популарни комесар је однет у потпалубље.

У шест сати ујутро, падобранци и *КГБ* преузели су контролу над фрегатом. Побуњени морнари су били присиљени да стоје лицем према зиду скоро дванаест сати. У Риги је целокупна посада, укључујући и официре који нису учествовали у побуни, смештена у притвор. Градом су се већ пронеле вести о новом *Потемкину*, тако да су Сабин, Шејин и још четрнаесторица морнара убрзо премештени у злогласни московски затвор Лефортово, где су током неколико месеци држани у самици, без контакта са спољашњим светом.

При извођењу пред војни суд, млади морнари били су застрашени мноштвом официра високог чина који су тамо били присутни. Све су признали и потом су ослобођени, али су остали жигосани као потенцијални непријатељи режима до краја постојања СССР-а. Шејин је осуђен на осам година затвора, а Сабина је чекала најтежа казна, мада је, према важећем закону, могао бити осуђен на максималних 15 година затвора. По наређењу самог Брежњева, стрељан је неколико месеци после суђења и он је сахрањен у неозначеном гробу. ■

Крај

ДОГОДИЛО СЕ...

1. август

У Краљевини Србији слава Дринског артиљеријског пука, уведена као дан сећања на победу на Мишару.

1. август 1975.

У Хелсинкију прихваћен завршни документ Конференције о европској безбедности и сарадњи.

2. август 1893.

Наређењем краља Србије Александра Обреновића предвиђено је да се у свакој дивизији образују ваздухопловна одељења, која су представљала прве ваздухопловне јединице у српској војсци. До 1941. године тај дан је слављен као Дан ваздухопловства. Данас је то Дан авијације Војске Србије.

5–7. август 1945.

У Београду основан Народни фронт Југославије (НФЈ), као јединствена општенодрожна, југословенска политичка организација. Народни фронт је обухватао масовне организације као што су Уједињени савез антифашистичке омладине Југославије (УСАОЈ), Антифашистички фронт жена (АФЖ), Социјалистички савез радног народа (ССРНЈ), задруге, удружења... Председник Народног фронта Југославије био је Јосип Броз.

6. август 1915.

На Чукарици је поринут први српски речни ратни брод „Јадар“. Овај датум се у Војсци Србије обележава као Дан речних јединица и Дан Речне флотиле.

6. август 1945.

Бачена прва атомска бомба. Мета напада био је јапански град Хирошима. Три дана касније атомска бомба бачена је и на град Нагасаки.

8–12. август 1972.

Одржана министарска конференција неврстаних земаља у Џорџтауну, уз учешће 50 држава пуноправних чланова, 10 земаља посматрача и једне у статусу госта.

10. август 1913.

Потписан Букурешки мир између Бугарске и балканских савезница Србије,

Румуније, Црне Горе и Грчке. Потписивањем мировног уговора одређене су нове границе између ових земаља, а на основу резултата Другог балканског рата. Бугарска је, као поражена страна и иницијатор рата, морала да пристане на услове мира. Букурешки мир представља један од ретких уговора на Балкану који је склопљен без мешања неке од европских сила.

10. август 1943.

У Лондону формирана нова изгличка влада Краљевине Југославије, са Божидаром Пурићем на челу. Дража Михаиловић је именован за министра војске, морнарице и ваздухопловства.

12. август 1914.

Аустроугарска војска је напала Београд и бомбардовала га артиљеријом која је била смештена на само пет километара од града. Београд је окупиран, али тринаест дана касније српска војска је ослободила град и потиснула непријатеља на другу страну Саве.

13. август 1806.

У боју на Мишару Карађорђе је поразио Сулејман-пашину војску.

14. август 1941.

Винстон Черчил и Френклин Рузвелт потписали су програм заједничких политичких начела САД и Велике Британије (Атлантска повеља). У Декларацији се, поред осталог, не признају територијалне промене без слободно израженог пристанка заинтересованог народа. Начела Атлантске повеље била су основа за формирање Организације Уједињених нација у јуну 1945. године.

ЦЕРСКА БИТКА

Церска операција, позната и као битка на Јадру, вођена је од 12. до 24. августа 1914. године. У бици су учествовале приближно једнаке снаге: око 200.000 аустроугарских војника и око 180.000 српских. Битку је започела аустроугарска Пета армија у зору 12. августа преласком Дрине код села Батара и Самуровића. Главнина српских снага у време почетка напада била је груписана на простору Топола–Младеновац–Лазаревац. Иако није имала разрађен план за битку, јер није очекивала главне снаге непријатеља из правца Босне, српска Врховна команда се војводом Радомиром Путником на челу, прегруписала је своје главне снаге из Шумадије и прилагодила се ситуацији на бојишту. Пресудан утицај на исход битке имала је одлука команданта Друге армије генерала Степе Степановића да се заузме најдоминантнији вис Цера – Косанин град. У току ноћи 15/16. августа претходница српске Комбиноване дивизије сукобила се на источним падинама Цера са аустроугарском 21. дивизијом. У току жестоких борби које су трајале до 20. августа аустроугарске снаге су потпуно поражене и приморане на повлачење преко Дрине у Босну. У периоду од 21. до 24. августа, српска Прва армија под командом генерала Петра Бојковића поразила је снаге аустроугарске Друге армије у Мачви и ослободила Шабац. Због великих заслуга за победу у Церској бици, генерал Степа Степановић добио је звање војводе.

Церском битком српска војска задобила је своју прву велику победу у Првом светском рату. То је била и прва победа савезника и то у време када је немачка војска незадрживо продирала кроз Белгију и приближавала се границама Француске.

УНИФОРМА ВОЈНИХ СВЕШТЕНИКА

Одело православног војног свештеника у војсци Кнежевине и Краљевине Србије није се разликовало од одела парохијских свештеника. Једина разлика била је другачија капа, али је и она уведена доста касно – почетком 1899. године. Капе су биле сличне камилавци и рађене од црног астрахана, висине 13 центиметара са малим проширењем у горњем делу. На средини се налазио равнокраки крст висине три центиметара и ширине кракова пет милиметара. Протопрезвители су носили златни, а свештеници сребрни крст. Наређење којим је регулисан изглед униформе војних свештеника у српској војсци потписао је министар војни, генерал Михаило Рашић, 9. августа 1918. године. Униформа се састојала од црног официјерског шинела, блузе и панталона. Капа је била црна шајкача са металним крстом по средини. За ниже свештеничке чинове, до протојереја, односно игумана, крст је био беле, а за више чинове жуте боје. Прописана дужина крста била је 42, а ширина 32 милиметра. Предвиђено је да ово буде ратна униформа коју би свештеници носили до дана демобилизације српске војске. Без обзира да ли се налазе у оперативној војсци или позадини, сви војни свештеници су требали да добију нове униформе. Снабдевање је вршено из војних складишта и бесплатно. ■

Припремио Миљан МИЛКИЋ

НЕСАНИЦА

Патите од несанице? Неутешно стање! Како да се од њега избавимо? Како да се са њим изборимо?

Само не журите са „избављањем“! Ништа у животу не бива узалудним. Болест такође. Па и несаница. Све има циљ, све служи тајанственом предодређењу, из свега се мора извући узрок. Све нам носи свој дар. Било би неумно од тога дара се уклањати. Зашто га не прихватити. Нестрпљива произвољност – ево ко жуди да неизоставно „одбегне“ од непријатности. Животна мудрост поступа противно томе: она жели да прихвати и непријатност такође! А можда је најдрагоценији управо дар непријатног... Све што хоће да се испољи, неизоставно мора доћи на своје. Ево, несаница тражи своја права... Добродошла! Само никаквог страха не имати пред њом... Иначе, душа ће бити окована дрхтавицом. Само јој не треба помагати... Иначе ће бити директно утврђена. Сан увек долази лако. Па хајде, поћимо, на најлакши начин у сусрет несаници... Примимо од ње дарове и лекције.

Наша воља има границу – то је прва лекција несанице. Нико од нас не постаје неограничени власник свог живота. Напротив, ми морамо да се ухватимо у коштац са неодложним датостима наше природе; ми им се морамо покорити и оспособити себе да би се божанствено начело у нама вратило животу, да би Оно у нама стекло људску равнотежу, да би Оно стекло покој. ако то не учинимо изгубићемо здравље, равнотежу, сан, све док се они опет не обнове „крз сам се“.

Дакле, најбоље средство помоћи сну састоји се у томе да не смета несаници, да јој се преда, да је испије као принесени пехар. Најбоље од свега је заборавити да је време, или, чак, да је одавно време спавању, уопште не мислити о својој несаници, о њеним могућим последицама, већ, просто, срчано и непосредно предати се садржајима живота који нам се без церемонија натурају и прогоне сан.

Тако ми несаница доноси свој други дар – способност да издржим усамљеност. Тамо, где су ме сви напустили, где су сви, повукавши се у себе, заборавили на цели свет и на мене.

А, сада – трећи драгоцени дар несанице. У том ноћном бодрењу учиш да осмислиш и послушнеш скривен смисла несвесних или полусвесних њених узрока. Не само огорчења и увређености протеклог дана; већ, такође и грешака, грехова и рана скривенога Ја, свега онога што јеси. И не само њих већ такође и светих и исцељујућих зрака савести. Ништа у толикој мери не располаже пријемчивошћу и предодређеношћу за прихватање тих сјајних зрака као сутонско стање полумрака у бесаној ноћи. Тамо се угасио дневни сјај и сјај свести, тамо се таложи и повишава способност прихватања унутрашњег зрачења, а мрачна слика свакодневног живота тугује за новим, неизреченим сјајем. Ах, постоји тако много људи који су само у бесаним ноћима доживели просветљујуће добро мука и исцељујуће благослове покајања, усамљенога, трпког, али умирујућег покајања! Није ли тај дар драгоцен? Није ли то утеха, никла из неутешности? Јесу ли у праву плашљивци који покушавају избећи те дарове и ту утеху, који због страха да се изјутра не појаве „бледоликима“ прибегавају лековима.

Несаница нас учи храбрости. Храбрости пред лицем природе, пред самим собом, пред својом савешћу. Храбрости за опстајањем у усамљености као зачетку молитве.

То је њен последњи дар и њена најбоља утеха. ■

Иван А. ИЉИЊ

Из књиге „Пред буктавим загонеткама господњим“
Светигора, Цетиње, 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

1–15. август

Православни

- 2. август – Свети пророк Илија – Илиндан
- 4. август – Света Марија Магдалена – Блага Марија
- 8. август – Преподобна мученица Параскева; Свети Сава трећи архиепископ Српски
- 9. август – Свети великомученик Пантелејмон; Свети Климент Охридски
- 12. август – Преподобна мати Ангелина Српска

Римокатолички

- 15. август – Узнесење Блажене Дјевице Марије – Велика Госпа

Јеврејски

- 10. август – Тиша беав

СВЕТИ ПРОРОК ИЛИЈА

Свети пророк Илија, боговидац и чудотворац, родом је из племена Аронова из града Тевсвита, због чега се зове још Тевсвићанин. Када се родио, његов отац Саваха је видео око њега анђеле који га повијају огњем и хране пламеном што је било знамење његовог пламеног карактера и силе огњене. Младост је провео у дубоким размишљањима и молитви често потпуно сам у пустињи.

У то време јеврејско царство је било подељено на два дела: једно са престоницом у Јерусалиму, а друго у Самарији.

Свети пророк Илија се ту суклобио са израиљским царем Ахавом и његовом опасном женом Језавељом. Они су се клањали идолима и окретали народ од вере. Великим чудесима Илија је доказао силу и власт Божију. Затворио је небо и киша није падала три и по године, а огњем са неба запалио је жртву у дому својме. Потом је молитвом послао кишу на земљу, чудесно умножио брашно и уље у кући удовице Сарепти, и васкрсао јој умрлог сина. Цару Ахаву и његовој жени прорекао је ружну смрт што им се и догодило. Са Богом је разговарао на Хориву и чуо му глас. Пред смрт је узео наследника у пророчком звању Јелисија и, најзад, отишао на небо у огњеним колима, са огњеним коњима. ■

ВЕЛИКА ГОСПА

Слави се у Католичкој цркви 15. августа. Тог дана се велики број верника окупља у маријанским светилиштима широм света (Лурд, Фатима, Ченстохова, Марија Бистрица, Сињ, Трсат, Текије, Аљмаш, Међугорје...) и црквама које су Њој посвећене.

Од најранијих хришћанских времена владало је у Цркви уверење да је тело Блажене Девине Марије не само сачувано, него да је славило победу над смрћу и грехом и да је у небо прослављено, слично као и тело Њеног сина Исуса Христа. Свети оци и велики хришћански учитељи у проповедима приликом прославе Маријиног Узнесења говорили су о томе као о истини коју хришћански верници признају и вером усвајају. ■

Možeš i **TI** da
voziš **A3**

**Nova instant
srećka**
Državne lutrije Srbije

**Ogrebi jedan od
120 AUDI A3 AUTOMOBILA!**

Они се буде са Србијом

Срђан и Јована

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС-а
СВАКОГ ДАНА У 6.05

www.rts.co.yu

РАКЕТЕ ИЗНАД ВРДНИКА

Једнонедељни камп ракетних моделара, одржан у Врднику, у хотелу *Термал*, завршен је уз проглашење најбољих појединаца и екипа. Небом изнад живописног места данима су летеле ракете, на радост младих и њихових домаћина. Када су се сабрали сви резултати, у појединачној конкуренцији прво место освојила је Зорана Мишковић из београдског аероклуба „Тим“, друго Ивана Згоњанин из моделарског клуба „Сирмијум“, а треће Зоранина клупска другарица Кристина Недић. Најбољу екипу чинили су моделари из аероклуба „Тим“, на другом месту се нашао моделарски клуб „Сирмијум“, а на трећем АК „Сомбор“. Прво место у категорији наставника моделарства заслужила је Александра Пењашковић из МК „Сирмијум“.

Све активности током боравка у кампу су се бодовале и оцењивале, тако да је десет ученика у ракетном моделарству имало прилику да се обучи у изради модела ракете са траком и падобраном, научи основне појмове из метеорологије и сазна више о основним одредбама из *Општег спортског правилника* и *Правилника за ракетно моделарство*. Организовано је и такмичење са израђеним моделима, а учесници су све време имали програм према правилима Спортског савеза Србије.

Овај, осми по реду спортски летњи камп у ракетном моделарству, организовао је моделарски клуб „Сирмијум“ из Сремске Митровице, уз покровитељство Ваздухопловног савеза Србије и Министарства омладине и спорта. ■

М. ПЕТРОВИЋ

МАЛИ ОГЛАСИ

Поводом 30. годишњице завршетка школовања 23. класе СВШ КоВ, позивамо све припаднике класе, начелника класе, командире, наставнике и професоре да се дана 27. 09. 2008. године, у 11 часова, јаве у Војну академију, Београд.

За ближе информације обратите се:

Пешадија:

Стојану Батинићу - 064/8329397,
Драгиши Јевтићу - 064/1408895,
Драгошу Јоксићу - 063/655825

Артиљерија:

Радомиру Вученову - 064/8329235

Окlopне јединице:

Драгану Колунији - 064/8329033,
Млађену Нишевићу - 064/8329675

АРЈ ПВО:

Миодрагу Гордићу - 064/8329496,
Драгану Јовановићу - 063/8926193

Инжињерија:

Ранку Милутиновићу - 063/1020253,
Миленку Аврамовићу - 064/3872104

Интендантска служба:

Ратку Радловићу - 063/494252.

Четрдесетпрва класа Војне академије КоВ свечано ће обележити 20 година од завршетка школовања 20. септембра 2008. године. Свечани програм почиње у 11 часова у Војној академији.

За израду монографије класе јавити се Славиши Голубовићу, 064 8534300, golubus1@yahoo.com

За све информације контактирати:

– Јован Дундић, 064 2716455,
011 2063809, jovan_dundic@yahoo.com

– Зоран Терзић, 063 8681741,

лок. 23-777, Terzaof@beotel.net

– Јовица Узелац, 064 2489947,

лок. 23-612, uzelacj@beotel.net

– Радован Ковачевић, 064

1655551, лок. 29 -237

– Мирко Бачевић, 064 9958442,
лок. 29-245.

Припадници 21. класе ВА КоВ свечано ће обележити јубиларну 40. годишњицу завршетка школовања 19. септембра 2008. године, у 13 сати, у ресторану Дома Војске Србије (улаз из Француске улице). ■

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
Управа за кадрове

расписује

КОНКУРС

За пријем лица из грађанства у Војномедицинску академију у својству
волонтера ради обављања приправничког стажа:

у трајању од дванаест (12) месеци

1. дванаест (12) фармацеута, ВСС;
2. тридесет (30) доктора стоматологије, ВСС;
3. три (3) дипл. дефектолога логопеда, ВСС;
4. два (2) дипл. дефектолога сурдоаудиолога, ВСС;
5. три (3) дипл. дефектолога тифолога, ВСС;
6. два (2) дипл. психолога, ВСС.

у трајању од шест (6) месеци

1. тридесет (30) доктора медицине, ВСС;
2. дванаест (12) виших физиотерапеута, ВШС;
3. три (3) виша радна терапеута, ВШС;
4. двадесет (20) виших медицинских сестара – општи смер, ВШС;
5. десет (10) виших радиолошких техничара, ВШС;
6. пет (5) виших санитарно-еколошких техничара, ВШС;
7. три (3) виших нутрициониста-дијететичара, ВШС;
8. пет (5) виших зубних техничара, ВШС;
9. десет (10) виших стоматолошких техничара, ВШС;
10. осам (8) физиотерапеутских техничара, ССС;
11. дванаест (12) фармацеутских техничара, ССС;
12. педесет (50) медицинских техничара – општи смер, ССС;
13. три (3) гинеколошко-акушерске сестре, ССС;
14. пет (5) педијатријских сестара, ССС;
15. три (3) санитарно-еколошка техничара, ССС;
16. пет (5) зубних техничара, ССС;
17. десет (10) стоматолошких техничара, ССС;
18. двадесет (20) лабораторијских техничара, ССС.

ОПШТИ УСЛОВИ: да је кандидат држављанин РС, да није осуђиван за кривично дело на безусловну казну од најмање шест месеци и да се против кандидата не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности, да је здравствено способан за рад у ВС и да се налази у евиденцији незапослених лица у Националној служби за запошљавање.

Уз молбу се прилажу: уверење о држављанству, извод из матичне књиге рођених, уверење да није осуђиван и да се против њега не води кривични поступак, лекарско уверење, извод из евиденције незапослених лица, оверена фотокопија дипломе о завршеној школи и кратка биографија.

Молбу с траженим прилозима доставити на адресу: Војномедицинска академија, Црнотравска 17, са назнаком „за конкурс“ или лично деловодству ВМА, 5. спрат.

Неблаговремене молбе неће бити разматране.

Одлуку о избору кандидата донеће надлежни старешина, а о избору ће сви кандидати бити писано обавештени у законском року.

Оглас остаје отворен 15 (петнаест) дана од дана објављивања, а за оглашена места која не буду попуњена у наведеном року – до њихове попуње. ■

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА КАДРОВЕ

расписује

КОНКУРС

за попуњу радних места војних службеника, пријемом лица из грађанства, у радни однос на неодређено време:

психолога у

- ВП 9845 Ваљево,
- ВП 3262 Крагујевац,
- ВП 5019-4 Краљево,
- ВП 4989 Куршумлија,
- ВП 4662 Зајечар,
- ВП 4983 Ниш и
- ВП 4994 Прокупље.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

- да су кандидати држављани Републике Србије,
- да су здравствено способни за службу у Војсци Србије,
- да имају ВСС – дипломирани психолог,
- да кандидати нису осуђивани и да се против њих не води кривични поступак.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

- завршен приправнички стаж,
- предност имају кандидати са дужим радним искуством у области психолошког рада са људима.

Кандидати молбе подносе војној општи према радном месту за које конкуришу, поштом препоручено или предају лично у деловодству. **Уз молбу прилажу:**

- CV или аутобиографију,
- извод из матичне књиге рођених,
- уверење о држављанству,
- оверену фотокопију дипломе о завршеном факултету,
- уверење општинског суда да се против кандидата не води кривични поступак и да није кривично осуђиван,
- уверење о завршеном приправничком стажу и
- лекарско уверење о здравственој способности.

Неблаговремене молбе неће бити разматране.

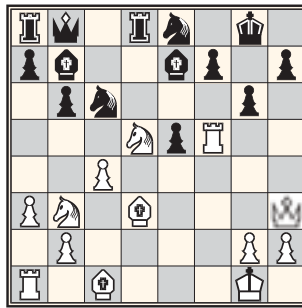
Одлуку о избору кандидата донеће надлежни старешина, а о избору ће сви кандидати бити писано обавештени у законском року.

Оглас остаје отворен 15 (петнаест) дана од дана објављивања, а за оглашена места која не буду попуњена у наведеном року – до њихове попуње. ■

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА
КРХКО ЈЕ ЗНАЊЕИвков Б. (2411)
– Ковачевић А. (2616)
Златибор, 2008.1.д4 Сф6 2.Сф3 е6 3.ц4 ц5 4.Сц3
цхд4 5.Схд4 Сц6 6.е4 Дц7

У финалу Купа Србије, легенда југословенског и српског шаха Бора Ивков се намерио на тренутно једног од наших најбољих играча Ацу Ковачевића. Да у загради нисмо ставили рејтинг обојице играча, тешко би било поверовати да је разлика заправо у класи! А о годинама сада нећемо, јер љубитељи шаха знају да је први омладински светски шампион пре више од пола века харао на турнирима широм света – сетимо се само Аргентине. Сада пише књиге и понекад заигра за неки од клубова који га позиву. Кад би шах био само знање и искуство, он би и сада био фаворит, али је шах итекако спорт, где је поред искуства и знања потребно још много тога. На пример брзина рачунања варијаната, кондиција итд.

Бели је одлично почео, контролише центар, зарадиће један темпо и с нападом почиње већ у 13. потезу.

7.Ле2 Лц5 8.Сб3 Лб4 9.О-О 0-0
10.Сб5 Дб8 11.а3 Ле7 12.Сц3 б6
13.ф4 Тд8 14.е5 Се8 15.Лд3 д6
16.Дф3 Лб7 17.Дх3 г6 18.ф5 ехф5
19.Сд5 дхе5 20.Тхф5

Бели: Кг1, Дх3, Та1, Тф5, Лц1, Лд3, Сб3, Сд5, а3, б2, ц4, г2, х2
Црни: Кг8, Дб8, Та8, Тд8, Лб7, Ле7, Сц6, Се8, а7, б6, е5, ф7, г6, х7

Ветеран је жртвовао пешака за напад, а сада нуди и топа који се не сме узети.

20...Лц8 21.Лх6 Лхф5 22.Лхф5
гхф5 23.Тф1 ф4 24.Сд2 Дц8 25.Дх5
Де6 26.Се4 ф5 27.Дх3 Дг6 28.С:3
Тхд5 29.цхд5 Сд4 30.Лхф4 ехф4
31.Тхф4 Дг5 32.Тф1 Сг7

Све жртве су биле узалудне! 0-1

ЗАНИМЉИВОСТИ
ОПРОШТАЈ

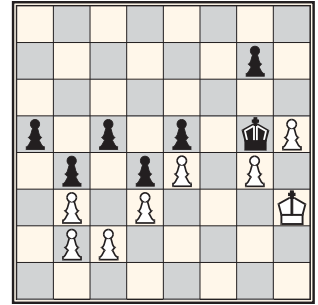
Током Другог светског рата естонски шахиста Паул Керес учествовао је на неколико турнира које су спонзорисали Немци. Када је Црвена армија ослободила земљу, совјетски званичници су планирали да Кереса казне. Михаил Ботвиник је посредовао у сређивању ситуације и разговарао са Стаљином. Кересу је опрштено играње на тим турнирима.

АЗИЛ

Како би био заштићен од немачке власти, велемајстор Акиба Рубинштајн је током Другог светског рата био смештен у азил за душевне болеснике. Био је Јеврејин.

ДО КРАЈА!

Мајстор Клаус Јунге је био официр 12. СС батаљона који је бранио Хамбург. Када је затражено да се преда, он је устао и викнуо "Зиг Хаил!" после чега је убијен.

ПРЕВИДИ
ХАВАШИ-РЕКО
Будимпешта 1976.

Бели: Кх3, б2, б3, ц2, д3, е4, г4, х5

Црни: Кг5, а5, б4, ц5, д4, е5, г7

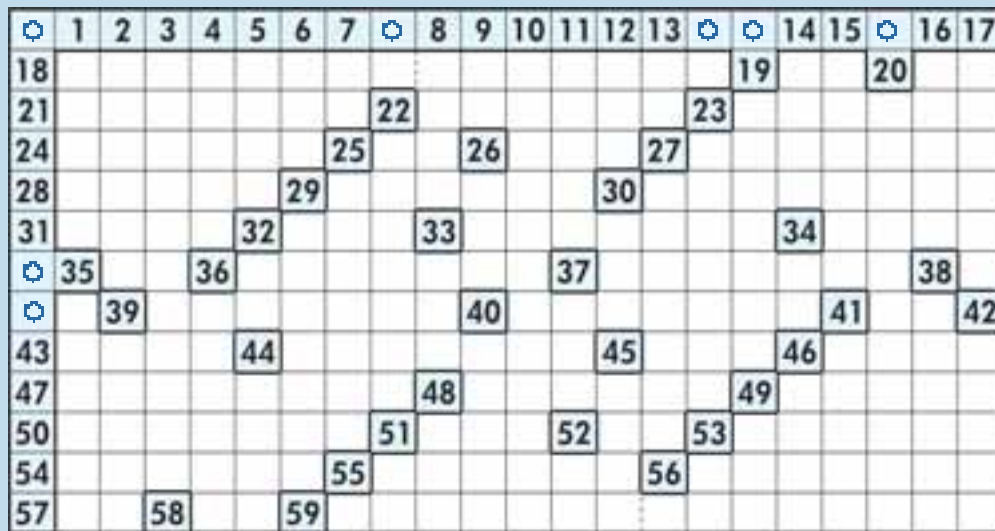
Црни је ову позицију предао. А имао је форсиран добитак:

1...ц4 2.бц4

На 2.дц4 а4 и сад 3.б6а4 б3 или 3.ц5 аб3. Не би белом помогло ни 2.Кг3 ц3 3.бц3 а4 4.б6а4 дц3 итд.

2...а4 3.ц5 а3 4.б6а3 б6а3 5.ц6 а2 6.ц7 а1 д 7.ц8Д Дф1 8.Кг3 Дф4 9.Кх3 Дф3 10.Кх2 Дф2 11.Кх3 Дх4 12.Кг2 Дг4 13.Дг4 Кг4 0:1

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: полуфабрикат, адикт, НИ, Ана Карина, УР, Мег Радан, Которани, стимуланс, Д, Емилија, алоди, Иљко, Си, ронина, споменик, П, чар, Тико, б, Ерос, ати, Цана, Тисо, цар, обеди, и, Левч, аст, Б, правитак, канкан, Ма, Таут, волан, конзола, с, ирски гезик, Анатопиј, Рене Русо, НС, стопарија, Ал, Каспи, италифика, низам.

ВОДОРАВНО:

18. Оперска певачица из бивше СФРЈ, сада живи у Калифорнији, 19. Узвик чуђења, 20. Упишите: тп, 21. Српско село у близини Сребрнице, 22. Врста тканине за завесе, 23. Врста птице, 24. Град у Албанији, 25. Упишите: мв, 26. Престонице древне Рашке, 27. Неуспешни, 28. Примитивни племенски знак, 29. Потпуно, у целисти, 30. Распоред дана, месеци, година..., 31. Аутономна совјетска социјалистичка република (бив. скр.), 32. Амнотрофична латерална склероза (скр.), 33. У великој мери, 34. Женке срндаћа, 35. Два иста слова, 36. У сваком случају, Бивши совјетски шахист, Јуриј, 39. Вишеструко спортско такмичење, 40. Супротно од позитива, 41. Упишите: тб, 43. Улов, ловина, 44. Врста јаког експлозива, 45. Ознака за: датив, 46. Женско име, 47. Врста шпанског вина, 48. Врста пуха који се храни орасима, 49. Место у близини Сплита, 50. Сабирање, адиција, 51. Име глумице Гарднер, 52. Део хектара, 53. Опрштај, 54. Деда, дека одмила, 55. Виновник (лат.), 56. Бивши аустријски државник, Бруно, 57. Упишите: ан, 58. Потврдна реч, 59. Позоришни и филмски глумца.

УСПРАВНО:

1. Довољно, 2. Узаност, 3. Члан братства у традиционалној Црној Гори, 4. Енглески фудбалски стручњак, Глен, 5. Мушко име, 6. Заварен контакт на металу, 7. Кошаркашки клуб (скр.), 8. Врховни бог у старогрчкој митологији, 9. Иницијали глумице Турман, 10. Певати као баритон, 11. Омалживања, 12. Узвишење, врх, 13. Символ индијума, 14. Младунче козе, 15. Пословни обичај који је прерастао у правило, 16. Танах, танушан, 17. Додатни, непосредни порез, 19. Природан сјај боје, 20. Устрепталост, 22. Дете среће, батлија (стр.), 23. Пакер у пошти, 25. Лошије, 26. Мушко име, Виктор, 27. Село на десетак километара од Рековца, 29. Спало, будала (покр.), 30. Место у Сибиру, 32. Средња школа (скр.), 33. Име балерине Павиј Јунг, 34. Упишите: бв, 35. Дуготрајна војна блокада неког града или утврђења, 36. Име бивше глумице Бергман, 37. Грчко слово, 38. Који су у ближњим односима, 39. Лидер Ал Каиде, Осама бин, 40. Женско име, 41. Планински крај, 42. Фудбалски стручњак, Радомир, 44. Мушко име одмила, Радомир, 45. Пас шаров одмила, 46. Бивша глумица, Кетрин, 48. Узвик замора и изненађења, 49. Река у Француској, 51. Први и трећи самогласник, 52. Упишите: ол, 53. Према, к.

ОДБРАНА

ЦЕНОВНИК ОГЛАСНОГ ПРОСТОРА

Магазин „ОДБРАНА“
11000 Београд, Браће Југовића 19
Тел: 3241-026; 3241-009
Телефакс: 3241-363
Жиро-рачун: 840-49849-58

ОГЛАСНИ ПРОСТОР	ФОРМАТ	ЦЕНА
1/1 четврта корична страна	22 x 30 цм	45.000,00
1/1 друга и трећа корична страна	22 x 30 цм	42.000,00
1/1 трећа страна (унутрашња)	19,8 x 26 цм	39.000,00
1/1 остале унутрашње стране	19,8 x 26 цм	31.000,00
1/2 унутрашње стране	19,8 x 13 цм или 9,5 x 26 цм	18.000,00
1/4 унутрашње стране	9,5 x 13 цм	10.000,00
1 цм/ стубац унутрашње стране	1 x 6,3 цм	450,00
1 цм/ 2 ступца унутрашње стране	1 x 13 цм	900,00
1 цм/ 3 ступца унутрашње стране	1 x 19,8 цм	1300,00
Мали оглас за замену стана (до двадесет речи)		250,00
Уступање простора за убацивање прилога		60.000,00

На сваки оглас плаћа се порез на додату вредност (ПДВ) 18 %.
Оглашавање се плаћа унапред, најкасније 5 дана пре изласка броја.

■ За више објављених огласа одобравамо попуст 5–15 %, што се регулише закључницом или уговором, и то:

- за 3–5 огласа – 5 %
- за 6–8 огласа – 10 %
- за 9 и више огласа – 15 %

– цене огласа репортажног типа увећавају се за 50 %

■ Оглаци који нису у складу са уређивачком политиком магазина неће бити објављени. Објављивање огласа одобрава директор установе – главни и одговорни уредник магазина „ОДБРАНА“.

■ Материјал за објављивање мора бити достављен најмање седам дана пре изласка броја. Уколико наручилац сам припрема решење рекламне поруке, она мора бити у формату JPEG или TIF. Решење се доставља на дискети или CD-у, а може се послати и на e-mail адресу odbrana@beotel.yu

■ На захтев корисника, у магазин се могу убацили прилози (искључиво штамапани), које је дужан да обезбеди и достави наручилац.

Магазин „ОДБРАНА“ излази
1. и 15. у месецу

Ценовник огласног простора
важи од 1. септемба 2007. године

Мини постер

ОДБРАНА

Снимио Игор САЛИНГЕР

МиГ-29